

Leena Lehtonen, Riitta Granfelt ja Pilvi Azeem (toim.)

Kohti kotia ja turvaa

- Nais erityisyys asunnottomuustyössä

NEA

Y Y-SÄÄTIÖ

Kohti kotia ja turvaa
- Naiserityisyys asunnottomuustyössä

Leena Lehtonen, Riitta Granfelt ja Pilvi Azeem (toim.)

Kohti kotia ja turvaa

- Nais erityisyys asunnottomuustyössä

Kohti kotia ja turvaa – Nais erityisyys asunnottomuustyössä
Y-Säätiö 2020

ISBN 978-952-94-4060-3 (nid.)
ISBN 978-952-94-4061-0 (PDF)

Toimittanut Leena Lehtonen, Riitta Granfelt ja Pilvi Azeem
Ulkoasu: Antti Kyrö
Paino: Grano

Sisällys

Esipuhe	9	Kadulta Naisten tupaan ja tuvalta omaan kotiin – Nais erityistä tukea Sininauhasäätiön osahankkeessa	60
Juha Kaakinen		Inka Kasurinen ja Sonja Varonen	
Prologi: <i>Varjojen naiset</i>	10		
Nihkee Akka / Jonna Nummela			
Johdanto	14		
Leena Lehtonen ja Pilvi Azeem			
Naisten kodittomuus	17	Oma koti – Kohti unelmia	65
Vailla kotia – Asunnottomuuden tutkimusta naisten parissa	18	Ammattilaisen ja kokemus-asiiantuntijan työparimalli nais erityisessä asunnottomuustyössä	66
Riitta Granfelt		Sari Rantaniemi ja Jennica Lytikäinen	
NEA – Kohdatut naiset	27	Toivotyötä yhdessä tekemällä – Dialogisuus nais erityisen asumisen tuen keinona	72
Leena Lehtonen ja Pilvi Azeem		Jenni Vanhala ja Marja Manninen	
NEA – Nais erityisyys asunnottomuustyössä	36		
Leena Lehtonen		Yhteisöllistä turvallisuutta	75
Naisten asunnottomuutta ennaltaehkäisemässä – Talous, trauma ja asuminen	43	Nais erityinen työ asumisyksikkö Liisankodissa	76
Taloussasioiden puheeksiotto ja traumainformoitu työote tukemassa asumista Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöissä	44	Maria Nuutinen ja Sofia Uuksulainen	
Petra Gergov-Koskelo, Anne Ahtola-Poiesz ja Lotta Virrankoski		Yhteisöllisyys ja vertaisuus asumisen turvaajina	81
Väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajanaisen tukeminen asumispalvelun avulla	52	Pilvi Azeem	
Nnenna Allinen		Järjettömyyttä ymmärtämässä – Traumatietoinen työote	84
Kynnyksetöntä kohtaamista omaa kokemusta hyödyntäen	56	Naiset näkyviksi – Moniammatillista tukea rikostaustaisille naisille	85
Mennään sinne, missä asunnottomat naiset ovat – Kokemusasiantuntija kulkee rinnalla	57	Hanna Mäki-Tuuri	
Carole Brady, Jenni Eronen ja Riikka Tuomi		Völjy – Kohtaamisia rikotuilla poluilla	90
		Elina Autio	
		Lopuksi – Jokainen nainen ansaitsee asunnon, josta rakentuu koti.	94
		Yhteen vetoa	95
		Leena Lehtonen, Riitta Granfelt ja Pilvi Azeem	

Asunnottomuus on Suomessa vähentynyt yhtäjaksoisesti jo usean vuoden ajan, toisin kuin useimmissa Euroopan maissa. Erityisen merkittävä on ollut muutos paljon tukea tarvitsevien pitkäaikaisasunnottomien tilanteessa. Myönteisen kehityksen on mahdollistanut valtion eri viranomaisten, kaupunkien ja järjestöjen laajapohjainen ja tavoitteellinen yhteistyö kansallisten asunnottomuuden vähentämiseen tähtäävien ohjelmien puitteissa. Tämä yhteistyö on konkretisoitunut systeemisenä muutoksena, jossa palvelujärjestelmän painopiste on siirtynyt tilapäisistä asumisratkaisuksista Asunto ensin -periaatteen mukaisiin pysyväisluonteisiin, normaaliin vuokrasuhteeseen perustuviin asumisratkaisuihin.

Kaikilta osin kehitys ei ole ollut yhtä suotuisaa. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARAN) viimeisimmän tilaston mukaan Suomessa oli vuoden 2019 marraskuussa 1190 naista, joille asunnottomuus oli päivittäinen kokemus. Asunnottomien naisten määrä on pysynyt lähes samalla tasolla jo kymmenen vuoden ajan. Yleisen asunnottomuuden vähenemisen myötä asunnottomien naisten suhteellinen osuus on kasvanut ja on nyt yli 26 prosenttia kaikista asunnottomista.

Toisin kuin monissa muissa maissa, Suomessa naisten asunnottomuus erityiskysymyksenä on noussut julkiseen keskusteluun näkyvämmiin vasta viime vuosina. Osasyynä tähän on varmasti ollut myös Suomessa pitkälle viety tasa-arvoajattelu, jossa asunnottomuuden on nähty koskettavan samalla tavalla naisia ja miehiä. Myös yleisten asumis- ja tukiratkaisujen on kuviteltu soveltuvan kaikille sukupuolesta riippumatta.

Tosiasia kuitenkin on, että tarjolla olleet asumisratkaisut ja tukimallit eivät kaikilta osin ole vastanneet asunnottomuutta kokeneiden naisten erityistarpeisiin. Näistä havainnoista ja johtopäätöksistä syntyi vuonna 2018 Y-Säätiön hallinnoimana ja koordinoimana, usean järjestön ja kaupungin STEA-rahoitteinen kehittämishanke Naiserityisyys asunnottomuustyössä, tuttavallisemmin NEA-hanke.

Nyt käsillä olevaan artikkelikokoelmaan on koottu kiinnostava joukko näkökulmia asunnottomien naisten erityistarpeisiin sekä asumisratkaisujen ja tuen kehittämistarpeisiin. Artikkelit hahmottavat oivallisella tavalla naisten asunnottomuuden erityispiirteitä sekä asumisratkaisujen ja tukipalvelujen moninaisuutta. Artikkeleista hahmottuu hyvin myös, kuinka tärkeää toimivien palvelujen kehittämiseksi on tutkimuksen, asunnottomien naisten kanssa työskentelevien asiantuntijoiden ja kokemusasiantuntijoiden vuorovaikutus ja yhdessä tekeminen.

Ehkä selvimmin nais erityinen työote hahmottuu traumainformoidussa työtöteessä ja sen edellyttämässä sensitiivisyydessä. Traumainformoidun työtöteen esittely on mielestäni merkittävä lisä suomalaiseen keskusteluun, ja se hyödyttää varmasti kaikkien asunnottomien tukipalvelujen kehittämistä.

Y-Säätiön puolesta haluan kiittää artikkelien kirjoittajia. Naiserityinen työote asunnottomuustyössä on nyt saanut perusteoksensa. On kuitenkin kaikkien meidän asunnottomuustyössä mukana olevien vastuulla vakiinnuttaa nais erityinen työote palvelujärjestelmään. Naisten asunnottomuuden poistaminen on olennainen osa asunnottomuuden puolittamista ja poistamista. Vain asumisratkaisuja ja tukea yhdessä kohdennetusti kehittämällä voimme tässä isossa tavoitteessa onnistua.

Juha Kaakinen
Helsingissä 7.9.2020

Prologi

Lavarunoilija Nihkee Akka

Varjojen naiset

*Pakkasta miinus 20
Sanottiin vaan että pärjäile.
Että pärjäile.
"Heippa!"*

*Rupesin pärjäämään
vein kaverin kuistille pahvilaatikot
oli vuosi 91, 92, 93, 94, 95, 96...
ne on siellä varmaan vieläkin
pahvilaatikot
menneet muistot*

*teltta toisella olkapäällä toisella makuupussi
käsissä sinikeltaiset kassit
ikean ironia
kantaa käsissä kotia
pistää se kasaan joka ilta eri paikassa
kaverin sohvalla
rappukäytävässä
juna-aseamalla
kerhohuoneessa*

*"Ei oo vielä niin kylmä"
sanotaan sossusta
samalla kun kylläivät tiskin yli mun etanan kuoria
mun tavaroita laukuissa lattialla*

mutta mä en ole nilviäinen tai hevonen

*koti ei kuulu selkään
mä en nuku seisaaltaan*

*mutta mä oon asunnoton nainen
mä voin esittää mitä vaan
kovaa tyttöä
ystävää
normaalia
työkaveria
rakastajaa
hävitä varjoihin niinku mua ei ois koskaan ollutkaan*

*jatkuvasti matkalla
jopa unessa
pitää koisia istuma-asennossa
näyttää hetkeen jumahtaneelta
vähän vaan pitkän työpäivän tai vaihtolennon uuvuttamalta
valmiina nousemaan käskystä lattialta*

*Älä saarnaa mulle että huumeet tappaa
mä tiedän
mutta ne tappaa myös aikaa*

*hioo unohduksella pois muistojen teräviä kulmia
ihmiset juoksee aamuruuhkassa puiston läpi kohti duunia
niillä on kaikkea paitsi aikaa
mulla ei muuta olekaan*

*varaa työntää tunteja ikeniin
polttaa viikkoja savuna ilmaan
syttyttää kellotaulu palamaan
kun tuntuu ettei viisari liiku enää ollenkaan.*

*Terveisiä asioista päättävälle, erityisesti miehille.
Mä aion puhua asioista niiden oikeilla nimillä
se saattaa vetää herkille.
Mutta mulla ei ole enää varaa hävetä
tehän tykkäätte sananvapaudesta, tän pitäis olla teilleki tärkeetä.
Mutta jos alkaa kiusaannuttaa, hyvä.
se meinaa että teillä on sellaiseen ylelliseen tunteeseen voimia
tunge korviin seteleitä jos haluat nukkua yösi rauhassa
mä en voi
mä olen nainen jolla ei ole asuntoa.*

*Missä mä käyn suihkussa?
pesen hiukset?
sheivaan kainaloita?
leikkaan kynnet?
pesen hampaat? Mulla on ikenissä eroosio
Ja menkat kerran kuussa.
Monta tamponia sä olet vaihtanut yleisessä vessassa?
entä puistossa? Monta kuukautissuojaa sä oot pölliny kun ei oo rahaa ja valut pitkin
lähijunan istuimia. Joskus tekis mieli masturboida mutta kuka muka kehtaa kaverin
sohvalla? Mihin mä vien ihmisen jota haluaisin suudella?*

*Joo ei se aina ole helppoa.
Poljettu nainen, perunasäkki
miesten keskellä vaarallisissa tilanteissa.
Se riski on otettava, miehiltä saa kuitenkin apua. Huorana.
Jos persettä myy, voi asua missä vaan.
Pakkasta miinus 20 astetta. Joskus ei ole vaihtoehtoja.*

*Yhdessä luolassa
patjan päällä nurkassa
tyttöjä, alle parikymppisiä, tiedottomina ilman housuja*

*Yhden vein pikatestaukseen
sanoin "soita jos tarttet apua"
mutta ei se soita*

*Kerran pokasin miehen baarista
sillä oli iso lämmin sänky jossa sai nukkua
se oli kiltti eikä edes yrittänyt koskea
Olo oli kuin viiden tähden hotellissa.
Tää on sitä asunnottoman naisen luksusta*

*Koeta ensin mennä Hietsun hätämajoitukseen nuorena kodittomana muijana Ja tuu vasta sitte
sössöttämään Eduskunnan kyselytunnille että
"kyllä se tasa-arvo jo toteutuu Suomessa."
Ei toteudu.
Ei toteudu monessakaan paikassa, mutta ei varsinkaan ilman asuntoa.*

*Millainen kaikille avoin hätämajoitus on sellainen
jossa oma pelko asuu seinissä
katsoo mua peilistä
minne mä tuun vihoviimeisenä vaihtoehtona hengenhädässä ja joudun kääntyy pois
Dallapénpuiston penkillä pelottaa sittenkin vähemmän.*

*Nyt mulla on asunto.
Ekana iltana mä en käy lähikaupassa, ettei tarvitse kantaa edes ostoskassia.
Mun kassit on kannettu, purettu kaappeihin.*

*Mulla ei vielä oo sänkyä mutta teen peitoista ja tyynyistä pehmeän linnakkeen keskelle olohuoneen
lattiaa.
Tilaan pizzan, "Mikä osoite?" ääni luurissa huokaa.
Osoite.
Mun oma osoite.
Kun pizzakuski luovuttaa mulle ovella laatikon on kuin ottais vastaan Oscar-palkinnon.*

*Mutta ei asunto ratkaise kaikkea jos et osaa asua
pitää opetella miten rahat saa riittämään,
ostaa liinavaatteita,
alkaa siivoamaan
kaverit auttaa ja avustaa koska kelasta ei riitä läheskään kaikkeen
asunto on ihmisen perusoikeus
jos ei niistä tukiverkoista tiedä jää yksin vaikka apua ois lähellä
yksittäiset ihmiset ja paikat kasvavat rakkaiksi
ne sellaiset joissa oot tullut oikeasti kohdatuksi.
asunnottomuus on olosuhde, ei identiteetti.
olosuhteet voi muuttua, jos löytyy tahtoa.
"ei mulla muuta sitten"*

Postikorttikuvat ovat NEAn Tampereen osahankkeen Völjyn naisasiakkaiden tekemiä.

Johdanto

Leena Lehtonen ja Pilvi Azeem

Y-Säätiö

Samalla kun Suomessa asunnottomien määrä on laskenut, naisten suhteellinen osuus asunnottomista on kasvanut. Kymmenessä vuodessa naisten suhteellinen osuus asunnottomista on kasvanut noin 20 prosentista 26 prosenttiin. Yksinelävien asunnottomien määrä on laskenut 2009–2019 välisenä aikana huomattavasti. Vuonna 2009 luku oli 8153, ja kymmenen vuotta myöhemmin vastaava luku oli enää 4600. Samanaikaisesti asunnottomien naisten määrä on laskenut vain muutamilla sadoilla: vuonna 2009 luku oli 1588, ja vastaava luku vuonna 2019 oli 1190.

Asunnottomuusluvut tukevat näkemystä, että asunnottomien palvelut ovat lähtökohtaisesti kehittyneet vastaamaan asunnottomuutta kokevien miesten tarpeisiin, koska suurin osa näiden palveluiden käyttäjistä on miehiä. Palveluita kehitettäessä naisten tarpeet ovatkin jääneet vähemmälle huomiolle. Asunnottomia naisia kohtaavien työntekijöiden mukaan katukuvaan on ilmestynyt yhä nuorempia ja huonokuntoisempia naisia, mutta heitä on vaikea tavoittaa. Työntekijät ovat huomanneet, että naisten kanssa työskentelyyn tarvitaan uusia lähestymistapoja, jotta naistenkin asunnottomuus saadaan vähenemään.

Näistä lähtökohdista maaliskuussa 2018 lähti liikkeelle valtakunnallinen Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen rahoittama NEA nais erityisyys asunnottomuustyössä -hanke. Hanketta koordinoi Y-Säätiö. Muita toimijoita eli osahankkeita oli kahdeksan: Tampereella A-klinikkasäätiön Völjy, Espoossa EJY ry, Turun ensi- ja turvakoti ry ja Helsingissä Diakonissalaitos, Ensi- ja turvakotien liitto, Helsingin ensikoti ry, Sininauhasäätiö sekä Vailla vakinaista asuntoa ry. Lisäksi hankkeen kanssa tekivät yhteistyösopimuksen Espoon, Helsingin, Vantaan, Turun ja Tampereen kaupungit, ja asiantuntijayhteistyösopimuksen Monika-Naiset liitto ry ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -kehittämishanke.

NEA oli mukana myös kansainvälisessä Erasmus+ Women and Homelessness -hankkeessa, jossa jaettiin hyviä käytäntöjä ja työmalleja eri maiden ja toimijoiden kanssa. Tässä hankkeessa mukana olivat Unkari, Puola, Slovenia, Tanska, Englanti ja Suomi sekä Euroopan asunnottomuustyön kattojärjestö FEANTSA. Suomesta hankkeen koordinaatioryhmässä mukana olivat Y-Säätiön ja Vailla vakinaista asuntoa ry:n edustajat.

Yhdessä kehittäen kohti naisten asunnottomuuden poistamista

NEA nais erityisyys asunnottomuustyössä -hankkeen päätavoitteeksi oli kunnianhimoisesti asetettu naisten asunnottomuuden poistaminen asumispolkuja turvaamalla. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi asetettiin viisi osatavoitetta: asumisen onnistumisen käytäntöjen kehittäminen, kokemusasiantuntijuuden vahvistaminen, hajasijoitettujen asumisratkaisujen lisääminen, uudistuvan ammatillisuuden kehittäminen ja ilmiön esille nostaminen.

Kehittämistyötä hankkeessa tehtiin monitoimijaisen yhteiskehittämisen avulla. Hankkeessa oli mukana asunnottomuus-, päihde- ja väkivaltatyön osaajia sekä lapsiperhetyön ammattilaisia ja kokemusasiantuntijuutta. Koska NEA-hankkeen muodosti yhdeksän hyvin erilaista osahankeorganisaatiota, tuli projektissa kiinnittää erityistä huomiota yhteiskehittämisen rakenteiden luomiseen.

Y-Säätiöllä hankkeen koordinoinnista vastasivat projektipäällikkö ja hankekoordinaattori. Hankekoordinaation keskeinen rooli oli toimia motivoijana hanketyöntekijöille ja luoda heille mahdollisimman hyvät edellytykset omien tavoitteiden mukaiseen työskentelyyn. Hanketyöhön oli luotava rakenteita mahdollistamaan osallistujien tutustumista toisiinsa ja toistensa työhön.

Projektissa oli ensiarvoisen tärkeää käyttää aikaa sen selvittämiseen, mitä hanketyö on, miten hanke sijoittuu omaan työorganisaatioon ja miten vastuu jakautuu oman organisaation ja hankekoordinaation välillä. Hankekoordinaation tehtävänä oli myös rakentaa luottamuksen ilmapiiriä yhteisen kehittämistyön onnistumiseksi. Vahvistaaksemme keskinäisen luottamuksen rakentamista, kävimme yhdessä läpi kunkin osahankkeen vahvuuksia ja osaamisalueita sekä kehittämistarpeita yhteiseen työhömmä ja sen tavoitteisiin liittyen.

Lisäksi oli varmistettava, että hanketyöntekijät saivat tukea työhönsä omasta organisaatiostaan. Tuki omasta organisaatiosta oli erityisen tärkeää, jotta työntekijät pystyivät hahmottamaan, kuinka paljon heillä oli aikaa työskennellä hanketyön parissa. Organisaatiosta saatavan tuen varmistamiseksi hankkeen ohjausryhmän jäsenet koostuivat hankkeessa mukana olevien organisaatioiden johto- ja kehittämishenkilöistä. Useimmiten hankkeen ohjausryhmän jäsen oli myös kyseisen osahankkeen työntekijän esihenkilö. Ohjausryhmä kokoontui pääsääntöisesti neljä kertaa vuodessa.

Motivoinnin ja työskentelyn tueksi hankekoordinaatio järjesti kaikkien hankkeessa mukana olevien yhteisiä tapaamisia. Tapaamisten tavoitteena oli tutustuttaa hankkeen toimijoita toisiinsa ja kirkastaa yhteistä tavoitetta. Yhteisiä tapaamisia oli joka kuukausi hankkeen aikana, ja näiden tapaamisten aikana vierailimme kunkin hankkeeseen kuuluvan toimijan luona. Tapaamisia oli sekä kasvotusten että verkossa. Keskustelujen tavoitteena oli löytää yhteinen ymmärrys siitä, että hanke oli oman työn kehittämisen väline. Koska osahankeorganisaatioiden toimintaympäristöt erosivat paljon toisistaan, kertoivat hanketyöntekijät yhteisillä tapaamisilla toisille omasta työstään ja osaamisestaan. Näiden tapaamisten ansiosta kaikki saattoivat oppia toisiltaan.

Työn edetessä jaoin hanketyöntekijät teemallisiin kehittämissyihin. Ryhmiin jakamisen kriteereinä käytimme kunkin hanketyöntekijän työnkuvaa, kiinnostusta ja osaamista sekä eri osahankkeiden tavoitteita. Jaoin teemallisiksi kehittämissyiksi asumispolun eri vaiheet, tiedonkeruun, viestinnän ja vaikuttamisen. Tiedonkeruuryhmän tarkoituksena oli luoda keinoja naisten asunnottomuuden ilmiön esille nostamiseksi. Viestinnän ja vaikuttamisen ryhmän tarkoituksena oli muun muassa lisätä ammattilaisten ymmärrystä naisten asunnottomuudesta ja siihen liittyvistä erityispiirteistä.

Asumispolun eri vaiheiden ryhmiksi jaettiin ennalta ehkäisevä työ, etsivä työ, yhteisö ja hajautettu asuminen. Näissä kaikissa asumispolkuun liittyvissä ryhmässä tehtävänä oli määrittää, mitä nais erityisyys kyseisessä työssä tarkoittaa. Muita ryhmissä pohdittavia asioita olivat kohderyhmälle suunnattu tuki ja kokemusasiatuntijuuden vahvistaminen kyseisessä asumispolun vaiheessa. Näiden kehittämissyiden lisäksi muodostettiin kokemusasiatuntijoista koostuva ryhmä. Tämän ryhmän tehtävänä oli toimia hankkeessa tapahtuvan kehittämistyön peilinä oman kokemuksen avulla ja tuoda asunnottomuutta tai asunnottomuuden uhkaa kokeneiden naisten näkökulmaa kehittämistyön osaksi.

Julkaisun rakenne

Tarve tämän julkaisun tekemiselle nousi esille hankkeen aikana, kun todettiin että asunnottomista ja asunnottomuusuhan alla olevista naisista ja heidän kanssaan tehtävästä tukityöstä tiedetään Suomessa vielä vähän. Hankkeessa kohdattiin asunnottomia ja asunnottomuusuhan alla eläviä naisia hyvin erilaisissa elämäntilanteissa: kaduilla, kohtaamispaikoissa, kodeissa, ensi- ja turvakodeissa

ja muissa yhteisöissä. Tähän julkaisuun on koottu hyviä käytäntöjä, joita on syntynyt näiden kohtaamisten ansiosta.

Julkaisun kirjoittamiseen ovat osallistuneet NEA-hankkeen työntekijät ja hankkeessa mukana olevat organisaatiot. Lisäksi tekstejä julkaisuun ovat kirjoittaneet hankkeen asiantuntijayhteistyössä olevat, vahvaa naistyötä tekevät tahot Monika-Naiset ry, Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -hanke sekä Suur-Helsingin Valkonauhan ry:n Liisankoti.

Ensimmäisessä tekstissä Y-Säätiön tutkijana työskentelevä Riitta Granfelt kuvaa nais erityisyyttä asunnottomuustyössä tutkimusten valossa, erityisesti kodin ja suhteen käsitteiden kautta.

Seuraavissa teksteissä Y-Säätiössä työskentelevät NEA-hankkeen projektipäällikkö Leena Lehtonen ja hankekoordinaattori Pilvi Azeem kuvaavat ensin, minkälaisia naisia hankkeessa on kohdattu tilastojen valossa. Toisessa artikkelissa Lehtonen käsittelee hankkeen yhteiskehittämisen myötä esille nousseita näkökulmia nais erityiseen asunnottomuustyöhön. Hän kirjoittaa tekstissä myös, miten nais erityisyys konkretisoituu asumispolkujen eri vaiheissa; ennaltaehkäisevässä työssä, etsivässä työssä, asuttamisessa ja asumisen tuessa. Tämä artikkeli toimii viitekehäyksenä niihin artikkeleihin, joissa kuvataan eri organisaatioissa mallinnettuja naistyön hyviä käytäntöjä.

Hyvien käytäntöjen esittelemisen aloittaa teksti, jossa asunnottomuuden ennaltaehkäisyä ensi- ja turvakotityössä käsittelevät Ensi- ja turvakotien liiton Petra Gergov-Koskelo, Helsingin ensikoti ry:n Lotta Virrankoski ja Turun ensi- ja turvakoti ry:n Anne Ahtola-Poiesz. Monika-Naiset liitto ry:n Nnenna Allinen kertoo asumisen tukityöstä väkivaltaa kokeneiden, maahanmuuttajataustaisten naisten parissa.

Tämän jälkeen tulevissa artikkeleissa kerrotaan asunnottomia naisia etsivästä ja tavoittavasta työstä Helsingissä. Ensin Vailla vakinaista asuntoa ry:n Jenni Eronen, Riikka Tuomi ja Carole Brady avaavat kokemusasiantuntijoiden merkitystä asunnottomien naisten etsimisessä. Asunnottomien, kovia kokeneiden naisten kohtaamisesta ja auttamisesta naisille tarkoitettussa kohtaamispaikassa puolestaan kirjoittavat Sininauhasäätiön Inka Kasurinen ja Sonja Varonen.

Nais erityisen työn muotoja hajasijoitetussa asumisessa esitellään kahdessa tekstissä. Asunnottomien naisten auttamisesta asunnon hakemisessa ja kodin rakentamisessa työparimallin avulla kirjoittavat Diakonissalaitoksen Sari Rantaniemi ja Jennica Lyytikäinen. Dialogisuudesta ja toivotyöstä naisten kanssa tehtävässä työssä kirjoittavat EJY ry:n Jenni Vanhala ja Marja Manninen.

Hyviin työkäytäntöihin perehdytään myös kertomalla nais erityisen työn muodoista yhteisöllisessä asumisessa. Helsingin Valkonauhaliiton Maria Nuutinen ja Sofia Uuksulainen kuvaavat naisten asumisyhteisö Liisankodissa tehtävää työtä. Y-Säätiön NEA-hankkeen hankekoordinaattori Pilvi Azeem puolestaan kirjoittaa yhteisöllisyydestä ja vertaisuudesta asumisen turvaajina.

Lopuksi vielä selvitetään erityisryhmien kanssa tehtävää nais erityistä työtä. Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -hankkeen projektipäällikkö Hanna Mäki-Tuuri kirjoittaa moniammatillisesta työstä rikostaustaisten naisten parissa Anneli Noramon tapauksen pohjalta. Kohtaamisen merkityksestä huumeita käyttävien naisten kanssa kirjoittaa A-klinikkasäätiön Elina Autio.

Tämä julkaisu on ollut monen toimijan ja henkilön yhteinen ponnistus. Monet osallistujat ylittivät itsensä, kun kirjoittivat artikkelin omasta työstään. Artikkelikoelma kokoaa yhteen NEA-hankkeen ja yhteistyökumppaneiden kolme vuotta kestänyttä yhteistä matkaa. Useamman toimijan yhteishanke on tuonut mukanaan omat haasteensa, mutta matka on ollut opettavainen ja monella tavalla mahtava.

Erytiskitoksen ansaitsevat hankkeessa työskennelleet kokemusasiantuntijat. Heidän rohkeutensa jakaa omia kokemuksiaan on auttanut hankkeen kehittämistyössä. Samalla asunnottomuutta kokeneiden naisten ääni on tullut kuuluviin. Haluamme lähettää kiitoksen myös julkaisun tekemisessä mukana olleille yhteistyökumppaneille, jotka ovat omalla panoksellaan vahvistaneet osaamistamme nais erityisessä työtöteessä.

Naisten kodittomuus

Vain naisille tarkoitettu turvallinen ympäristö on lähtökohtaisesti merkityksellinen nais erityisen työn toimintaympäristönä.

Vailla kotia – Asunnottomuuden tutkimusta naisten parissa

Riitta Granfelt

Y-Säätiö

Johdanto

Keskityn tekstissäni naisten asunnottomuuteen ja nais erityisyyden toteutumiseen asunnottomien naisten parissa tehtävässä työssä. Nais erityinen työskentelyorientaatio pitää sisällään tavoitteen tiedostaa työntekijöiden sukupuolen merkitys ja herkkyyttä tunnistaa naisasiakkaiden erityisiä tarpeita. Etsin käsitteelle nais erityisyys sisältöä lähtökohtanani asunnottomuus, johon liittyy sosiaalisia ja terveydellisiä vaikeuksia. Nais erityinen työ edellyttää monialaisuutta ja moniammatillisuutta ja sen myötä siihen kohdistuvalta tutkimukselta monitieteisyyttä. Lähestyn nais erityisyyden käsitettä sekä asunnottomuustutkimuksen että aiheen kannalta relevantin, vaikkakin ensisijaisesti muuhun tematiikkaan kohdistuvan, sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta.

Asunnottomuus, etenkin äärimmäisissä muodoissaan, altistaa naiset väkivallalle ja hyväksikäytölle. Akuuttiin asunnon tarpeeseen saattaa olla kietoutuneena elämän aikana kasautuneita, toisiinsa vyyhteytyneitä traumakoemuksia ja niistä kumpuavia palvelutarpeita. Naisten asunnottomuutta ja siitä irrottautumista on näin ollen perusteltua tarkastella laajemmin osana marginalisaatiota, joka tavoittaa myös sukupuolen merkityksen eri elämänalueilla. Teksti etenee siten, että ensin esittelen muutamia naisten asunnottomuuteen kohdistuvia tutkimuksia ja nais erityisen työn näkökulmasta tärkeitä suomalaisia sosiaalityön tutkimuksia. Tämän jälkeen kirjoitan nais erityisyydestä kodin ja suhteen käsitteisiin kiinnitettynä.

Asunnottomuus ylipäänsä on ollut laajalti tutkimuksen kohteena. Asunto ensin -mallin vakiintumisen myötä asunnottomuustyön kehittämiseen on panostettu huomattavasti useissa maissa, myös Suomessa. Sukupuolen merkitys asunnottomuudessa ei kuitenkaan ole ollut keskeinen teema kansainvälisissä eikä suomalaisissa tutkimuksissa. Naisten asunnottomuus on edelleen niin meillä kuin muissakin Euroopan maissa liian sivuun jäänyt ilmiö tutkimuksissa.

Asunnottomuus saa eri tilanteissa, erilaisen elämänhistorian eläneiden naisten kokemana hyvin erilaisia merkityksiä osana kokonaistilannetta. Yhdelle asunnottomuus on lyhyt ja ohimenevä elämänvaihe, toiselle elämäntahallinnan romuttava katastrofi, kolmannelle vuodesta toiseen jatkuva piina. Suomessa vain harvat tutkijat ovat valinneet naisten asunnottomuuden tutkimuskohteekseen.

Näistä harvoista yksi on sosiaalityön tutkija Riikka Haahtela (2015, 21). Hän kirjoittaa väitöskirjassaan, että asunnottomia naisia on tarkasteltu suomalaisissa tutkimuksissa niukasti, Pohjoismaissa vähän, mutta kansainvälisesti laajasti. Suomeen ei ole kotiutunut anglosaksista maista feministinen sosiaalityön traditio, jossa on määritelty sosiaalityön nais erityisiä kysymyksiä ja pyritty rakentamaan uudenlaisia, naisille suunnattuja toimintamuotoja. Myöskään millään muulla tieteenalalla naisten asunnottomuus ei ole saavuttanut Suomessa merkittävää kiinnostusta tutkijoiden joukossa.

Haahtela (2015, 30) on tiivistänyt erinomaisella tavalla 1990-luvulla julkaistuista, asunnottomien naisten kokemukselliseen kerrontaan perustuvista

tutkimuksista (Granfelt 1992 ja 1998) löytämänsä sanoman: ”Tutkimusten kautta esitettiin toive, että kehitettäessä erityisesti naisille suunnattuja työmuotoja olisi kyettävä aidosti tukemaan monenlaisia tapoja elää naisen elämää. Tähän kytkeytyy myös naistyön rakenteellinen tehtävä: luoda asunnottomille uudenlaisia valinnan mahdollisuuksia ja polkuja.”

Asunnottomuutta kokeneiden naisten kokemusten kuuleminen, eroavuuksien tunnistaminen ja niiden kunnioittaminen rakentavat nais erityiselle työskentelyorientaatiolle suunnan, jonka mukaisesti edetä. Nais erityisyys asunnottomuustyössä pitää sisällään työskentelyn niin asiakassuhteiden kuin rakenteiden tasolla. Nais erityisen työtöteen taustalta voi löytää näkemyksen, jonka mukaan on olemassa kollektiivinen asunnottoman naisen identiteetti. Tämän kollektiivisen identiteetin pohjana on asunnottomia naisia yhdistävä kokemus asunnottomuudesta (Haahtela 2015, 22).

Asunnottomuutta, myös naisten asunnottomuutta, on kuitenkin hyvin monenlaista. Samanlaiseltakin näyttävä tilanne voi saada aivan erilaisia merkityksiä eri naisten kokemana. Yksilötasolla asunnottomuus ei ole identiteetti, vaan tilanne. Nais erityisen työskentelyorientaation riskinä on asunnottomien naisten kategorisointi yhdenmukaistavaan muottiin.

Nais erityisyys tutkimuksessa

Naisten asunnottomuus ei suinkaan ole ollut tutkimaton sarka näihin päiviin asti. Päinvastoin, vuonna 1986 ilmestynyt Sophie Watsonin ja Helen Austerberryn teos *Housing and Homelessness: A Feminist Perspective* on edelleen yllättävän ajankohtainen pioneeritutkimus. Teoksessa keskitytään erityisesti yksin elävien naisten asunnottomuuteen, ilmiön näkymättömyyteen ja yksin elävien jäämiseen asumisen ja myös palvelujen ulkopuolelle.

Yli 30 vuotta vanhan tutkimuksen edelleen ajankohtainen sanoma on, että naisten asunnottomuus on yhteiskunnassa suurelta osin näkymätöntä, mikä vaikuttaa asunnottomien naisten vähäiseen määrään virallisissa tilastoissa. Tämän seurauksena naisten asunnottomuus sivuutetaan asuntopoliittisesti vähäpätöisenä ongelmana.

Watson ja Austerberry (1986) kritisoivat sitä, ettei alhaisia asunnottomuuslukuja ole lainkaan kyseenalaistettu arvioimalla tarjolla olevien, ensisijaisesti miehille suunnattujen asumisvaihtoehtojen ja palvelujen soveltuvuutta naisille. Asunnottomuuden erityisesti naisille aiheuttama negatiivinen leima, naisten vaikeudet lähteä väkivallan kuormittamasta kodista ja heidän alisteinen asemansa ja siitä kumpuava henkinen pahoinvointi on jätetty vaille huomiota. Yksin elävät naiset altistuvat kaikenlaiselle väkivallalle kierrellessään toisten nurkissa ja harhaillessaan kaduilla. Perheelliset naiset puolestaan vaikenevat yksityisasiaksi määritellystä, kodissa tapahtuvasta lähisuhdeväkivallasta ja sisäistävät kokemuksen voimattomuudesta, epävarmuudesta ja häpeästä, mikä osaltaan edesauttaa asunnottomuuden näkymättömäksi jäämistä. Tältä pohjalta tutkijat (mt. 14–107) vaativat keskittymistä sosiaaliin ja taloudellisiin rakenteisiin, jotka ylläpitävät ja aiheuttavat naisten köyhyyttä, asunnottomuutta ja elämää väkivallan alla.

Vaikka moni asia on viime vuosikymmeninä muuttunut ja asunto ensin -periaate omaksuttu laajalti eri Euroopan maissa, löytyy pioneeriteoksesta runsaasti yhtäläisyyksiä Paola Mayockin ja Joanne Brethertonin (2016) toimittaman, naisten asunnottomuutta eri näkökulmista tarkastelevan monitieteisen teoksen kanssa. Naisten asunnottomuuden kansainvälisessä tutkimuksessa ovat edelleen keskeisiä teemoja asunnottomuuden, köyhyyden ja väkivaltaisten suhteiden monimutkainen kytkös, asumispalvelujen soveltumattomuus naisille, naisten asunnottomuuden korostunut näkymättömyys, somaattiset ja mielenterveydelliset vaikeudet sekä (särkyneen) äitiyden kysymykset (Mayock & Bretherton 2016).

Myös Pohjoismaissa on tutkittu, ainakin silloin tällöin, naisten asunnottomuutta jo usean vuosikymmenen ajan, mistä annan seuraavaksi muutamia esimerkkejä. Pohjoismaiseksi naisten asunnottomuuden pioneeriteokseksi voi nimetä Margaretha Järvisen (1993) tutkimuksen *De nye hjemlose: Kvinder, fattigdom og vold*, jossa käsitellään huumeita käyttäviin ja mielenterveyden ongelmista kärsiviin naisiin asumispalvelujen taholta kohdistuvaa torjuntaa ja köyhien yksinhuoltajaäitien vaikeaa asemaa tanskalaisessa yhteiskunnassa.

Catharina Thörn (2004) puolestaan tarkastelee väitöskirjassaan *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet* asunnottomista naisista luotuja, sääliin vetoavia stereotyyppiä, joita etenkin nuoret naiset vastustivat. Naiset eivät nähneet itseään poikkeavina ihmisinä, vaan poikkeavassa tilanteessa elävinä naisina. Vaikka he vastustivat asunnottoman naisen identiteettiä, he kuitenkin kokivat olevansa leimautuneita ja yhteiskunnan ulkopuolella.

Ulkopuolisuus (*utanförskap*) sai naisten kertomuksissa neljä erilaista merkitystä. Ensinnä kokemus siitä, että oli tullut leimatuksi toisenlaiseksi. Toiseksi se, ettei ollut omaa tilaa, vaan oli ulossuljettu. Kolmanneksi naiset kokivat, että heiltä puuttui jotakin sellaista, mitä toisilla oli. Neljänneksi ulkopuolisuus merkitsi elämää epänormaalisissa tilanteissa. (Mt. 2004, 172.) Tutkimus on vahva kritiikki asunnottomiin naisiin kohdistuvaa rakenteellista väkivaltaa ja kulttuurista leimaamista vastaan. Annette Rosengren (2003) puolestaan on tutkinut naisten elämää Tukholman kaduilla ja erilaisissa tilapäismajoituksissa usean vuoden ajalle ajoittuneessa etnografiassaan.

Kotimaisia väitöstutkimuksia naisten asunnottomuudesta ovat kirjoittaneet Riitta Granfelt (1998), Anni Vanhala (2005) ja Riikka Haahtela (2015). Anni Vanhalan väitöskirja on paikan ja identiteetin vuorovaikutusta analysoiva etnometodologinen etnografia naisten asuntolasta. Riikka Haahtelan väitöskirja on myös etnometodologiseen etnografiaan perustuva, ja tutkimus keskittyy asiakkuuksien rakentumiseen erilaisissa naisille suunnatuissa toiminnoissa, asumisyksikössä ja päiväkeskuksessa. Yksi väitöskirjan osatutkimuksista (mt. 5-19) käsittelee asumisyksikössä asuvien naisten näkemyksiä nais erityisyyden merkityksestä asunnottomuustyössä. Naisten antamat vastaukset jakautuivat siten, että heistä joidenkin mielestä nais erityinen työskentely sopii kaikille asunnottomille naisille, kun taas toiset pitivät nais erityisyyttä ylipäättään tarpeettomana. Osa naisista katsoi, että nais erityiset palvelut sopivat itselle, mutta eivät kaikille. Joidenkin mielestä taas nais erityisyydellä saattoi olla merkitystä toisille, mutta ei itselle. Tutkimustulokset osaltaan vahvistavat argumenttia, jonka mukaan nais erityiset palvelut eivät itsestään selvästi ole paras vaihtoehto jokaisessa tilanteessa ja kaikille naisille.

Väitöskirjojen lisäksi voi perustellusti mainita Martta Viisasen (2019) laadulliseen haastatteluaineistoon pohjautuvan pro gradu -tutkielman, joka keskittyy nuorten naisten asunnottomuuteen ja asunnottomuudesta irrottautumiseen. Viisasen fenomenologinen tutkimus tavoittaa ansiokkaasti nuorten naisten vaikeat kokemukset asunnottomuusaikana ja kivikkoisen polun asunnottomuudesta ulos.

Viime vuosina on julkaistu useita sosiaaliryön tutkimuksia, esimerkiksi Ulla Salovaaran (2019) tutkimus rikoksista tuomittujen naisten yhteiskuntaan kiinnittymisestä ja siihen liittyvistä suurista vaikeuksista. Lisäksi on syytä mainita Katri Viitasalon (2018) väitöskirja naisten köyhyydestä, taloudellisesta toimintakyvystä ja taloussosiaalityöstä. Elina Virokannaksen ja Sanna Väyrysen toimittama teos *Varjoja naiseudessa* (2003) tarjoaa monipuolisen katsauksen yhteiskunnan marginaaleissa elävien naisten parissa tehdystä suomalaisesta tutkimuksesta. Teija Karttusen (2019) nais erityiseen päihdetyöhön kohdistuva väitöskirja on erityisen arvokas tutkimus nais erityisen asunnottomuustyön kehittämisen kannalta. Vaikka kyseessä on nais erityisyys päihdetyössä, on Karttusen laatima naistyön ulottuvuuksien jäsenitys ja ylipäänsä tutkimuksessa esitetyt näkemykset ja toimintatavat sovellettavissa myös työskentelyyn naisten asumispalveluissa. Näin siitä huolimatta, että päihdeongelma ja asunnottomuus ovat hyvin erilaisia ilmiöitä eikä asunnottomuuteen suinkaan aina liity päihdeongelmia.

Naisten asunnottomuuden ja väkivallan monitasoinen suhde on keskeinen teema niin kansainvälisessä asunnottomuuden tutkimuksessa kuin suomalaisissa asunnottomuustyön keskusteluissa. Suomessa on tehty vuosien ajan lähisuhteiden väkivaltaan eri muodoissaan kohdistuvaa sosiaalitieteellistä tutkimusta. Esimerkkinä voi mainita Merja Laitisen lapsuudessa koettuun seksuaaliseen väkivaltaan kohdistuvan väitöskirjan *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet* (2004). Toinen esimerkki on Marita Husson väitöskirja *Parisuhteiden väkivalta: Lyötyjen aika ja tila* (2003), jossa analysoidaan väkivallan, kodin ja kodittomuuden vuorovaikutusta sekä särkymisen ja heikkouden kokemuksia lähisuhteiden väkivaltaa kokeneiden naisten kirjoitusten pohjalta. Anniina Kaittilan (2017) väitöskirja käsittelee taloudellista väkivaltaa, joka osaltaan voi johtaa häätöön ja kodittomuuteen, vaikka nainen itse hoitaisi kaiken asumiseen liittyvän, mukaan lukien raha-asiat, tunnollisesti ja taitavasti. Väkivalta eri muodoissaan, erityisesti köyhyyteen ja alhaiseen koulutustasoon liittyen, on yksi keskeisimmistä naisten asunnottomuutta tuottavista ja sitä ylläpitävistä tekijöistä.

Koti

Asuntopoliittiseen tarkasteluun rajoittuva asunnottomuuden vastainen työ kadottaa kodin ja kodittomuuden tunneulottuvuuden tunnistamisen. Kuitenkin elämä vailla omaa kotia merkitsee paljon muutakin kuin asunnon puutetta. Naisten asunnottomuutta on suomalaisessa tutkimuksessa tarkasteltu kodin särkymisen ja asunnon kodiksi rakentumisen merkityksessä (Granfelt 1998). Kodilla on asuntoa syvämpi henkilökohtainen merkitys, sillä se pitää sisällään materiaalisen, sosiaalisen ja emotionaalisen ulottuvuuden. Kodille annetaan varsin monenlaisia

merkityksiä, eivätkä ne aina ole myönteisiä. Jotta asunnosta tulee koti, asukkaana on kiinnityttävä siihen tunteillaan. Kiinnittyminen voi olla vaikeaa ja ilman tukea jopa ylivoimaista aiempien asunnottomuuskokemusten tai kodin särkymisiin liittyvien traumaattisten tapahtumien seurauksena. (Ranta & Juhila 2019; Granfelt 1998, 103–116.)

Kun viime vuosina Suomessa on alettu kiinnittää enemmän huomiota naisten asunnottomuuden erityispiirteisiin, ovat kodin ja kodittomuuden käsitteet nousseet aiempaa vahvemmin esille asunnottomuustyössä. Naisten asunnottomuuteen kohdistuvassa työssä kodin merkityksen tunnistamisen tulee olla lähtökohtana. Nais erityisessä työskentelyssä on keskeisenä tehtävänä tukea asunnon muodostumista kodiksi, kodin tunnun rakentumista. Kodin tunnun vahvistuminen ja ihmisen kiinnittyminen asuntoon ovat tärkeitä asunnottomuuden uusiutumisen ennaltaehkäisyssä. Kotia ei voi antaa kenellekään valmiina, sillä suhde kotiin rakentuu henkilökohtaisesti. Kokemus kuulumisesta on tärkeä: ihminen kuuluu paikkaan ja paikka ihmiselle.

Asunnottomuuden parissa työskentelevät ihmiset kohtaavat naisia, joiden on vaikea asettaa rajoja ja jotka kokevat kuulumattomuuden tunnetta ("en kuulu edes itselleni"), irrallisuutta ja juurettomuutta. Watsonin ja Austerberryn (1986) klassikotutkimuksessa kodin merkitys oli naisilla vahvasti sidoksissa emotionaaliseen hyvinvointiin. Lämmön, kodikkuuden ja turvallisuuden tunteet sekä myös oikeus päättää omista asioista olivat tärkeitä kotiin liitettyjä merkityksiä. Koti liitettiin vahvasti naiseuteen: "Et tunne itseäsi naiseksi vailla omaa pesää." Naiset kokivat myös, että "[k]oti on persoonallisuutesi laajennus."

Kodin puuttuminen aiheutti masennusta ja ahdistusta myös siitä syystä, että kodittomana oli mahdotonta toteuttaa naiseuteen kohdistuvia odotuksia ja toisaalta se merkitsi tilannetta, jolloin "ei ole paikkaa, jossa levätä omassa rauhassa". Monelle naiselle kodilla oli paitsi materiaalinen myös ideologinen perusta: kodin

Naisten asunnottomuuteen kohdistuvassa työssä kodin merkityksen tunnustamisen tulee olla lähtökohtana.

tila oli ainoa alue, jossa he ylipäänsä saattoivat hallita omaa elämäänsä ja vaikuttaa siihen. (Mt. 1986, 94- 102.) Kodiksi koettu asunto voi olla kannatteleva ja kiinnipitävä ympäristö, jossa nainen saa omat voimansa kootuksi ja pystyy ja haluaa ottaa apua vastaan. Asunto ensin -periaatteen vakiintumisen seurauksena tällainen mahdollisuus on tullut yhä useamman kodittomuutta kokeneen naisen saataville, mutta vielä on heitä, joilla ei ole mitään omaksi koettua paikkaa.

Suhteet

Lukuisissa sosiaalityön tutkimuksissa (esim. Järvinen, 2015, 198–226; Jokinen, 2016, 138–147; Karttunen, 2019, 117–197) on osoitettu vuorovaikutussuhteen keskeinen merkitys työskentelyprosessissa. Myös nais erityisessä asunnottomuustyössä sosiaalisilla suhteilla on suuri merkitys: kokemusten kertominen ja tunteiden jakaminen ovat tärkeitä ja samanaikaisesti avoimuus voi olla molemmille osapuolille erittäin vaativaa. Monella tavoin ristiriitaiset, emotionaalisesti vahvasti latautuneet suhteet, kuten särkynyt äitiys tai väkivaltaiset läheissuhteet tekevät työskentelyprosessista eettisesti vaativan ja edellyttävät työntekijältä sensitiivisyyttä.

Naisten parissa työskenneltäessä toimivaksi on osoittautunut myötätuntoinen ja voimauttava, oman minän vahvistumista ja minuuden myönteisten piirteiden löytämistä edesauttava lähestymistapa (Karttunen 2019). Voimauttava työote (*empowerment*) voidaan ymmärtää myös valtaistamisen merkityksessä, järjestelmäkriittisenä toimintatapana, naisia sivuuttavien ja heidän tarpeitaan ja kokemuksiaan mitätöivien käytäntöjen esiin nostamisena. Tuolloin asunnottomia naisia ei nähdä haavoittuvina, vaan huomio kiinnittyy palvelujärjestelmän loukkaaviin ja ulossulkeviin ja niiden myötä haavoittuvuutta tuottaviin toimintakäytäntöihin.

Teija Karttunen (2019, 254) määrittelee tutkimuksensa kohteena olleen nais erityisen päihdehoidon sosiaalityön ja psykoterapian välimaastoon sijoittuvaksi toimintamuodoksi. Psykologinen tietämys ja psykoterapeuttinen osaaminen ovat arvokkaita nais erityisessä asunnottomuustyössä, vaikka asunnottomuus on ensisijaisesti yhteiskuntapolitiikkaan sijoittuva ilmiö. Käsite *psykososiaalinen* sopii naisten parissa tehtävään työhön, jossa kokonaistilannetta jäsentämään ja kokemuksia ymmärtämään pyrkivä lähestymistapa on toimiva. Psykososiaaliset ongelmat voivat köyhyyteen liittyneenä altistaa asunnottomuudelle, syventää syrjäytymiskierrettä ja vaikeuttaa asunnottomuudesta irrottautumista.

Naisten asunnottomuuteen liittyviä psykososiaalisia ongelmia ovat niin kotimaisen kuin kansainvälisen tutkimuksen mukaan päihderiippuvuus ja mielen terveyden ongelmat, väkivalta eri muodoissaan ja vaikeat sosiaaliset suhteet, erityisesti äitiyden ja sen rikkoutumisen kysymykset (Mayock & Bretherton 2016). Nais erityisessä asunnottomuustyössä sosiaalinen tulee ymmärtää monitasoisena, lähtien naisten yhteiskuntasuhteista aina lähisuhteisiin asti ulottuvana ja erilaisia merkityksiä saavana käsitteenä. Naisten palvelutarpeen arvioinnissa taloudellisten, sosiaalisten ja psykologisten ulottuvuuksien huomioon ottaminen ei ole aina riittävää. Erilaiset traumakokemukset saattavat edellyttää myös ruumiillisten kokemusten huomioon ottamista, mikä on tullut paremmin ymmärretyksi ja tunnustetuksi väkivalta- ja traumatyön kautta (Karttunen 2019, 222–223). Kerrostuneet traumakokemukset, mielen terveyden häiriöt ja pitkäaikainen asunnottomuus ovat niin Suomessa kuin muissakin Euroopan maissa ja Pohjois-Amerikassa osa naisten todellisuutta, vaikka pitkäaikaisasunnottomuus on yleensä nähty miehiin kohdistuvana sosiaalisena ja asuntopoliittisena kysymyksenä (Pleace & Bretherton 2016, 209–234).

Sosiaalityön professori Gillian Ruch (2018, 19–34) on kehittänyt käsitteen suhdeperustainen sosiaalityö (*relationship-based social work*), jonka taustalla on psykodynaaminen teoria. Hän on tutkimustensa pohjalta kirjoittanut monella tavoin traumatisoituneiden lasten, nuorten ja aikuisten kanssa tehtävästä

Rikotun ja häväistyn naiseuden koskettaminen vaatii työntekijältä sekä ammatillista osaamista että herkkyyttä.

suhdeperustaisesta työstä. Vaikeasti traumatisoituneen asiakkaan kanssa työskenneltäessä kaiken perusta on luottamuksen vähittäinen rakentuminen, mikä edellyttää työntekijältä paitsi myötäelävää asennoitumista, myös sitkeyttä, periksiantamattomuutta ja johdonmukaisuutta. Lukuisista torjutuksi tulemisen kokemuksista huolimatta työntekijän on tärkeä yhä uudelleen osoittaa olevansa asiakkaansa puolella ja edettävä hänen tahdissaan. Yhdessä jaetun ajan merkitys on tärkeä: luottamus rakentuu hiljalleen, kun asiakkaan kanssa vietetään yhdessä aikaa, vailla tavoitteellista etenemistä. Vähitellen rakentuu luottamus siihen, että apua on saatavilla sitten, kun sitä pystyy ottamaan vastaan.

Luottamukselle perustuva työskentelyote edellyttää taitoa osoittaa kiinnostusta ja kuunnella intensiivisesti – myös non-verbaalisia viestejä. Luottamuksen rakentumisen vaikeus on ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että monen asunnottoman naisen peruskokemus on syvä epäluottamus. Erityisesti väkivallan ja traumatisoitumisen kokemukset voivat ilmetä erilaisin ruumiillisin oirein, koska ne ovat liian tuskallisia sanoitettaviksi.

Teija Karttunen (2019, 244–245) on jäsentänyt nais erityyppisen päihdehoidon ulottuvuuksia aikaisemman tutkimuksen ja oman etnografisen kenttätönsä avulla muodostamansa kokonaiskuvan pohjalta. Nämä ulottuvuudet ovat

naiseus ja sukupuolen merkitys päihdeongelmissa ja niiden hoidossa; minuuksisuus, identiteetti, tunteet ja niihin fokusoituva työ; traumaattiset kokemukset ja psykiatrisen oireilun huomiointi; ihmissuhteet eri näkökulmista; sekä päihdeongelma ja siihen nivoutuvat psykososiaaliset kysymykset ja yksilöllinen muutostyö. Jäsennys sopii myös nais erityyppiseen asunnottomuustyöhön. Erityisesti lähisuhde- ja katuväkivalta sekä traumatisoituminen ovat asunnottomuudelle altistavia ja asunnottomuudessa kiinni pitäviä. Tunteisiin ja mielenterveyteen liittyvät kysymykset ovat vahvasti sidoksissa traumatisoitumiseen ja väkivaltaan sekä sosiaalisiin suhteisiin niiden eri tasoilla. Päihteiden käyttö vaikeuttaa asunnottomuudesta irtautumista ja on merkittävä riskitekijä asunnottomuuden uusiutumiselle. Päihteiden, rikosten ja asunnottomuuden kierteessä elävät naiset ovat heitä, jotka usein jäävät paitsi yksilöllisen muutostyön ulkopuolelle, myös ylipäänsä avun ulottumattomiin, äärimmäiseen kodittomuuteen.

Väkivallan ja asunnottomuuden suhde on aivan keskeinen osa naisten kodittomuutta. Sukupuolittunutta väkivaltaa kokeneet naiset ovat usein syvästi traumatisoituneita ja väkivalta on vaikuttanut heidän elämänsä pitkään. Kadulla, huumeluukuissa ja erilaisissa matalan kynnyksen palveluissa kiertelevä nainen on ehkä varhaisimmista elämänvaiheista asti jäänyt vaille kannattelevaa huolenpitoa, mikä on merkinnyt elämänhistorian aikana kertyneitä traumakokemuksia ja traumatisoitumiselle altistumista lapsuudesta alkaen.

Rikotun ja häväistyn naiseuden koskettaminen vaatii työntekijältä sekä ammatillista osaamista että herkkyyttä. Naisille tarkoitettujen hoitomuotojen on katsottu mahdollistavan väkivallan ja hyväksikäyttökokemusten kaltaisten sensitiivisten kysymysten ja monimutkaisten psykososiaalisten ongelmien käsittelyn. Tämä edellyttää, että naiset kohdataan arvostavalla ja kunnioittavalla tavalla. Toipumisen myötä vahvistuu hiljalleen kokemus siitä, että riittää, kelpaa ja osaa, että apua on saatavilla ja itse on huolenpidon arvoinen. Syy-seuraus -suhteet eivät useinkaan ole kovin yksiselitteiset ja niiden osoittamista tärkeämpää on, että ne tunnustetaan ja niiden keskinäistä vuorovaikutusta päästään tutkimaan elämäntilanteen kokonaisuudessa. (Karttunen 2020, 77–84.)

Kokemus on ihmiselle aina ainutkertainen ja tosi, vaikka se näyttäisi tutkijan tai työntekijän näkökulmasta katsottuna kovin toisenlaiselta. Yritys ymmärtää toisen kokemusta, tai ainakin hänen sille antamaansa merkitystä, edesauttaa asiakkaan askelten tahdissa kulkevan suhteen muodostamista. Nais erityyppisyyden

yksi keskeisistä piirteistä on eroavuuksien kunnioittaminen: voi yrittää eläytyä kotinsa menettäneen naisen tilanteeseen kuvittelemalla, mitä minulle merkitsisi se, että olisin menettänyt kotini.

Omissa tutkimuksissani (1992; 1998; 2007) naiset ovat kertoneet itselleen hyvin merkityksellisenä kokemuksena työntekijöiden eläytymiskyvystä, mikä on tehnyt mahdolliseksi ymmärtävän ja kunnioittavan työskentelyotteen. Naiset arvostivat sitä, että heidät kohdattiin vaikeassa tilanteessa elävinä ihmisinä, joilla on omat toiveensa ja huolensa. Ymmärtävä kohtaaminen voi toteutua niin matalan kynnyksen palveluissa kuin erityistason traumapsykoterapiassa ja monenlaisessa muussa näiden välimaastoon sijoittuvassa ammatillisessa työssä ja kokemusasiantuntijoiden toimintana tai näiden kahden yhdistelmänä. Seuraava lainaus on peräisin väitöskirjani haastatteluaiaineistosta:

”Tää [sosiaalityöntekijä] siis tajuaa, vaikka ei oo itse sellasissa tai siis eläny sel-
lasta elämää. Se tajuaa ja on mukana ihan niinkun olis itse eläny – siis sanotaan
asiat, jotka mä itse oon kokenut.”

Lopuksi

Naiserityinen lähestymistapa naisten asunnottomuuteen tarkoittaa vähintään sukupuolen merkityksen tunnustamista ja sensitiivisyyttä naisten tarpeille. Naiserityisyys merkitsee usein, mutta ei aina, naispuolisten työntekijöiden tekemää työtä asunnottomien naisten parissa.

Aiemman tutkimuskirjallisuuden ja asunnottomien naisten ja naisvankien parissa tekemieni tutkimusten sekä Nea-hankkeessa oppimani perusteella yhdyin näkemykseen, jonka mukaan nais erityisyys pitää sisällään tunteita kunnioittavan ja kokonaisvaltaiseen tilanteen jäsenyyteen pyrkivän lähestymistavan. Naiserityisyys merkitsee pyrkimystä ymmärtää naisten asemaa yhteiskunnassa, naisten köyhyyttä, väkivallalle altistumista, naisten hoivarooliin kohdistuvia ristiriitaisia odotuksia sekä päihdeongelmien ja aivan erityisesti rikollisuuden moninkertaista leimaavuutta naisille.

Naiseuden näkeminen kodittomuuden, päihderiippuvuuden ja mielenterveysongelmien takana vaatii uskallusta mennä lähelle ja herkkyyttä pysytellä riittävän etäällä. Vain naisille tarkoitettu turvallinen ympäristö on lähtökoh-
taisesti merkityksellinen nais erityisen työn toimintaympäristönä. Naisille tarkoitettu turvallinen tila on tärkeä myös, ja ehkä jopa erityisesti, niille naisille, joiden naiseus on piilotettu näkymättömän panssarin suojiin. Kadulla itsestä ja naisellisuudesta huolehtiminen jäävät toissijaisiksi. Kovuuden sisäistäminen osaksi omaa identiteettiä miehisessä päihdemaailmassa on saattanut olla ainoa vaihtoehto selviytymiselle turvattomassa ja alisteisessa asemassa. Rikos, päihderiippuvuus ja väkivalta muodostavat kolminkertaisen häpeäkokemuksen, joka pitää tiukasti asunnottomuudessa ja jota asunnottomuus edelleen syventää. Rikotun ja häväistyn naiseuden koskettaminen vaatii työntekijältä sekä ammatillista osaamista että herkkyyttä. Häpeä vaientaa ja altistaa alitamiselle, kivuliaista kokemuksista vaikenemiselle. Sensitiivinen kuulija voi tavoittaa merkityksiä myös sanattomasta tarinasta.

Lähteet

Granfelt, Riitta (1992). *Asuntolan naisen elämää*. University of Helsinki, Department of Social Policy, Research Reports, 1.

Granfelt, Riitta (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Toimituksia 702. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Granfelt, Riitta (2007). *”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”: Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Haahtela, Riikka (2015). *Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä*. Tampere: Tampere University Press.

Husso, Marita (2003). *Parisuhdeväkivalta: Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (2016). Asiakkaan ja työntekijän välinen suhde. Teoksessa: Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Paula Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Jyväskylä: Gaudeamus, 138-147.

Järvinen, Margaretha (1993). *De nye hjemlose: Kvinder, fattigdom, vold*. Holte: Socpol.

Järvinen, Minna-Kaisa (2015). *Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamusalalla: Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana*. Tampere: Tampere University Press.

Kaaitila, Anniina (2017). *Rahakonfliktit ja taloudellinen väkivalta parisuhteissa*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, 434.

Karttunen, Teija (2019). *Naiserityistä päihdehoitoa: Etnografinen tutkimus päihdelaitoksen naisyhteisöstä*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Karttunen, Teija (2020). *Naiset tarvitsevat kokonaisvaltaista päihdehoitoa*. Janus 28 (1), 77-84.

Mayock, Paola & Bretherton, Joanne (2016). (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. London: Palgrave Macmillan.

Pleace, Nicholas & Bretherton, Joanne (2016). Long-term and Recurrent Homelessness Among Women. Teoksessa: Paola Mayock & Joanne Bretherton (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. London: Palgrave Macmillan, 209-225.

Ranta, Johanna, & Juhila, Kirsi (2019). *Constructing a sense of home in floating support for people using drugs*. *Qualitative Social Work*. [verkkoaineisto] Published online 02 May 2019. DOI: 10.1177/1473325019847262.

Rosengren, Annette (2003). *Mellan ilska och hopp: Om hemlöshet, droger och kvinnor*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Ruch, Gillian (2018). The Contemporary Context of Relationship-Based Practice. Teoksessa: Gillian Ruch, Danielle Turney & Adrian Ward (toim.) *Relationship-Based Social Work*. London: Jessica Kingsley Publishers, 19-35.

Salovaara, Ulla (2019). *Rikoksista tuomitut naiset: Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Helsinki: The Training Institute for Prison and Probation Services. Acta Poenologica, 1.

Thörn, Catharina (2003). *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. Stocholm: Égalité.

Vanhala, Anni (2005). *Paikka ja asiakkuus: Etnografia naisten asuntolasta*. Tampere: Tampere University Press.

Viisanen, Martta (2019). *"Se on ihan kaikki kaikessa, että on koti"*. Nuorten naisten kokemuksia kodittomuudesta ja sen merkityksistä. Sosiaalialan gradu. [verkkoaineisto] Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63849/Pro%20gradu%20Viisanen%202019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Viitasalo, Katri (2017). *Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko: Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 606.

Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (2013) (toim.). *Varjoja naiseudessa*. Helsinki: UNIpress.

Watson, Sophie & Austerberry, Helen (1986). *Housing and Homelessness: A Feminist Perspective*. London: Routledge & Kegan Paul.

NEA – Kohdatut naiset

Leena Lehtonen ja Pilvi Azeem

Y-Säätiö

NEA-hankkeessa yhtenä tavoitteena oli kerätä hankkeessa kohdatuista naisista tietoa. Hankkeessa kehitettiin hankekoordinaation ja osahankkeiden yhteistyönä asiakastiedon keräämiseen tarkoitettu excel, jossa kartoitettiin kohdattujen naisten tilanteita ja tilanteiden muutoksia tehdyn työn kautta. Otos kerättiin ajanjaksolla 1.5.2019–30.6.2020 asiakkaina olleista naisista. Otokseen saatiin 213 vastausta. Koska asiakaskunta oli heterogeeninen, lomakkeisto muokattiin sellaiseksi, että eri kohderyhmien kanssa tekevät työntekijät täyttivät osittain eri osioita. Lomakkeistossa oli eri osioita asunnottomille, sekä yhteisöissä ja ensikodissa asuville ja niille, joilla on asunto hajasijoitetussa asuntokannassa. Vain muutaman kerran tavattujen kohdalla ei täytetty kuin lomakkeiston ensimmäinen sivu. Näin ollen vastausten määrät kussakin kysymyksessä vaihtelivat. Tulosten esittelyn yhteydessä kerrotaan, paljonko vastauksia oli kunkin kysymyksen kohdalla.

Tietoa keräsivät kaikki toimijat, joissa tehtiin suoraa asiakastyötä eli kuusi toimijaa. Suurin osa tiedoista oli numeerisia, mutta joukossa oli myös avokysymyksiä. Nämä seikat on otettu huomioon tulosten tulkinnessa.

NEA-hankkeessa tehty työ

NEA-hankkeessa tavoitettiin naisia eri tavoin. Asiakkaat (N=203) ohjautuivat useimmiten yhteistyökumppanin lähettämänä (44 %), mutta usein myös ottamalla itse yhteyttä (34 %). Loput tavoitettiin etsivässä työssä tai he asuivat yhteisöissä.

Avovastauksista (N=87) saatujen tietojen mukaan yli puolet asiakkaista oli ohjautunut jonkin kolmannen sektorin toimijan taholta, esimerkiksi asunnottomille suunnatun päiväkeskuksen kautta. Vajaan kolmanneksen kohdalla lähettäväksi yhteistyötahoksi oli kirjattu viranomaistaho, kuten aikuissosiaalityö.

Yleisimmin asiakkaiden kanssa tehtiin yksilötyötä (35 %). Usein asiakkaita myös ohjattiin palveluiden piiriin. Avovastauksien (N=64) mukaan NEA-hankkeen asiakkaista noin 62 prosenttia ohjattiin eri viranomaistahojen, kuten aikuissosiaalityön ja Kelan, palveluihin. Lähes kolmannes asiakkaista ohjattiin johonkin päihdepalveluun, muun muassa päihdehoidon asumispalveluihin. Asunnottomien palveluihin ohjattiin viidennes asiakkaista. Noin 19 prosenttia asiakkaista sai apua asunnon etsinnässä. Asiakkuudet olivat kestäneet alle puolesta vuodesta yli vuoteen ja työtä tehtiin hyvin erilaisella intensiteetillä. Ympäri vuorokautisesti ensikodissa oli 21 naista.

Työmuodot, tukityön kesto ja intensiivisyys

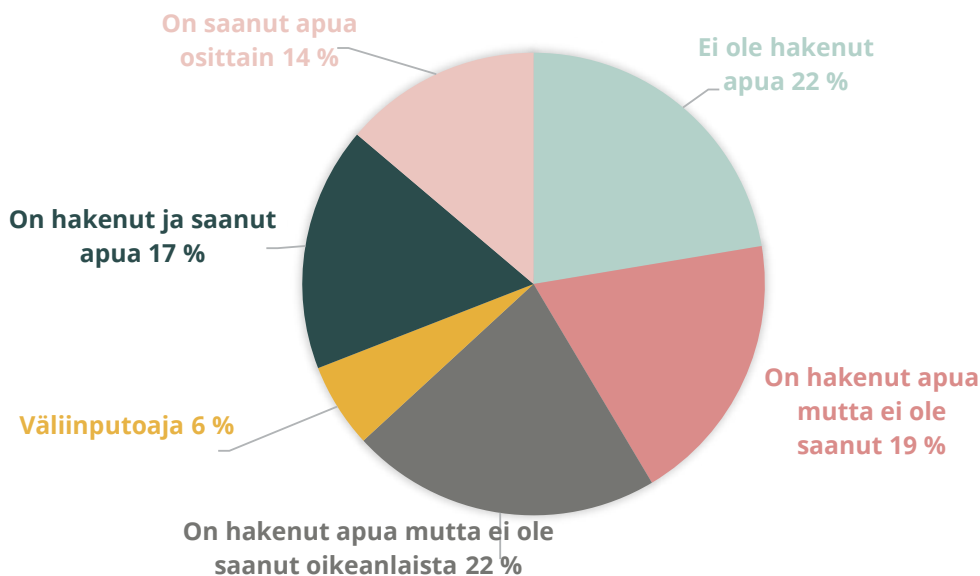
TYÖMUOTO	palveluohjaus	puhelin	yksilötyö	kohtaamispaikka			yht.N
	64	28	74	41			207
KESTO	alle 6kk	alle vuosi	yli vuosi				
	31	26	20				77
INTENSIIVISYYS	ympäri vuorok.	joka päivä	useampi/viikko	1krt/viikkoa	useampi/kk	1krt/kk	
	21	1	18	17	29	25	111

Naisten kanssa tehtävään työhön kuului paljon yhteistyötä eri toimijoiden kanssa: toimijoita oli merkittynä 399 ja asiakasmäärä oli 231. Useimmiten naiset tekivät yhteistyötä aikuissosiaalityön kanssa: joka viidennen naisen kohdalla yhteistyökumppanina oli aikuissosiaalityö. Seuraavaksi eniten yhteistyötä tehtiin vuokranantajien ja päihdepalveluiden kanssa. Yleisiä yhteistyökumppaneita olivat myös kolmas sektori, lastensuojelu, läheiset ihmiset ja talous- ja velkaneuvonta.

Tärkeimmiksi toimenpiteiksi (N=116) työskentelyssä nousivat palveluihin ohjaus, asumistilanteen selvittely ja asunnon saaminen, monilla myös neuvonta, asunnon hakeminen ja tuki päihdeongelmaan. Psykologinen työskentely nousi monilla tärkeimmäksi toimenpiteeksi, mutta vielä useammalla se oli toiseksi tai kolmanneksi tärkein työmuoto. Avovastauksissa (N=44) hanketyöntekijät kertoivat luottamuksellisen asiakassuhteen näkyvän 36 prosentissa tapauksia siten, että asiakas otti itse työntekijään yhteyttä ja kertoi avuntarpeestaan enemmän. Kolmen asiakkaan kohdalla luottamuksellisen suhteen rakentamisessa merkittävänä tekijänä oli ollut kokemusasiantuntijan tuoma tuki. Luottamuksellisen suhteen rakentamisen haasteena työntekijät kertoivat olevan liian vähäiset tapaamiskerrat sekä vaikeudet tavoittaa asiakasta.

Asiakkaiden kohdalla arvioitiin myös sitä, olivatko he hakeneet apua ennen NEA-hankkeen asiakkuutta. Kuten alla olevasta kuviosta on nähtävissä, noin viidesosa ei ollut hakenut apua tilanteeseensa aiemmin. Merkittävää on, että lähes puolet (47 %) vastaajista ei ollut saanut apua, ei ollut saanut oikeanlaista apua tai oli väliinputoaja.

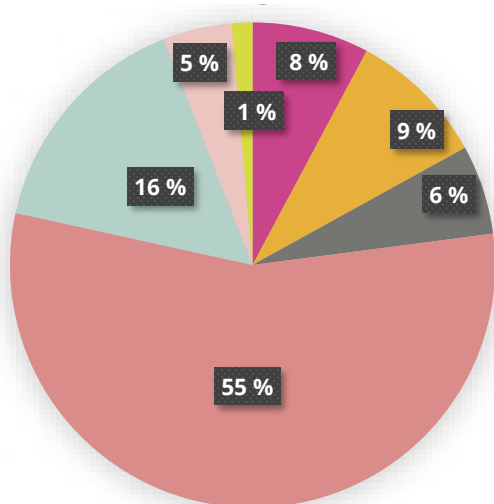
Avun hakeminen ennen asiakkuutta (N=152)

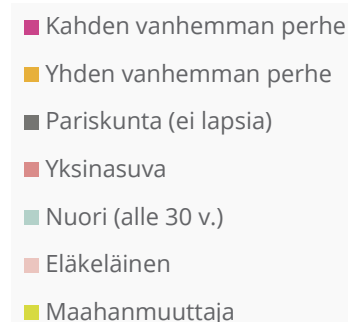
Avovastausten (N=43) mukaan asiakkuus NEA-hankkeessa päättyi suunnitellusti lähes 70 prosentilla naisista, koska he olivat saaneet asunnon tai heillä oli riittävästi muuta tukea. Kolmasosa asiakkaista ei halunnut jatkaa työskentelyä tai koki, ettei saanut tarvitsemaansa tukea. Neljän asiakkaan kohdalla hanketyöntekijä oli kirjannut asiakkuuden päättyneen, koska asiakas oli kadonnut.

Kohdattujen naisten taustatietoja

Suurin osa (yli 60 %) naisista oli 30–64-vuotiaita, nuoria reilu kolmannes ja loput yli 65-vuotiaita (N=227). Enemmistö kohdatuista naisista oli yksin asuvia. Yhden tai kahden vanhemman perheitä oli 17 prosenttia. Lisäksi kysyttiin, mikäli lapsia on, missä he ovat. Lähes puolelle koko aineistosta (N=107) oli merkitty tietoja lapsista. Lähes puolella niistä, joilla oli lapsia, lapset olivat huostaanotettu. Melkein joka neljännellä lapset olivat jo aikuisia.

Asiakasryhmä (N=218)

Tulonlähteistä (N=120) yleisin oli toimeentulotuki (44 %). Muita tulonlähteitä olivat työttömyysetuus (22 %), vanhempainetuus (15 %), eläke (12 %) ja palkkatulo (7 %). Vastaajien (N=94) yleisin koulutusaste oli peruskoulu (48 %), mutta kolmanneksella oli lukio tai ammatillinen tutkinto. Monien kohdalla ei tiedetty koulutuksesta.

Edellä mainittujen taustatietojen lisäksi asiakkaiden taustoja kartoitettiin monilla muillakin muuttujilla. Näitä tarkempia taustatietoja oli merkitty 99 naisen kohdalla. Tuloksia tarkasteltaessa huomattiin, että 73 prosentilla vastaajista oli päihdeongelma, ja seuraavaksi yleisimmät taustatekijät olivat mielenterveyden ongelmat (41 %) ja lapsuuden traumat (28 %). Kun laskeaan yhteen lähisuhdeväkivallan uhka (20 %), taloudellinen hyväksikäyttö (10 %) ja muu väkivallan uhka (14 %), voidaan todeta, että erilaisten väkivallan muotojen uhka oli yleinen kokemus otoksen naisilla (yhteensä 44 %).

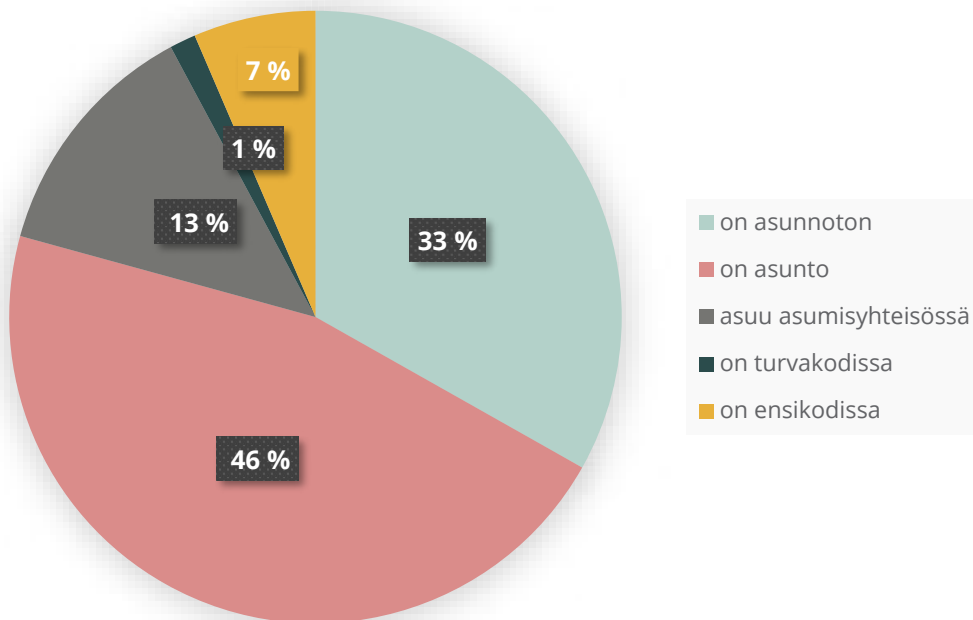
Taustatietoja (N=99)

mielenterveysongelma	41	41 %
sairastuminen (somaattinen)	5	5 %
terveysongelma	22	22 %
neuropsykiatriset häiriöt	23	23 %
päihdeongelma	72	73 %
päihdeongelma, lisätietoja	1	1 %
korvaushoito	27	27 %
peliriippuvuus	3	3 %
pienituloisuus	20	20 %
puolison piti hoitaa raha-asiat	0	0 %
käytetty taloudellisesti hyväksi	10	10 %
Avio/avoero	11	11 %
lähisuhdeväkivallan uhka	20	20 %
muu väkivallan uhka	14	14 %
vaino	2	2 %
toimintakyvyn heikkeneminen	17	17 %

maahanmuuttajuus	4	4 %
yksinäisyys	21	21 %
kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön	5	5 %
lapsuuden traumat	28	28 %
otettu huostaan lapsena	12	12 %
jälkihuolto	8	8 %
ollut laitoksessa itse	16	16 %
ylisukupolvisuus	8	8 %
aikuisuuden traumat	0	0 %
lapsen sijoitus aiemmin	17	17 %
lapsen sijoitus lähiaikoina	8	8 %
yllättävä elämäntilanne	3	3 %
yllättävä elämäntilanne, lisätietoja	3	3 %
tausta, muu mikä	8	8 %
tausta, muu mikä lisätiedot	8	8 %

NEA:ssa tavoitetuilla naisilla oli hyvin erilaisia asumisen alkutilanteita. Kuten alla olevasta kaaviosta näkee, eniten asiakkuuteen tulevista naisista oli sellaisia, joilla oli asunto. Ensikodissa asuvia oli merkittävästi sekä asunnottomiksi että selkeiksi, joilla on asunto.

Asumisen alkutilanne (N=217)

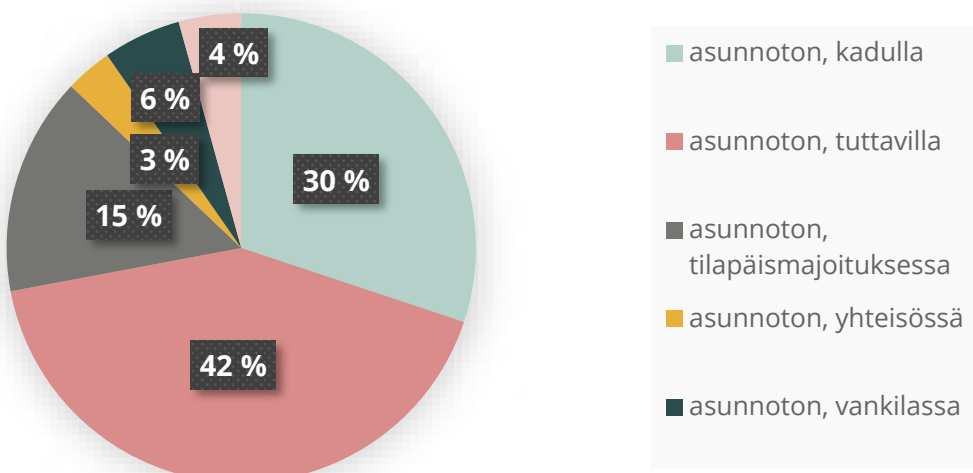

Asunnottomien naisten tilanteet

Asunnottomia naisia oli otoksessa 72, ja heistä lähes kahdella kolmesta asunnottomuus oli ollut toistuvaa. Eniten joukossa oli tuttavilla asuvia, eli usein vaikeasti tavoitettavia piiloasunnottomia naisia.

Asunnottomuuden muotoja tarkasteltaessa huomataan, että vastauksia on enemmän kuin kohdattuja naisia, joten joidenkin kohdalla oli merkitty useampi asunnottomuuden muoto.

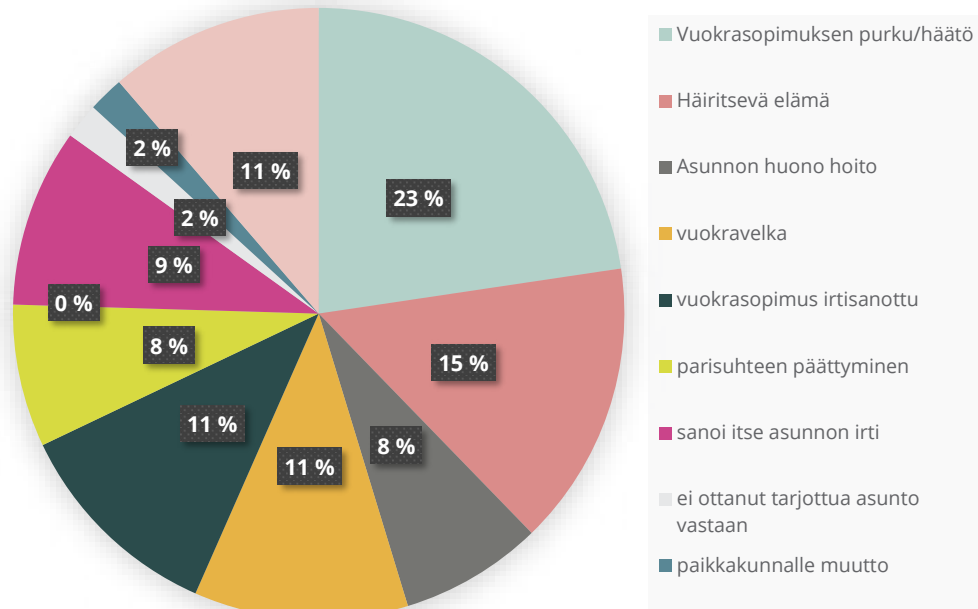
Asunnottomuuden muodot

Asunnottomuuden kestoajasta tiedettiin reilun 60 prosentin kohdalla, ja heistä noin 60 prosentilla asunnottomuus oli kestänyt alle puoli vuotta. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kaikilla asunnottomuus oli kestänyt alle vuoden.

Useimmiten asunnottomuuden taustalla oli vuokrasopimuksen purku tai häätö (20 %), mutta muuten taustalla olevat syyt vaihtelivat paljon.

Asunnottomuuden syyt (N=53)

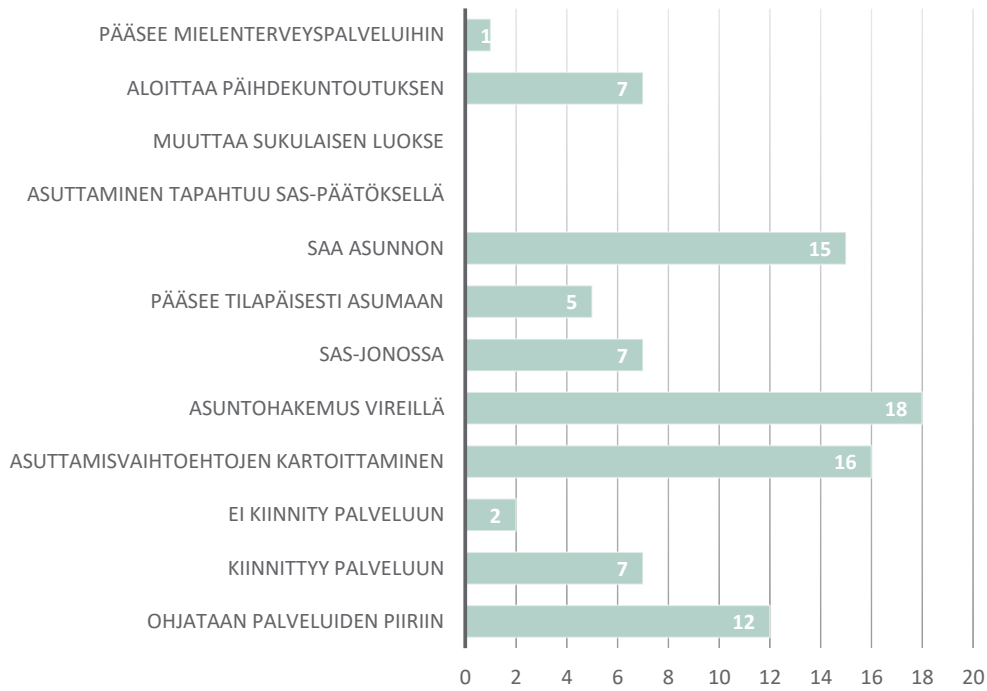

Avovastausten (N=23) perusteella tilapäinen majoitus löytyi noin 70 prosentin kohdalla viranomaistahon kautta muun muassa hätämajoituksessa tai päihdehoitolaitoksessa. Muutaman vastaajan kohdalla majoittuminen hätämajoitukseen ei ollut väkivallan uhan vuoksi mahdollista. Kolmannes asunnottomuutta kokevista asiakkaista majoittui tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona.

Asunnottomuutta kokevien naisten asuttamistyössä tukena toimi joko aikuissosiaalityö tai kolmannen sektorin organisaatio. Avovastauksissa tuotiin esille myös, millaisia asuttamisvaihtoehtoja naisille oli tarjolla. Vastauksista on huomattavissa, että tarvetta on hyvin erilaisille asumisratkaisuille: hajajoitettuun asumiseen joko tuettuna, kevyellä tuella tai vapaiden asuntomarkkinoiden kautta tai yhteisölliseen asumiseen tai asumispolun rakentamiseen päihdehuollon jälkeen.

Asunnottomien naisten kanssa työskentelyn tuloksena oli saatu aikaiseksi monenlaisia asioita. Yleisimmät toimenpiteet olivat asuntohakemuksen viereille saaminen tai asuttamisvaihtoehtojen kartoittaminen. Viisitoista naista oli saanut asunnon, joista kolmannes oli saanut sen vapailta markkinoilta ja yksittäiset naiset tukiasunnon tai yhteisöllisen asunnon. Yksikään vastaajista ei ollut saanut työskentelyn aikana asuntoa Helsingissä tuetun asumisen SAS-päätöksellä. Seitsemän naista oli saatu SAS-päätöksen ja päässyt jonoon odottamaan tukiasuntoa työskentelyn tuloksena.

Asunnottomat, tuloksia (N=90)

Avovastauksien (N=26) mukaan asunnottomuutta kokevien naisten kohdalla asunnon saamisen esteenä olivat useimmiten erilaiset velat, kuten vuokravelka, ja luottotietojen menetyt. Viidenneksen kohdalla haasteeksi koettiin pienituloisuus.

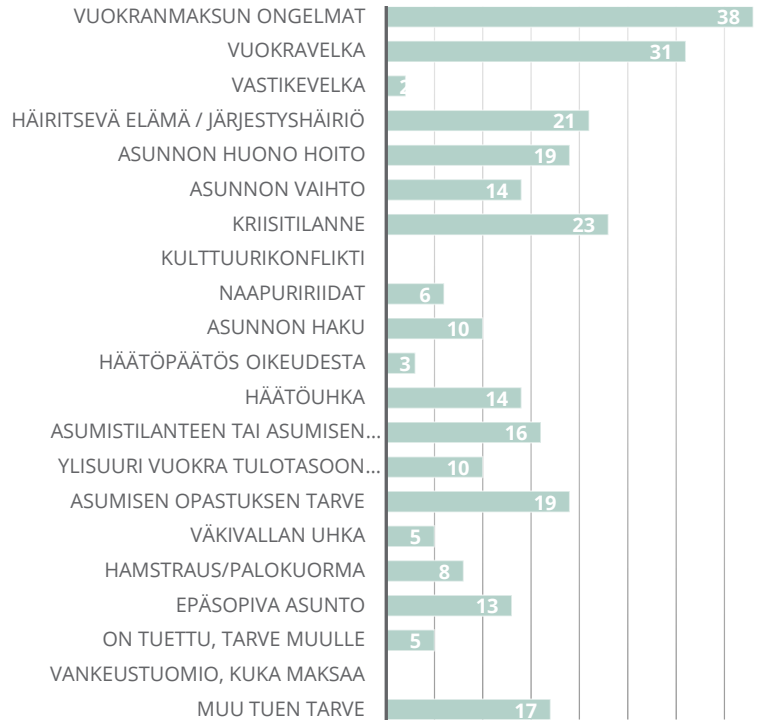
Asumisen kriisitilanteet

Aineistoon kuuluvista naisista sadalla oli asunto, ja tässä yhteydessä asunto tarkoittaa hajasijoitetussa asunnossa asumista. Avovastauksien mukaan (N=41) puolet asiakkaista asui muun vuokranantajan kuin kunnan tai kaupungin omistamassa vuokra-asunnossa. Yli 30 prosenttia naisista asui yksityisen vuokranantajan omistamassa vuokra-asunnossa. Yhteisöissä asuvat oli merkitty erikseen.

Asiakkailla oli monenlaisia asumisen ongelmia. Tähän kohtaan merkittiin hajasijoitetussa asumisessa, ensikodissa, turvakodissa ja asumisyhteisöissä asuvien asumisen ongelmia ja tuen tarpeita. Yleisimmät ongelmat olivat vuokranmaksun ongelmat ja vuokravelka, usein myös erilaiset kriisitilanteet. Asumisyhteisöissä asuvilla korostui asumisen opastuksen tarve, mutta myös vuokranmaksun ongelmat, häiritsevää elämä ja asunnon huono hoito. Monilla oli myös muita tuen tarpeita. Ensikodissa asuvilla asumisen pulmat liittyvät vuokranmaksun ongelmiin, kriisitilanteeseen, asumisen opastuksen tarpeeseen sekä uuden, lapselle sopivan asunnon löytämiseen (asunnonvaihto, asumistilanteen selvittely, liian kallis vuokra, epäsojiva asunto).

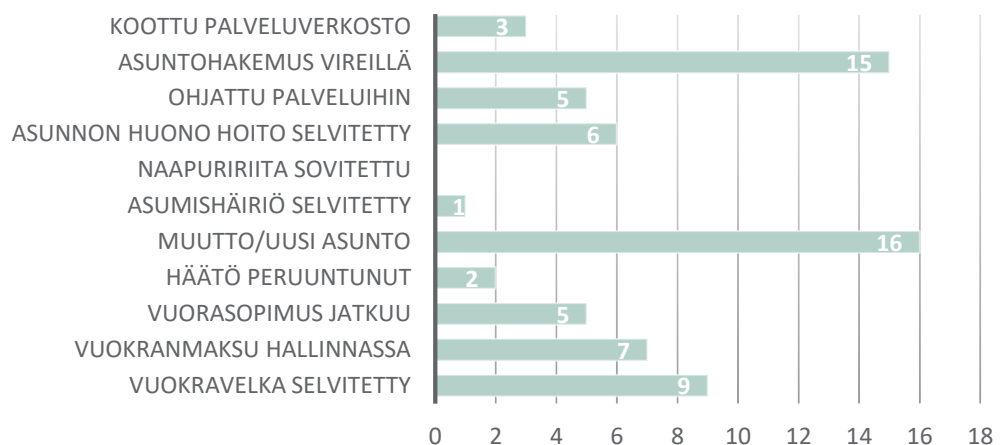
Valmiiden vaihtoehtojen lisäksi kirjattiin myös muita tuen tarpeita. Niitä olivat terveysongelmat, hamstraus, yksinäisyys, ero ja lapsiin liittyvät asiat (huostaanotto, aikuisen lapsen aiheuttamat ongelmat).

Asumisen ongelmat (N=274)

Työskentelyn tuloksena saatiin asiakkaiden asumistilanteesta monenlaisia eteenpäin. Selkeästi useimmiten tulokseksi saatiin asuntohakemus uuteen asuntoon vireille tai uusi, halvempi asunto. Muita tuloksia olivat vuokranmaksun saaminen hallintaan ja vuokrasopimuksen jatkuminen, hädön estäminen, asunnon huonon hoidon selvittely ja oikeiden palveluiden piiriin saattaminen tai palveluverkoston kokoaminen.

On asunto, tuloksia (N=69)

Yhteisöasiakkaista vastauksia on vain kymmenen, joten heidän kohdallaan tulkintojen teko on vaikeaa. On kuitenkin huomattava, että yhtä poikkeusta lukuun ottamatta nämä naiset olivat olleet pitkäaikaisasunnottomia ennen yhteisöön tuloa. Pääsääntöisesti he olivat asuneet kadulla tai tuttavien luona. Kaikki olivat asuneet yhteisössä yli vuoden. Eniten oli sellaisia, jotka olivat asuneet siellä yli viisi vuotta (40 %).

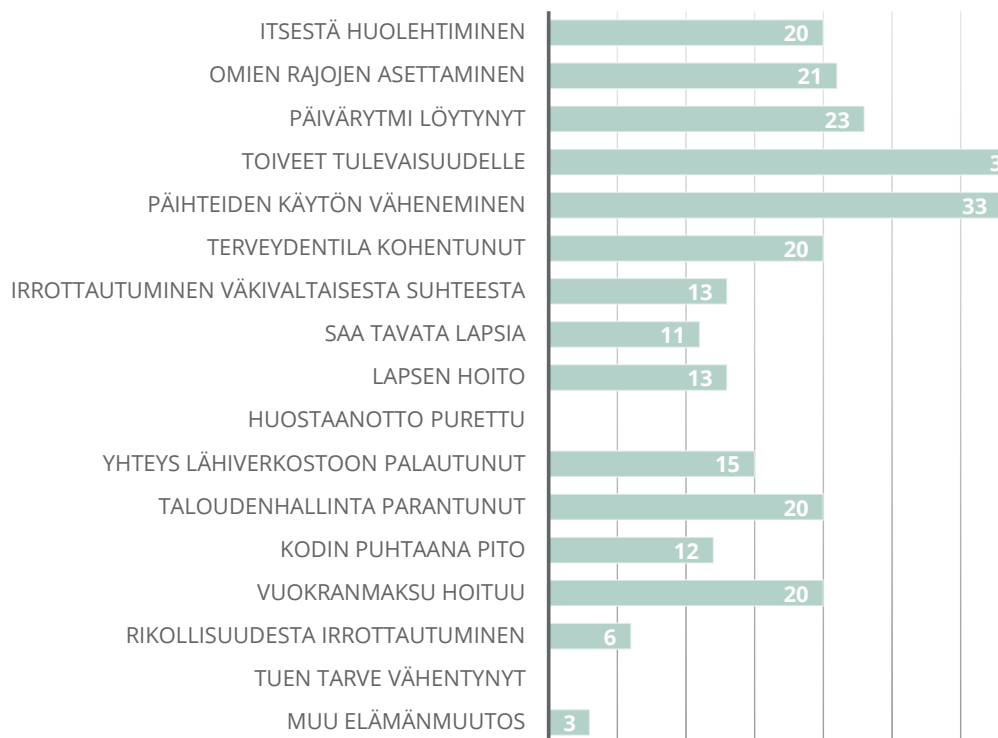
Ensikodissa olleilla naisilla tulotilanteessa (N=20) oli useimmiten (75 %) sopiva asunto, jonne he pystyivät palaamaan. Yksittäisillä äideillä ei ollut asuntoa, jonne palata tai he eivät voineet palata asunnon epäsopivuuden vuoksi. Suurin osa myös osallistui ensikodin tarjoamaan kotiharjoitteluun ja reilut puolet palasi suunnitellusti samaan asuntoon, jossa olivat asuneet ennen ensikotia. Muutamat joutuivat palaamaan epäsopivaan asuntoon sopivan asunnon puuttuessa ja muutamat saivat uuden asunnon ensikotijakson jälkeen.

Naisten elämäntilanne

Monien naisten (N=40) kohdalla oli kirjoitettu avokysymykseen lisätietoja elämäntilanteesta asiakkuuden alkaessa. Nämä vastaukset kuvastavat, minkälaisia muita asioita naisilla oli elämässä menossa asunnottomuuden tai asumisen ongelman lisäksi. Alkutilanteeseen liittyivät usein päihteet: joko naisella oli runsasta päihteiden käyttöä tai NEA-työntekijän avun piiriin päädyttiin silloin kun hoito tai kuntoutus oli alkamassa tai kaivattiin muuten apua päihteettömyyteen. Toinen selkeästi esille noussut tema oli lapsiin ja parisuhteisiin liittyvät seikat: nainen oli eroamassa, ja taustalla oli kenties hyväksikäyttöä tai asunnosta piti päästä pois väkivallan takia. Monien naisten kohdalla kirjoitettiin myös lapsista: esille nousivat lasten ongelmat, heidän väkivaltainen käytöksensä, huostaanotto tai vanhemmuuden tukemisen tarve. Lisäksi avovastauksissa kuvattiin kriisejä, elämänhallinnan puutetta, talousongelmia, pelaamista ja terveyteen liittyviä asioita. Alkutilanteessa elämä saattoi olla kaoottista ja asumisratkaisuja oli etsitty eri paikoista.

Asiakastietojen keräämisen yhtenä tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä, miten naisten hyvinvointi lisääntyy tehdyn työn tuloksena. Tämän tavoitteena oli saada osviittaa siitä, mitkä hyvinvoinnin osatekijät juuri naisilla liittyvät asumisen onnistumiseen. Näitä hyvinvoinnin muutoksia oli merkittynä paljon (vastausten N=288, vertaa kokonaisasiakasmäärä 231). Kuten alla olevasta kuvasta näkee,

Hyvinvoinnin muutokset (N=288)

hyvinvointi oli muuttunut hyvin monella tavalla eri naisilla. Eniten hyvinvoinnin muutokset naisilla näkyivät tulevaisuude suunnitelmien lisääntymisenä ja päih- teiden käytön vähenemisenä.

Hyvinvoinnin muutosta arvioitiin myös osallisuuden lisääntymisen kautta (N=108). Noin neljäsosalla vastaajista osallisuus oli lisääntynyt niin, että he oli- vat päässeet tarvittavien palveluiden piiriin. Hyvin merkittävää on se, että 15 prosentille oli tullut suunnitelmia työhön tai koulutukseen liittyen, ja lähes yhtä moni oli työllistynyt, aloittanut opiskelun tai jatkanut opintojaan. Useat olivat myös kiinnittyneet vertaistoimintaan tai heidän osallisuutensa oli lisääntynyt yhteisössä.

Avovastauksissa naisten hyvinvoinnin muutosta kuvattiin muun muassa nais- ten vahvistumisena, luottamuksen heräämisena, tulevaisuuden suunnitelmien tekemisenä, vastuunottona ja itsestä huolehtimisena.

NEA – Naiserityisyys asunnottomuustyössä

Leena Lehtonen

Y-Säätiö

NEA naiserityisyys asunnottomuustyössä -hankkeen tavoitteena oli määritellä naiserityistä asunnottomuustyötä, tuoda esille naisten erityisiä tarpeita sekä kehittää työmalleja naisten kanssa tehtävään työhön. Työntekijöillä oli osaaamista päihdetyöstä, asunnottomuustyöstä, väkivaltatyöstä ja lapsiperhetyöstä sekä kokemusasiantuntijuutta. Työskentelimme yhteiskehittämisen periaatteella, välillä kaikki työntekijät yhdessä, ja toisinaan pienemmissä, teemallisissa kehittämissyryhmissä. Parhaimmillaan hankkeessa hankekoordinaatio mukaan lukien työskenteli 14 työntekijää. Kehittämistyö ja siihen kiinteästi liittyvä oman työn reflektointi merkitsi naiserityisyyden tarkastelua asumispolkujen eri vaiheiden mukaisesti. Nämä asumispolkujen vaiheet olivat ennaltaehkäisevä työ, etsivä työ, asuttaminen ja asumisen tuki.

Tekstini rakentuu hankkeen pohjalta tekemääni jäsennykseen naiserityisen asunnottomuustyön keskeisistä piirteistä. Jäsennyksen taustalla ovat hanke-ryhmän tapaamisissa tehty asiakastyön reflektointi ja työpajatyöskentely sekä kokemusasiantuntijoiden kertomat kokemukset elämästä asunnottomana naisena. Lisäksi olen hyödyntänyt kansainvälisiä näkemyksiä naisten asunnottomuuden erityispiirteistä ja palvelutarpeista, erityisesti Erasmus+ Women and Homelessness -hankkeen yhteisissä työkokouksissa oppimaani.

Kuvaan naiserityisiä ammattikäytäntöjä yleisellä tasolla. Ensiksi keskityn naiserityisen asunnottomuustyön ominaispiirteisiin ja tämän jälkeen on vuorossa vaiheittainen jäsenitys: sijoitan naiserityisen työn asumispolun eri vaiheisiin. Tekstini toimii johdantona osioon ”hyvät käytännöt”, jossa NEA-hankkeen osahankeorganisaatioiden ja yhteistyötahojen työntekijät kuvaavat syvemmin ja konkreettisemmin, kukin valitsemastaan näkökulmasta, naiserityistä työtä asumispolkujen eri vaiheissa.

Näkökulmia naiserityiseen asunnottomuustyöhön

Yhä useampi asunnoton on elämää nähneen partasuisen miehen sijaan nuori, nainen tai maahanmuuttaja. Asunnottomuuden taustalla on hyvin monenlaisia tekijöitä, esimerkiksi taloudelliset ongelmat, pienituloisuus, perhe- tai parisuhteen muutokset, sairastumiset tai mielenterveys- ja päihdeongelmat. Osittain taustalla on myös ongelmien ylisukupolvisuutta.

Myös naisten asunnottomuuden taustalla on hyvin monenlaisia tekijöitä, eivätkä asunnottomat naiset muodosta yhtenäistä kategoriaa. Nainen voi asua tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona esimerkiksi muuttaessaan toiselle paikkakunnalle töiden tai opintojen perässä tai perhetilanteen muuttuessa. Tällöin hän on tilapäisesti asunnoton ja kohtuuhintainen vuokra-asunto on ratkaisu hänen asunnottomuuteensa. NEA-hankkeessa olemme kuitenkin keskittyneet asunnottomuuteen, josta olisi ehkä osuvampaa käyttää käsitettä kodittomuus. Kodittomalla naisella voi olla asunto, mutta se ei tunnu kodilta. Koditon nainen on ehkä paennut lähisuhdeväkivaltaa turvakotiin tai tuttavien luokse, vaikka hänellä olisikin asunto. Hän voi olla kantasuomalainen tai maahanmuuttaja, yksineläjä tai parisuhteessa, äiti tai lapseton nainen.

NEA-hankkeessa kertyneen ammattilais- ja kokemusasiiantuntijatiedon pohjalta voi perustellusti sanoa, että väkivallan ja hyväksikäytön kokemukset ja niiden aiheuttama traumatisoituminen ovat niitä kysymyksiä, joita nais erityisessä asunnottomuustyössä kohdataan. Häpeän ja syyllisyyden tunteet kuormittavat asunnottomia naisia suuresti ja heidän elämässään sosiaaliset suhteet eri tasoillaan ovat merkittävässä roolissa asumispolkujen eri vaiheissa. NEA-hanke on osoittanut naisten asunnottomuuden moninaisuuden ja sen myötä yksilöllisten ja räätälöityjen palvelujen tarpeen. Asunnoton nainen voi olla nuori raskaana oleva nainen, huostaanotetun lapsen äiti tai ikääntynyt isoäiti. Hän voi olla ihmiskaupan uhri tai seksuaalivähemmistöön kuuluva. Hänen asumishistoriaansa voi sisältyä niin rappukäytävissä, yömajoissa kuin huumeluukuissa asustelua. Toisaalta kodin särkyminen ja sitä seuraava häätö voivat olla myös täysin poikkeuksellisia tapahtumia hänen elämässään.

Seuraavaksi kuvaan lyhyesti muutamia NEA-hankkeessa erityisesti esille tulleita naisten asunnottomuuden piirteitä.

Väkivallan ja hyväksikäytön kokemukset traumatisoitumisen taustalla

Asunnottomien naisten elämäntarinoissa on paljon väkivaltaa ja eriasteista hyväksikäyttöä sekä traumaattisia elämäkokemuksia. Traumatisoivat kokemukset, esimerkiksi väkivaltatilanteet, ovat rikkoneet naisen rajoja. Tästä seurauksena on usein rajattomuutta, tietämättömyyttä siitä, mitä itselle voi antaa tapahtua.

Asunnottomuus altistaa väkivallan ja traumatisoitumisen kierteelle. Näin ollen naisen on tärkeää päästä mahdollisimman pian turvaan, niin fyysisesti kuin henkisesti. Vasta tällöin hän pystyy pysähtymään tarkastelemaan tilannettaan – harhaillessaan kadulla tai epämääräisissä asunnoissa nainen on usein koko ajan varuillaan ja peloissaan. Turvallisuus syntyy turvallisesta paikasta, jossa saa rauhassa viettää aikaa ja tavata itselle merkityksellisiä ihmisiä, niin läheisiä, kokemusasiiantuntijoita kuin ammattilaisia. Naiselle tuovat turvaa luottamukseen perustuva asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutussuhde ja työntekijän saavutettavuus.

Traumasensitiivinen työote on erityisesti naisten kanssa tärkeää niin etsivässä, asuttamiseen liittyvässä työssä kuin asumisen tukityössä. Työntekijän on tärkeä tunnistaa, että naisen järjettömältä vaikuttavan ja itsetuhoisen käytöksen sekä motivaation puutteena näyttäytyvän toiminnan taustalla voivat olla traumaattiset kokemukset. Naisen toimintamallit ovat hänen itse luomiinsa selviytymiskeinoja, joiden avulla hän pyrkii pääsemään turvaan.

Tärkeitä osia traumasensitiivisessä, naisten parissa tehtävässä työssä ovat myös naisten rajattomuuden ymmärtäminen ja heidän tukemisensa omien rajojen asettamisessa. Traumatisoituminen tai kodin rikkoutuminen voivat konkretisoida myös tavaroiden keräämisenä tai maksamattomina vuokrina – kodin tunne on hävinnyt, jolloin kodista ei pidetä enää huolta. Nämä tekijät altistavat naisia tilanteisiin, joissa heitä uhkaa asunnon menettäminen, kodittomuus tai asunnottomuus.

Naisten asunnottomuus kietoutuu monella tavalla väkivallan kysymyksiin. Asunnottomuuden uhka saattaa pitää naista kiinni väkivaltaisessa parisuhteessa, kun hänellä vielä on koti. Väkivaltaiseen suhteeseen jääminen voi suojata asunnottomuudelta, mutta ei kodittomuudelta – nainen on kotonaan koditon. Naisten kanssa tehtävässä asunnottomuustyössä korostuu väkivaltatyön osaamisen tärkeys – väkivallan puheeksi ottaminen, kyky tarttua tilanteisiin sekä ohjata eteenpäin.

Asunnottomuuden kietoutuminen sosiaalisiin suhteisiin

Naisilla asunnottomuuteen johtaneisiin polkuihin liittyy usein erilaisia kriisejä sosiaalisissa suhteissa: lapsuudenperheessä, parisuhteessa ja aikuisiän perheessä.

Ongelmat ovat herkästi myös ylisukupolvisia. Edellä kuvatut väkivalta, hyväksikäyttö ja traumaattiset tapahtumat liittyvät usein juuri läheisiin ihmissuhteisiin. Myös pari- ja perhedynamiikan ongelmat yhdessä muiden psykososiaalisten ja taloudellisten tekijöiden kanssa lisäävät riskiä joutua häätöuhkatilanteeseen ja asunnottomaksi. Vaikeat ongelmat parisuhteessa voivat esimerkiksi vaikuttaa siihen, ettei asunto tunnu enää kodilta, siellä ei haluta viettää aikaa, kodista ei huolehdi ja vuokra jää maksamatta.

Naisten asunnottomuudesta puhuttaessa ei tule unohtaa lapsiperheitä. Vanhempien keskinäiset vaikeudet, yhdistettynä esimerkiksi taloudelliseen niukkuuteen ja lasten terveydellisiin ongelmiin, voivat johtaa perheenäidin uupumiseen. Umpikujaksi ajautuneen tilanteen seurauksena perhe voi saada hädän.

Särkynyt äitiys on teema, joka nousee esille monien asunnottomien naisten tarinoissa. Raskaaksi tuleminen tilanteessa, jossa lasta ei voi pitää, raskauden komplikaatiot, abortit ja keskenmenot ovat hyvin kiipeitä kokemuksia ja jättävät jälkensä naisiin. Erityisen traumaattinen kokemus naiselle on yleensä lapsen huostaanotto. Nainen on äiti – silloinkin kun huoltajuus on menetetty.

Marginalisoituneiden asunnottomien naisten elämä ja tilanteet kietoutuvat monesti väkivaltaisiin ja alistaviin miessuhteisiin – naiset myös tarvitsevat miesten suojelua. Nainen voi saada mieheltä suojaa mutta samalla joutua saman miehen kaltoinkohtelemaksi. Tämä niin sanottu epäterve suojelussuhde saattaa kuitenkin olla naiselle parempi vaihtoehto kuin olla ilman miehen tarjoamaan turvaa, ja joutua ehkä monien miesten hyväksikäyttämäksi. Suhde, vaikka väkivaltainenkin, saattaa olla tärkeä osa naisen selviytymiskeinoja, jolloin suhteesta irrottautuminen voi olla ylivoimaista.

Naiset ottavat helposti erilaisia rooleja selviytyäkseen. Toiset ovat äänekkäitä ja kovia, toiset hiljaisia ja syrjäänvetäytyviä, toiset laittautuvat kauniiksi ja naisellisiksi. Kaikissa tapauksissa kyse on selviytymisestä hyvin miesvaltaisissa paikoissa. Peittäessään naiseutensa, naiset saavat olla enemmän rauhassa miehiltä, ja naiseutta korostaessaan he joutuvat helpommin hyväksikäytön kohteeksi. Naiseus on myös kauppatavaraa: naiset joutuvat myymään itseään saadakseen suojelusta mieheltä, katon pänsä päälle tai esimerkiksi päihteitä. Naiset ovat usein miesten armoilla ja unohtavat omat tarpeensa.

Tuen tarjoamisessa on tärkeää ottaa huomioon sosiaalisten suhteiden merkitys naisten tilanteissa. Työntekijältä vaaditaan herkkyyttä tunnistaa monenlaisia ihmissuhteisiin liittyviä pulmakohdita ja tilannetajua ja rohkeutta ottaa hienovärisesti asioita puheeksi. Myös äityiden särkymiseen liittyvän tuskan käsittelyyn ja jakamiseen on oltava vuorovaikutuksellinen ja turvallinen tila. Äidille tulee taata mahdollisuus tavata lastaan, myös asumisyksikössä.

Naisten terveyskysymyksiä

Asunnottomana on vaikea usein pitää huolta itsestä, omasta hygieniasta ja puhtaista vaatteista. Naiselle hygienia on monella tavalla hyvin tärkeää: esimerkiksi kuukautisten aikana tulehdusriski kasvaa, jos ei pysty huolehtimaan puhtaudestaan. Erityisen tärkeää olisi saada riittävä tietoa ehkäisystä ja mahdollisuus päästä myös asunnottomana vuosittaisiin naisten tarkastuksiin. Raskaaksi tuleminen, siihen liittyvät komplikaatiot, abortit, keskenmenot ja synnytykset ovat myös luonnollisesti tilanteita, joissa naiset tarvitsevat erityistä tukea terveydenhuollosta.

Mielenterveydenongelmat ja päihteiden käyttö ovat asunnottomilla yleisiä, myös naisilla. Naisilla vahva päihteiden käyttö altistaa hyväksikäytölle ja

Yhteiskunnassa naisen odotetaan huolehtivan itsestään, kodistaan ja lapsistaan. Monelle naisista asunnottomuus tarkoittaa epäonnistumista kaikissa näissä odotuksissa.

vahvistaa häpeän tunteita. Naisille tyypillistä onkin päihteiden käytön salailu. Päihdekäyttö on voinut osaltaan vaikuttaa asunnottomaksi joutumiseen, mutta sillä on myös iso rooli erilaisten traumojen, masennuksen ja ahdistuksen turruttajana. Tarve saada laittomia päihteitä lisää erityisesti naisten riippuvuussuhdetta miehiin, koska miehet ovat usein päihteiden hankkijoita.

Erilaiset mielenterveydenongelmat, kuten masennus, ahdistuneisuus, syömishäiriöt, itsensä vahingoittaminen ja epävaka persoonallisuushäiriö, ovat yleisiä asunnottomuuden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Koska asunnottomuus merkitsee naisille erityisen haavoittavaa tilannetta, on monesti vaikea hahmottaa syy-seuraussuhteita: mielenterveyden ongelmat, traumatisoivat kokemukset tai esimerkiksi neurokirjon haasteet jäävätkin useasti tunnistamatta.

Häpeä ja stigma

Kaikki edellä käsitellyt ongelmat osaltaan särkevät naisen itsearvostusta ja altistavat naisen syville häpeän ja syyllisyyden kokemuksille osana asunnottomuutta. Naisille asunnottomuus on erityisen häpeällistä monestakin syystä. Yhteiskunnassa naisen odotetaan huolehtivan itsestään, kodistaan ja lapsistaan. Monelle naisista asunnottomuus tarkoittaa epäonnistumista kaikissa näissä odotuksissa. Asunnoton nainen kantaa usein moninkertaista stigmaa.

Asunnottomuus, liiallinen päihteiden käyttö, hyväksikäytettynä oleminen, naisuuden haasteet/huono hygienia ja lapsen menettäminen ovat tilanteita, joissa naiset kokevat moninkertaista häpeää. Häpeää tuottavat myös rahattomuus, nälkä, rikokset, riippuvuus muista ihmisistä ja väkivallan kohteena tai tekijänä oleminen. Erityisesti äitiydessä epäonnistuminen ja huostaanotot ovat asioita, joista naiset kokevat valtavaa syyllisyyttä.

Häpeä ja syyllisyys estävät asunnottomia naisia myös ottamasta apua vastaan. Naisten kanssa tehtävässä tukityössä erityisen tärkeää on häpeän purkaminen arvostavan kohtaamisen avulla. Toisinaan naisen on helpompi puhua häpeällisistä asioista kokemusasiantuntijan kanssa: jonkun, joka on kokenut samankaltaisia asioita.

Naiserityisyys asumispolkujen eri vaiheissa

Seuraavaksi tarkastelen sitä, mitä edellä esille tuodut nais erityiset näkökulmat tarkoittavat asumispolkujen eri vaiheissa eli ennaltaehkäisevässä ja tavoitettavassa työssä, asuttamisessa ja asumisen tukityössä niin hajautetussa asumisessa kuin yhteisöissä. Naiserityisyyttä asumispolkujen eri vaiheissa on käyty läpi NEA-hankkeen aikana teemallisissa kehittämissuhteissa. Vertaisten ja vertaisuuden merkitys on suuri kaikissa asumisen polun eri vaiheissa. Vertaisryhmät tukevat naisia kohtaamispaikoissa, asunnon saannin yhteydessä ja asumisen tukityön osana. Myös kokemusasiantuntijoiden rooli asiakastyössä on merkittävä. He ovat taitavia löytämään asunnottomia naisia ja kohtaamaan naisten häpeälliseksi kokemia asioita.

Asunnottomuuden ennaltaehkäisy

Asunnottomuuden ennaltaehkäisy on hyvin laaja käsite, joten keskityn vain niihin paikkoihin ja palveluihin, joilla on erityistä merkitystä naisille. Ensiarvoisen tärkeää on, että tietoa avun tarjoajista on saatavilla palveluissa, joissa naiset muutenkin liikkuvat. Tällaista ”tietoa ilman, että kukaan sitä kysyy” ovat esimerkiksi selvästi näkyvillä olevat palvelujen esitteet.

Väkivalta, hyväksikäyttö ja alisteiset suhteet sekä niiden yhteys asumisen ongelmiin ovat asioita, joita pitäisi tunnistaa eri palveluissa. Esimerkiksi vuokratilanteessa asumisneuvojan tulisi huomata, että taustalla on taloudellista hyväksikäyttöä. Sosiaalityöntekijän tulee tunnistaa naisen alisteinen asema ja

tarve päästä turvakotiin. Vuokranantajan edustajan tulee puuttua tilanteeseen, kun näkee kotikäynnillä rikkoutuneen seinän. Terveystuolissa pitäisi tunnistaa väkivaltilanteita ja ymmärtää väkivallan yhteys asumisen ongelmiin. Turvakodissa majoittuvien naisten asunnottomuuden uhka tulee tiedostaa palvelujärjestelmässä nykyistä paremmin. Nuorten naisten ensikodeissa ja väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten turvakodeissa tulee saada systemaattisemmin opastusta taloushallintaan ja asumiseen, jotta asuminen onnistuisi jatkossa.

Sosiaalisin suhteisiin ja lapsiin liittyvissä kriisi- ja muutosvaiheissa tuen oikea-aikainen saaminen ennaltaehkäisee asunnottomuutta. Lapsiperheiden palvelut, eropalvelut sekä muut perhepalvelut ovat paikkoja, joissa tavataan hyvin vaikeissakin tilanteissa olevia naisia, joilla on erityisiä tuen tarpeita. Esimerkiksi alisteisessa asemassa ollut, traumatisoitunut nainen, jolla ei välttämättä ole suomen kielen taitoa, tarvitsee erityistä tukea erotilanteessa. Lapsiperheiden palveluissa talouden ja asumisen pitäisi olla aina selvittelyissä mukana, jotta voidaan turvata perheellisten naisten asumisen jatkuminen. Huostaanottotilanteessa tulee kiinnittää erityistä huomiota yksilöllisen tuen saavutettavuuteen.

Etsivä työ asunnottomien naisten keskuudessa

Naisten asunnottomuudelle tyypillistä on piiloasunnottomuus, joten heitä voi olla vaikea löytää. He eivät usein uskalla tulla vain miehille tarkoitettuihin kohtaamispaikkoihin tai ovat kohdatessa miehen seurassa, josta ovat monella tavalla riippuvaisia. Naisten tilanteiden kietoutuminen alistaviin parisuhteisiin, häpeä ja traumatisoituneisuus luovat esteitä avun hakemiselle ja palveluihin kiinnittymiselle. Traumatisoituneita ja ”palvelusta toiseen vaeltavia naisia” on vaikea saada pysäytettyä pohtimaan omaan tilannettaan. Toinen vaikeasti tavoitettava ryhmä ovat laitostaustaiset naiset, jotka eivät usein luota kehenkään.

Etsivässä työssä naista voi auttaa tarttumaan tarjottuun apuun se, että työntekijä tutustuu naiseen pikkuhiljaa, on läsnä ja osoittaa hienovaraisesti huomiota naiselle. Etsivä työ on myös rinnalla kulkevaa työtä, toivon herättelyä ja läsnäoloa, vaikka vain lyhyissä tapaamisissa. Olisi tärkeää, että nainen tietää, kehen voi ottaa yhteyttä tai minne hän voi mennä, kun hän on valmis siihen. Tärkeää on myös kuulluksi tuleminen, vaikka työntekijä sillä hetkellä ei voisikaan tarjota ratkaisuja. Myös pieniin, naisille tärkeisiin asioihin konkreettisesti tarttumalla luodaan toivoa ja luottamusta. Etsivää työtä tulisi tehdä monenlaisissa paikoissa, joissa naiset asioivat jo muutenkin. Jos nainen on akuutissa hädässä, hätään pitäisi pystyä tarttumaan nopeasti ja saada nainen turvaan.

Asunnottomia naisia kohdatessa tilan antaminen, leimaantumisen estäminen ja arvostava kohtaaminen ovat tärkeitä lähestymistapoja. Etsivässä työssäkin erilaisten asioiden puheeksiotto, esimerkiksi väkivallan, tulee tehdä varovasti ja tuomitsematta. Naisten kanssa tehtävässä työssä tärkeä resurssi ovat vastavia asioita kokeneiden auttajien herkkyyks nähdä näitä tilanteita ja ottaa asioita puheeksi.

Kaikille avoimissa kohtaamispaikoissa naiset jäävät yleensä taka-alalle. Paikat ovat hyvin miesvaltaisia ja niissä vallitsee miehin kulttuuri. Pelko voi muodostua esteeksi avun pyytämiseksi. Kaikille tarkoitetuissa kohtaamispaikoissa on myös riskinä hyväksikäyttösuhteiden syntyminen, esimerkiksi nuorten naisten ja vanhempien miesten välillä.

NEA-hankkeessa on muodostunut vahva näkemys siitä, että naisia tulee kohdata vain naisille tarkoitetuissa kohtaamispaikoissa tai vain naisille tarkoitettuina aukioloaikoina. Vain naisille tarkoitettu tila tuo heille turvaa. Vain naisille tarkoitettuun tilaan naisella saattaa olla myös lupa tulla, sillä miesystävän ei tarvitse pelätä, että joku toinen mies lähestyisi naista. Vain naisille tarkoitettussa tilassa voidaan riisua roolit suhteessa miehiin sekä puhua avoimemmin ja naisten asioista. Tärkeää kohtaamispaikkatyössä on antaa naiselle tilaa, antaa hänen tulla ikään kuin luokse. Työntekijän läsnäolo ja saavutettavuus auttavat

kasvattamaan luottamusta siihen, että työntekijä voi oikeasti auttaa. Asunnottoman naisen koskemattomuuden rajoja on usein rikottu, joten liian nopea lähestyminen tai liian lähelle meneminen saattavat pelästyttää naisen.

Naisten asuttaminen

Asunnottomuuden erityinen haavoittavuus naisille pitäisi huomioida asuttamisen kriteereissä. Naiset voivat olla myös kiireellisessä asunnon tarpeessa väkivaltaisen suhteen takia, huolimatta siitä, että he ovat kirjoilla jossakin asunnossa. Naisilla ei välttämättä ole erityisasuttamisen kriteerien mukaisia tuen tarpeita, mutta heillä saattaa olla muuten paljon tuen tarpeita.

Esimerkiksi maahanmuuttajataustainen, väkivaltaisessa suhteessa ollut nainen, jonka mies on hoitanut raha-asiat, tarvitsee vankkaa sosiaaliohjausta. Toisena esimerkkinä voi mainita nuoret äidit tai kuntoutuksesta tulevat äidit, jotka tarvitsevat tukea vanhemmuuteen ja elämänhallintaan. Naisten erilaisiin elämäntilanteisiin pitäisi palvelujärjestelmässä olla erilaisia tukimuotoja saatavilla joustavasti, asumisen tuki niihin liitettynä.

Naisten asuttamisessa erityisen tärkeää on turvallisuus. Naisen asumisen tulee olla turvallista ja hänen tulee tuntea olonsa turvalliseksi kodissaan. Käytännössä tämä tarkoittaa fyysisten ratkaisujen huomioimista: turvalukkoja, sopivaa asuinkerrosta, ovisilmää ja lukittua alaovea. Myös asuinalueella saattaa olla iso merkitys sekä fyysisen turvallisuuden että turvallisuuden tunteen näkökulmista.

Naisille kodin merkitys on usein suuri, ja siksi asuttamisvaiheessa on tärkeää kuulla naisen toiveita asunnosta, jotta siitä voi tulla koti. Turvallisuus ja kodintuntu ovat äärimmäisen tärkeitä, jotta nainen pääsee rakentamaan elämäänsä uudestaan ja asuminen onnistuu. Tuen vastaanottamista asumisen alussa helpottaa, jos luottamuksellinen tukisuhde on saatu luotua jo asunnottomuusaikana. Asuttamisvaiheessa kokemusasiantuntijuudella saattaa olla huomattava merkitys avun vastaanottamisen kynnyksen madaltamisessa.

Asumissosiaalinen työ asumisen turvaajana

Asumissosiaalinen työ tarkoittaa tässä yhteydessä kotiin vietävää tukea joko asunnottomuuden tai sen uusiutumisen ennaltaehkäisemiseksi. Tukea voidaan viedä joko hajasijoitettuun tai yhteisölliseen asumiseen. Nais erityisessä asumissosiaalisessa työssä tulee huomioida aikaisemmin määritellyt nais erityiset näkökulmat ja niiden suhde asumisen onnistumiseen.

Tuen kokonaisvaltaisuus ja luottamukseen perustuva vuorovaikutussuhde ovat erittäin tärkeitä asumissosiaalisen työn perusrakenteita. Luottamuksellisen suhteen synnyttyä työntekijän tehtävänä on kulkea asiakkaan rinnalla ja osata kuunnella herkällä korvalla tuen tarpeita ja ottaa oikealla hetkellä puheeksi kiipeitäkin asioita. Tärkeää on välttää tuomitsemasta tai neuvomasta liikaa, ja sen sijaan antaa naiselle tilaa tehdä omia oivalluksia.

Tuen vastaanottamisessa naisilla saattaa olla erityisiä esteitä, jotka työntekijän tulisi ottaa huomioon. Häpeä vuokravelasta tai kodin huonosta kunnosta estävät naisia usein ottamasta apua vastaan tai päästämästä kotikäynnille. Tuen vastaanottamisen vaikeus voi liittyä myös pelkoon väkivaltaisesta kumppanista: nainen ei väkivallan pelossa uskalla kertoa asioiden oikeaa laitaa työntekijöille. Lapsiperheiden kohdalla lastensuojeluun liittyvät ennakkoasenteet ja erityisesti huostaanoton pelko saattavat estää avun hakemista.

Kodilla onkin erityinen merkitys naisille, ja epäonnistumisen näyttäminen

Turvallisuus ja kodintuntu ovat äärimmäisen tärkeitä, jotta nainen pääsee rakentamaan elämäänsä uudestaan ja asuminen onnistuu.

kotiin liittyvissä asioissa on vaikeaa. Kotona voi myös olla jotakin erityistä, jota nainen haluaa piilotella. Vaikka puhutaan kotiin vietävästä tuesta, on tärkeää antaa naisen itse päättää, missä tapaamiset järjestetään. Koti voi olla naiselle hyvin yksityinen paikka, jonne hän ei halua muita. Kun nainen valitsee tapaamispaikan, tulee työntekijän kunnioittaa hänen yksityisyyttään ja mahdollisuuttaan valita paikka, jossa hän kokee olonsa turvalliseksi. Kotiin päästäminen on luottamuksen osoitus työntekijälle.

Pitkään asunnottomana ja päihdekierteessä olevalle useat tai jopa kaikki kodin hoitamiseen liittyvät asiat ovat uusia. Tällöin tukityötä tulee tehdä hyvin konkreettisiin asioihin keskittymällä: kaupassakäynti, oikeiden pesuaineiden ostaminen, siivous ja pyykinpesu. Naiset tarvitsevat näihin apua, mutta tuen vastaanottaminen ja kotiin päästäminen tuntuvat vaikealta. Sekainen asunto saattaa ahdistaa ja muistuttaa esimerkiksi huumeidenkäyttöajoista. Tällöin uudessa kodissa ei haluta välttämättä olla. Kodin ja turvallisuuden rakentaminen ovatkin tärkeitä koko elämän rakentumisen ja asumisen onnistumisen takia. Vuokranmaksun seurannan ja taloudellisen tukemisen lisäksi on tärkeää luoda kodin tunnetta yhdessä asiakkaan kanssa. Työtä tulee tehdä hienovaraisesti ja naista kuunnellen.

Naisten asunnottomuutta ennaltaehkäisemässä

- Talous, trauma ja asuminen

Taloudellinen väkivalta kohdistuu erityisesti naisiin ja voi velkaantumisen kautta johtaa muiden ongelmien lisäksi asunnottomuuteen.

Talousasioiden puheeksiotto ja traumainformoitu työote tukemassa asumista Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöissä

Petra Gergov-Koskelo, Ensi- ja turvakotien liitto
Anne Ahtola-Poiesz, Turun ensi- ja turvakoti ry
Lotta Virrankoski, Helsingin ensikoti ry

Johdanto

Asunnottomuuden kokemukset vaikuttavat Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöissä tehtävään asiakastyöhön. Asiakkaan voi olla vaikea ottaa vastuuta omasta arjen hallinnasta, ja pelko sekä huoli siitä, ettei saa kotia kuntoutusjakson jälkeen, voi viedä voimia vanhemmuudesta tai omaan päihdekuntoutukseen sitoutumisesta. Asunnottomuuden uhka voi pitkittää myös väkivaltaisesta parisuhteesta irtautumista. On tärkeää, että asumisen tukea tarjoavat tahot ymmärtävät, mistä aiempi asunnottomuus tai sen uhka on johtunut, jotta tilannetta voidaan estää toistumasta.

Tarkkoja tilastolukuja liiton jäsenyhteisöissä kohdatuista asunnottomista ei ole vielä tiedossa, mutta joidenkin työmuotojen kohdalla lukuja on olemassa. Esimerkiksi Pidä kiinni –päihdehoitoon erikoistuneiden ensikotien asiakasäideistä reilu neljäsosa ilmoitti tulovaiheessa sen hetkiseksi asumismuodokseen ”asunnoton” (asiakastietojärjestelmä 2018). Nämä naiset muuttivat ensikotiin esimerkiksi sukulaistensa tai tuttaviansa luota tai laitospäästökuntoutuksesta.

Tässä kirjoituksessa keskitytään asiakkaiden taloudenhallinnan parantamiseen ja talousasioiden puheeksi ottamiseen osana ensi- ja turvakotien nais erityistä asunnottomuustyötä. Lisäksi kuvataan lapsen sijoituksen vaikutuksia asumisen onnistumiseen. Teemat on valittu siksi, että asunnottomuuden tai sen uusiutumisen riski ensikotikuntoutuksen jälkeen on havaittu merkittävimmäksi asiakkailla, jotka joutuvat eroon lapsestaan tai joilla on vaikeuksia talousasioiden hallinnassa.

Turvakotijaksoon ja sen jälkeiseen itsenäiseen tai tuettuun asumiseen liittyä ensisijaisesti tuki väkivallasta irtautumiseen ja väkivaltakokemuksista toipumiseen. Myös talouden ja muiden arjen hallinnan taitojen vahvistaminen on tärkeä osa työtä. Ensi- ja turvakodeissa sekä niiden avopalveluissa tehtävää työtä kannattelee traumainformoitu työote.

Teksti on kirjoitettu Helsingin ensikotiyhdistyksen Oulunkylän ensikodin (Pidä kiinni -ensikoti), Turun ensi- ja turvakotiyhdistyksen sekä Ensi- ja turvakotien liiton NEA-osahankkeissa kerätyn tiedon ja kokemusten pohjalta.

Asumisen taitoja vahvistetaan ensikodissa

Ensikodin kuntoutusjakson aikana pyritään vahvistamaan arjen hallinnan taitoja sekä yksilöllisesti että yhteisössä. Asiakkailla saattaa olla keskenään hyvin erilaiset lähtökohdat asumisen onnistumiselle; toisilla asumiseen liittyvät asiat ovat hyvin hallussa, mutta toisessa ääripäässä ovat asiakkaat, joilla voi olla vuosien kokemus asunnottomuudesta. Erilaiset asumisen haasteet voivat tulla näkyviin joko ensikodin arjessa tai myöhemmin kotiharjoittelujen yhteydessä.

Kokemusasiantuntijoilta saadun palautteen avulla työntekijät ovat entistä paremmin ymmärtäneet, kuinka pienillä asioilla voidaan helpottaa asumisen onnistumista silloinkin, kun asiakkaan perusarki tuntuu sujuvan. Oman kodin löytyessä työntekijän tuki voi olla tarpeen esimerkiksi taloyhtiön pyykkkituvan etsimisessä ja sen toimintakäytäntöjen selvittämisessä tai uuden asuinalueen palveluiden kartoittamisessa. Pienetkin asumiseen liittyvät asiat voivat tuntua ahdistavilta tai vaikeilta, kun opetellaan uudelleen itsenäistä elämää pitkittyneen asunnottomuusjakson jälkeen.

Äitiys ei katoa, vaikka nainen olisi asunnoton ja/tai lapsi jouduttu sijoittamaan.

Asumispolut ja yhteistyö sosiaalityön ja vuokranantajatahojen kanssa on välillä koettu epäselvinä, koska käytännöt ovat niin vaihtelevia. Esimerkiksi asunnonhakuun liittyvän puoltalausannon kirjoittamisen vaikutuksesta ei ole yhtenäistä käsitystä, vaan vaikutus voi riippua asuinkunnasta tai yksittäisestä käsittelijästä. Ensitutuma on, että mitä enemmän eri toimijoilla on tietoa ja ymmärrystä naisten ja perheiden asunnottomuuteen liittyvistä erityispiirteistä, sitä toimivampia asumisen polut ovat. Esimerkiksi asuinalue-rajaukset asuntohakemuksessa voivat kertoa siitä, ettei asiakas voi muuttaa tietyille alueille, koska se uhkaa päihteetöntä elämäntapaa tai sijaitsee liian lähellä väkivaltaisen ex-puolison asuinpaikkaa.

Lapsen sijoitus elämänhallinnan kriisinä

Äitiys ei katoa, vaikka nainen olisi asunnoton ja/tai lapsi jouduttu sijoittamaan. Sen vuoksi äitiyden huomioon ottaminen on tiivis osa nais erityistä asunnottomuustyötä. Ensikotikuntoutuksen jälkeinen asunnottomuuden uhka näyttäyty suurimpana silloin, kun lapsi joudutaan sijoittamaan ja äiti muuttaa lapsen kanssa eri osoitteisiin. Tavoitteena ensikodin kuntoutuksessa on, että äiti ja lapsi jatkavat elämää yhdessä kuntoutusjakson jälkeen. Joskus on kuitenkin varauduttava siihen, että äidin ja lapsen tiet eroavat. Mikäli sijoitukseen varautuminen nähdään aiheelliseksi, ja äiti on valmis asiaa pohtimaan, voidaan yhdessä tehdä suunnitelma sijoitustilanteen varalle. Suunnitelman avulla pyritään siihen, että sijoitustilanne sujuisi sekä äidin että lapsen kannalta mahdollisimman hyvin. Myös sijoitustilanteen jälkeiselle elämälle pyritään hahmottelemaan suuntaviivoja. Muuttunut elämäntilanne uhkaa koko elämänhallintaa ja voi romuttaa äidin ponnistelut oman kuntoutumisensa eteen. Tällöin riski ajautua alttiiksi erilaiselle hyväksikäytölle ja väkivallalle kasvaa.

Asunnoton äiti tarvitsee tukea lapsen sijoituksesta selviytymiseen ja uusien tukiverkoston rakentamiseen sekä konkreettisesti asunnon, josta käsin lähteä ponnistamaan kohti uudenlaista elämää. Lapsen menettämisen myötä asunnon saamisen mahdollisuudet heikkenevät ja lisäksi lastensuojelulta saatu tuki jää pois. Naiselle saatetaan tarjota väliaikaista naisten ja miesten yhteistä kriisimajoitusta, jossa ei ole mahdollisuuksia tukea äitiyttä tai päihteettömyyttä. Usein asunnoton nainen valitsee mieluummin kaverin tai sukulaisen luokse menemisen, jolloin hänestä tulee niin sanottu piiloasunnoton. Lapsensa menettänyt asunnoton nainen tarvitsee erityistä tukea kipeän kokemuksen käsittelyyn eikä pelkkä kriisimajoituspaikan tarjoaminen riitä. Vanhemmuuteen liittyvä käytännön haaste voi olla, missä ja miten äidin on mahdollista tavata lastaan, mikäli hänellä ei ole kotia tai edes paikkaa, jossa peseytyä.

Turvakodin jälkeen kohti uutta alkua omassa kodissa

Turvakodit tarjoavat perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille naisille lyhytaikaista kriisiapua. Turvakotijakson aikana paluu vanhaan kotiin

osoittautuu usein mahdolltomaksi, mikäli väkivallan tekijä ei suostu poistumaan yhteisestä asunnosta. Tällaisessa tilanteessa nainen voi kokea uuden asunnon etsimisen helpommaksi huolimatta siitä, että joutuu luopumaan tutusta ympäristöstä ja asioista, jotka ovat tuoneet hänelle aiemmin kodin tuntua. Asuntoa hakiessa saattaa herätä ajatus kokonaan uuden elämän aloittamisesta ja oman kodin löytäminen saattaakin tuntua helpotukselta. Asunnon haku sekä muut arjen järjestelyt, kuten mahdolliset lasten koulunkäyntiin tai päivähoitoon liittyvät muutokset, aloitetaan jo turvakotijakson alussa. Tämä vaatii kriisivaiheessa olevalta asiakkaalta paljon, joten monenlainen tuki on tarpeen.

Yhtenä asumisen haasteena on näkynyt turvakotiasiakkuuksien pitkittyminen, johtuen sopivien ja turvallisten asuntojen puutteesta. Asunnon sopivuus voi liittyä esimerkiksi lasten suureen lukumäärään ja sen mukanaan tuomiin tarpeisiin liittyen asunnon kokoon. Asunnon turvallisuuteen voivat vaikuttaa esimerkiksi asunnon sijainti, katutasoa ylempi kerros ja asunnon muut fyysiset ominaisuudet kuten turvalukot, turvaovet ja ovisilmät.

Maahanmuuttajanaisten tilanteisiin liittyy usein haastavia asumisen kysymyksiä. Heillä saattaa olla huolta oleskeluluvista tai mahdollisten lasten huoltajuuden menettämisestä, huono kielitaito, kokemattomuutta asioiden hoitamisessa sekä tiedon puute omista oikeuksista, mahdollisista tukimuodoista ja palveluista. Myös vuokranantajatahojen syrjivät asenteet voivat vaikeuttaa asunnon saantia maahanmuuttaja- tai romanitaustaisilla naisilla.

Taloudellinen väkivalta yhtenä polkuna naisten asunnottomuuteen

Turvakodissa asiakkaina olevien naisten voi olla itse vaikea tunnistaa kaikkia kokemiaan väkivallan muotoja. Nainen saattaa aluksi kertoa pelkästään fyysisestä väkivallasta, mutta työskentelyn edetessä ilmenee myös muun tyyppistä väkivaltaa. Taloudellinen väkivalta on yleinen väkivallan muoto, ja siksi asiakkaalta pitäisi aina kysyä myös raha-asioista.

Taloudellinen väkivalta voi ilmetä esimerkiksi siten, että naisen pankkikortti tai verkkopankkitunnukset ovat väkivaltaisen puolison hallussa, puoliso hallitsee kaikkea rahankäyttöä tai ottaa lainoja/pikavippejä käyttämällä naisen tietoja. Puoliso saattaa estää työn tekemisen tai pakottaa naisen ansaitsemaan rahaa esimerkiksi myymällä seksiä tai tekemällä rikoksia. Taloudellinen väkivalta kohdistuu erityisesti naisiin ja voi velkaantumisen kautta johtaa muiden ongelmien lisäksi asunnottomuuteen.

Traumaattiset kokemukset vaikuttavat asumisen onnistumiseen

Ensi- ja turvakotien sekä niiden avopalveluiden asiakkailla voi olla hyvin monenlaista traumataustaa. Monet ovat traumatisoituneet jo lapsuudessaan, ja he ovat kokeneet traumatisoivia tapahtumia myös myöhemmin elämässään, esimerkiksi huumeiden käytön myötä tai väkivaltaisissa parisuhteissa. Tämä näkyy asiakkaiden arjessa ja toimintakyvyssä monella tapaa, esimerkiksi arjen hallinnan puutteena, asioiden unohtelemisena tai ongelmina ihmissuhteissa.

Traumatisoituneella ihmisellä saattaa olla vaikeuksia rajojen asettamisessa. Vaikka asiakas saisi asunnon, hän ei välttämättä koe sitä kodiksi tai tunne oloaan siellä turvallisiksi. Yksinäisyys ja ahdistus siitä, että "on liian tasaista, ei tapahdu mitään" voivat tehdä tilaa haavoittavien kokemusten pintaan nousemiselle, jolloin voi tuntua tutummalta ja turvallisemmalta palata vanhaan elämäntyyliin.

Talous- ja asumisasioiden kanssa työskennellessä on tärkeää olla tietoa siitä, minkälainen toiminta luo asiakkaalle turvallisuuden tunnetta, jotta ei tule tahattomasti rikkoneeksi asiakkaan rajoja. Luottamuksen syntyminen vaatii kokemusta

kiireettömästi ja arvostavasta kohtaamisesta. Tapaamisympäristön on hyvä olla rauhallinen, ja esimerkiksi kellon näkeminen tai etunimen käyttäminen voivat auttaa ylivireää asiakasta rauhoittumaan ja asettumaan hetkeen.

Traumasta ja sen vaikutuksista kertominen (psykoedukaatio) voivat auttaa asiakasta ymmärtämään, kuinka trauma syntyy ihmisen pyrkimyksistä selvi- tä ylivoimaisesta tapahtumasta ja miten nämä selviytymiskeinot vaikeuttavat selviytymistä arjessa. Tieto voi auttaa häpeän vähentämisessä ja tehdä oireita ymmärrettäväksi. Asiakkaan kerrostunut traumahistoria saattaa vaikuttaa hänen kykynsä sitoutua sovittuun tapaamiseen. Mikäli työntekijällä ei ole tietoa trauman vaikutuksista, asiakkaan käyttäytyminen voi näyttäytyä haluttomuutena hoitaa omia asioitaan. Koska asiakkaan vireystila voi vaihdella, olisi hyvä pystyä antamaan uusia mahdollisuuksia ja joustoa tapaamisiin.

Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöt ovat kokeneet säännölliset trauma- koulutukset vahvana tukena asiakastyössä. Myös laajemmin sosiaali- ja terveys- alan sekä asumisen toimijoiden ymmärrys trauman vaikutuksesta asumisen onnistumiseen sekä kykyyn asettua luottamukselliseen asiakassuhteeseen on tärkeää, sillä yksikin merkityksellinen kohtaaminen saattaa olla asiakkaan elä- mässä käännteentekevä.

Talousasiat haltuun

Asiakkaan talousasioiden puheeksi ottaminen ja hoitaminen on monissa Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöissä koettu haastavana. Etenkin kuntoutusjakson alussa asiakkaat saattavat olla haluttomia avaamaan talouteen ja asumiseen liittyviä vaikeuksiaan. Omien talousasioiden sotkeentumiseen liittyy usein val- tavasti häpeää, varsinkin silloin kun tilanne koetaan omaksi syyksi. Toisinaan velkojen aiheuttaja on joku muu lähipiiristä, kuten kumppani tai oma vanhempi.

Jos asiakas kokee talousasioiden olevan kaoksessa, on niihin liittyviä huolia vaikea selittää selkeästi. Silloinkin, kun asiakas on halukas ottamaan apua vastaan, voi kokonaiskuvan hahmottaminen olla vaikeaa. Asiakkaalle on voinut kertyä niin suuria virallisia ja epävirallisia velkoja vuosien aikana, ettei hän enää usko saavansa talouttaan kuntoon. Laskuja ja perintäkiri- jeitä kertyy avaamattomina postilaatikkoon, ja tämän seurauk- sena on päässyt syntymään epätoivoa aiheuttava velkakierre.

Luottamuksen rakentaminen siten, että raha-asioista pys- tytään avoimesti keskustelemaan, vaatii erityistä panostusta. Raha-asioihin saattaa liittyä traumaattisia muistoja tai talou- dellista väkivaltaa jo omasta lapsuudesta ja häpeä jatkuu ylisukupolvisena. Itsensä palkitseminen ja ajatus siitä, että *”ansaitseen itselleni jotain hyvää”* tai *”lapseni ansaitsee parasta”* on täysin ymmärrettävää ja inhimillistä, mutta tasapainot- telu näiden ajatusten ja oman realistisen taloustilanteen välillä on vaikeaa. Rahankäyttö saattaa tuntua viimeiseltä omalta ”linnakkeelta”, kun kaikki muut elämän osa-alueet on jouduttu avaamaan ulkopuoliselle tarkastelulle. Esimerkiksi

rikostaustaisille naisille voi olla hyvin vaikeaa muuttaa totuttuja elämäntapoja ja omia asenteita. Rahanlähteet piilotetaan taitavasti ja kaikista tärkeintä on olla jäämättä kiinni.

Pahimmillaan talousvaikeudet ovat johtaneet vuokravelkoihin ja lopulta asun- non menettämiseen. Hoitamaton vuokravelka vaikuttaa merkittävästi mahdolli- suuksiin saada uusi asunto ensikodin kuntoutusjakson jälkeen. Kaikkia asiakkaan talous- ja velka-asioita ei ole realistista saada kuntoon kuntoutuksen aikana, mutta tärkeintä olisi saada velkojen kasvaminen pysäytettyä ja maksusuunni- telma tehtyä.

Omien talousasioiden sotkeentumiseen liittyy usein valtavasti häpeää, varsinkin silloin kun tilanne koetaan omaksi syyksi.

Työkalu 1: Talousasiat haltuun -mallinnus

Ensi- ja turvakotien liitto, Helsingin ensikoti ry ja Turun ensi- ja turvakoti ry mallinsivat ensikotikuntoutuksen aikana tapahtuvaa työskentelyä talousasioiden parissa. Talousasiat haltuun -mallinnus konkretisoi sitä, mitä missäkin kuntoutuksen vaiheessa talousasioiden suhteen tehdään ja mitä työvälineitä on käytettävissä.

Kuntoutuksen alussa painottuu tilanteen kartoittaminen ja työskentelysuhteen luominen. Keskivaiheilla talousasioiden kanssa työskennellään aktiivisesti ja loppuvaiheessa kotiharjoittelujen alkaessa, opittua siirretään kuntoutuksen jälkeiseen elämään omassa kodissa.

Jos asiakas ei tarvitse aktiivista tukea talousasioiden hoitamiseen kuntoutusjakson jälkeen, hänellä tulee olla tiedossa vähintään se, mistä tukea mahdollisen kriisin kohdatessa saa. Talousasiat haltuun -mallinnusta on tarkoitus hyödyntää esimerkiksi uusien työntekijöiden perehdyttämisessä ensikotityöhön.

Talousasiat haltuun -mallinnuksesta ollaan kehittämässä omaa versiota vastaamaan myös turvakotien tarpeisiin ja versiota lähti testaamaan ensimmäisenä Turun turvakoti. Turussa on huomattu, että talousasiat jäävät asiakkuuden aikana vähemmälle huomiolle, joten talousasiat halutaan saada suunnitelmallisemmin osaksi työskentelyä. Samalla on herännyt toive muistakin erityisesti turvakotityöhön istuvista konkreettisista työkaluista, esimerkiksi valmiista maksusuunnitelmasta. Talousasioihin liittyviä työkaluja voitaisiin hyödyntää erityisesti pidempään asiakkaana olevien kanssa. Lyhyissä asiakkuuksissa talousasioita käydään läpi suppeammin mahdollisuuksien mukaan.

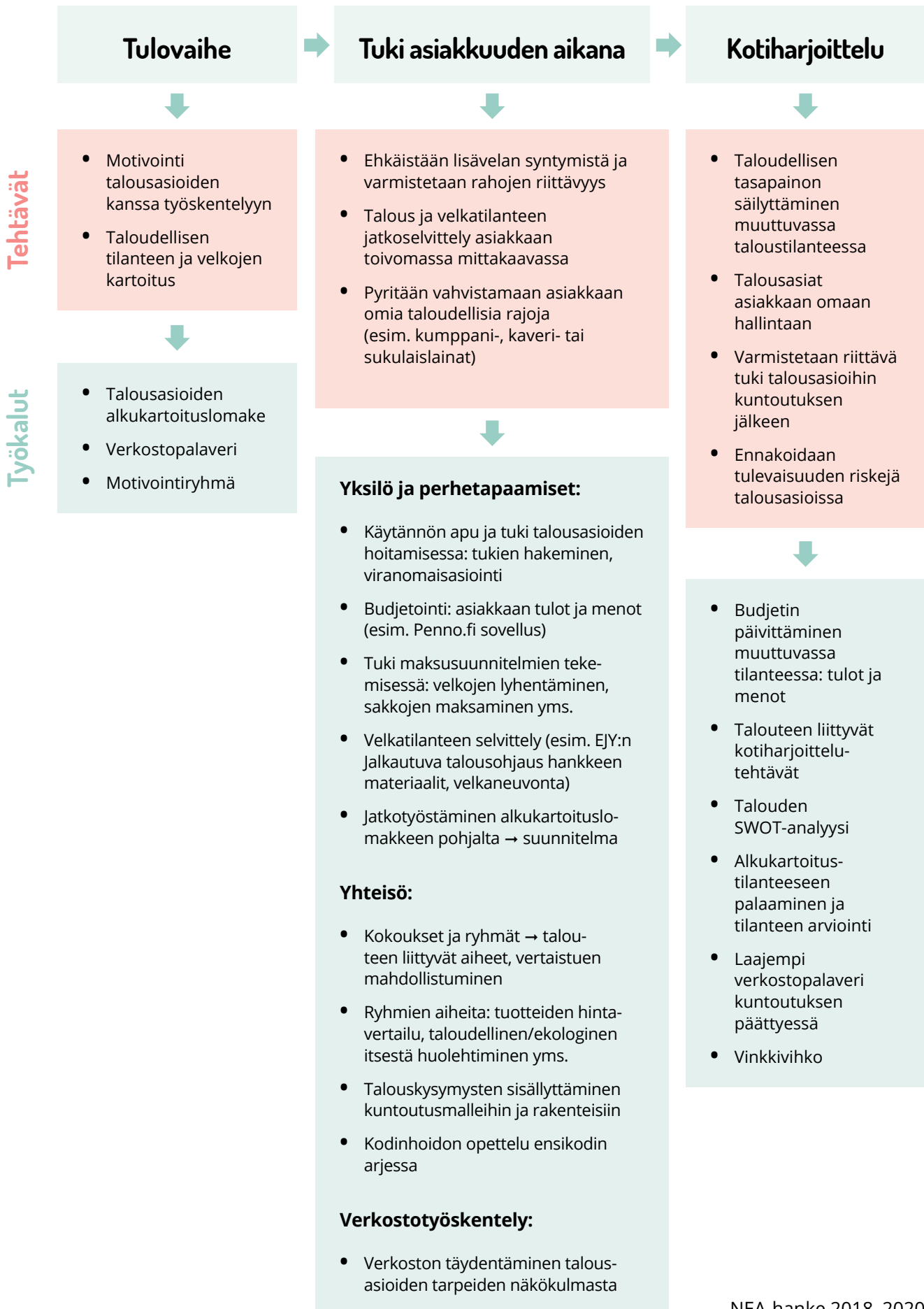
Työkalu 2: Talous- ja asumisasioiden kyselylomake

Oulunkylän ensikodissa lähdettiin kehittämään tapaa, jolla talous- ja asumisasiat otetaan puheeksi heti kuntoutuksen alussa. Puheeksi ottamista helpottamaan kehitettiin kyselylomake, joka täytetään asiakkaan kanssa kuntoutuksen alussa. Lomakkeen käyttöä on pilotoitu NEA-hankkeen aikana, ja ensivaikutelma on, että lomakkeen avulla on saatu selkeämpää ja konkreettisempaa tietoa asiakkaan tilanteesta. Asiakkailta on aiemminkin kysytty esimerkiksi veloista ja sakoista, mutta nyt taloudesta ja asumisesta kysytään kattavammin. Lomakkeessa kysytään esimerkiksi asumiseen liittyvistä riskitekijöistä, rahankäyttötavoista ja koetusta tuen tarpeesta.

Epävarmaa on, miten rehellisesti asiakkaat uskaltavat vastata kyselylomakkeeseen heti kuntoutuksen alussa, jolloin luottamussuhde työntekijään ei ole vielä rakentunut. Vastausten rehellisyyttä keskeisempää on kuitenkin se, että asiakkaat pääsevät kertomaan asioista, joiden hoitamiseen ovat valmiita ottamaan apua vastaan ja voivat kysymysten avulla itsekin hahmottaa paremmin tilannettaan. Lomakkeen täyttäminen on tuonut systemaattisuutta talousasioiden puheeksi ottamiseen, koska samat asiat kysytään nyt kaikilta asiakkailta. Lomakkeen käytön myötä on pyritty vahvistamaan asiakkaiden kokemusta siitä, että jo kuntoutusjakson aikana on mahdollista saada apua talous- ja asumisasioihin.

Kyselylomake otettiin testiin myös Turun ensikodilla, sillä myös siellä on koettu samankaltaisia raha-asioiden puheeksi ottamisen haasteita. Oman rahankäytön ymmärtämiseen vaaditaan pysähtymistä ja keskustelua myös siitä, millaisia rahankäytön tapoja lapsuudenkodissa on ollut sekä millaisia tunteita rahan käyttöön liittyy.

Talousasiat haltuun ensikodissa

Kohti uudistuvaa ammatillisuutta osaamista jakamalla

Talouteen ja asumiseen liittyvä osaaminen on vahvistunut, kun on hyödynnetty asumisen ja asunnottomuustoimijoiden asiantuntemusta. Muun muassa Takuusäätiön koulutukset, EJY ry:n Jalkautuva talousohjaus -hankkeen materiaalit ja Sininauhasäätiön Pop Up -asumisneuvontakurssi ovat tuoneet uutta ymmärrystä ja näkökulmaa ensikotityöhön.

Esimerkiksi Turun ensikodilla työntekijät aloittivat taloudenhallintaan liittyvän työskentelyn vahvistamisen Takuusäätiön vetämällä Rahat puheeksi -koulutuksella. Koulutuksessa ensikodin työntekijät saivat lisätietoa ja työvälineitä raha-asioiden puheeksi ottamiseen asiakkaiden kanssa. Myös asiakkaille järjestettiin koulutuksellinen aamupäivä, jossa rahankäyttöön liittyviä asioita käytiin yhdessä läpi. Asiakkaat kertoivat kokeneensa päivän hyödyllisenä. Yhdelle asiakkaalle jäi mieleen kotivakuutuksen tärkeys, toiselle mahdollisuus pyytää kaupungin laskuihin harkinnanvaraista kohtuullistamista ja kolmas kertoi saaneensa tietoa useista hyödyllisistä asioista.

Työntekijät kokivat, että raha-asioista puhuminen lisääntyi koulutusten jälkeen ja he saivat uutta tietoa sekä rohkeutta raha-asioiden esiin nostamiseen. Tavoitteena on, että jatkossa vastaavanlaista koulutusta järjestetään ensikodin asiakkaille säännöllisesti muutaman kerran vuodessa. Samoin omaohjaajan ja asiakkaan välisiin keskusteluihin lisätään puhetta raha-asioista, ja näille keskusteluille varataan oma aika. Hyviä kokemuksia haluttiin jakaa asiakastyöhön laajemmin, joten vastaava koulutus järjestettiin uudestaan kaikille Turun ensi- ja turvakotiyhdistyksen työntekijöille.

Lopuksi

Koska Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhteisöjen asiakkaista suurin osa on kautta historian ollut naisia, työ on lähtökohtaisesti muotoutunut vastaamaan naisten tarpeisiin. Nais erityisyys on työskentelyssä sisäkirjoitettua, ja siksi sitä on ollut toisinaan vaikea tunnistaa tai sanoittaa erikseen. Vaikka NEA-hankkeen myötä asumisen ja talousasioiden tukeminen sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisy ovat nousseet liiton jäsenyhteisöissä entistä vahvemmin esille, tarvitaan edelleen lisää tietoa. Siksi Ensi- ja turvakotien liitossa on alettu systemaattisesti kerätä tilastotietoa asiakkaiden asunnottomuuskokemusten yleisyydestä, lisäämällä asiakastietojärjestelmän perustietolomakkeeseen kysymys asiakkaan tulovaiheen asumismuodosta.

Uutta tietoa on kerätty myös teettämällä liiton jäsenyhteisöille naisten ja perheiden asunnottomuuteen liittyvä kysely keväällä 2019. Vastauksia saatiin 98 kappaletta. Kyselyn vastauksissa naisten erityisten tarpeiden nähtiin usein liittyvän äitiyteen, lapsiin ja sopivan asumismuodon löytämiseen. Lisäksi naisten koettiin olevan alttiimpia perhe- ja lähisuhdeväkivallalle sekä heikommassa taloudellisessa asemassa suhteessa miehiin. Naisten ja perheiden asunnottomuus näytti puhuttelevan eniten perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyötä tekeviä, sillä heitä oli vastanneista melkein puolet (N=46). Selkeästi suurimpana esteenä asunnon saamiselle nähtiin asiakkaan talous- ja velkaongelmat. Näistä yleisempi ongelmia olivat luottotietojen menettäminen ja vuokratästit. Seuraavaksi suurimpana syynä nähtiin maahanmuuttaja- tai romanitaustaan liittyvät kieli- ja kulttuurierot, sekä muun muassa yksityisten vuokranantajien negatiiviset asenteet maahanmuuttajia ja romaneja kohtaan.

Asiakkaan talousasioiden puheeksi ottaminen ja velka-asioissa auttaminen ovat nousseet esiin keskeisinä asumisen tuen haasteina. Tavoitteena on, että hankkeen aikana kehitetyt konkreettiset työvälineet juurtuisivat osaksi jäsenyhteisöjen työskentelyä. Koska talousasioista puhumiseen liittyy vahvoja häpeän ja syyllisyyden tunteita jopa ylisukupolvisesti, keskustelun avaaminen vaatii luottamusta, aikaa ja kokemusta arvostavasta kohtaamisesta.

Hankkeen aikana on koettu tärkeäksi nostaa esiin myös niiden naisten haavoittuva tilanne, jotka joutuvat sijoituksen myötä eroon lapsestaan. Asunnottomien naisten kohdalla tilanne on erityisen vaikea, sillä myös asunnon saaminen vaikeutuu lapsen menettämisen myötä, ja asunnottomana yhteydenpito lapseen on vaikeampaa. Myös asunnottomalle naiselle pitäisi järjestää mahdollisuus äitiyteen liittyvien kipeiden tunteiden ja menetyksen käsittelyyn sekä lapsen turvallisiin tapaamisiin.

Turvallisuuden merkitys korostuu etenkin väkivaltaa kokeneilla naisilla, ja he tarvitsevat monenlaista, hyvin konkreettistakin tukea irtautuessaan epäterveestä parisuhteesta ja aloittaessaan uuden elämän omassa kodissaan. Traumaattisten kokemusten vaikutusten ymmärtäminen on tärkeää sekä asunnottomalle naiselle itselleen että hänet kohtaavalle työntekijälle, sillä fyysinen ja psyykinen turvallisuuden kokemus on onnistumisen perusta sekä asiakassuhteissa, asumisessa, palveluiden suunnittelussa, että niihin hakeutumisessa.

Väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajanaisen tukeminen asumispalvelun avulla

Nnenna Allinen

Monika-Naiset liitto ry

Monika-Naiset liitto ry on monikulttuurinen naisjärjestö, joka pyrkii erilaisin toimin vähentämään maahanmuuttajanaisiin kohdistuvaa väkivaltaa sekä tarjoamaan maahanmuuttajanaيسille kotoutumista, osallisuutta ja tasa-arvoa edistäviä palveluita. Tässä tekstissä kuvaan Monika-Naiset liiton nais erityistä, tuetun asumisen toimintamallia sekä pyrin selittämään, millaisia avuntarpeita liiton asiakasryhmällä on ja miksi tuetun asumisen palvelu on tarpeellinen.

Tuettu asuminen on osa Monika-Naiset liiton Kriisikeskus Monikan työtä. Tuettu asuminen on maahanmuuttajanaيسille ja heidän lapsilleen tarkoitettu asumispalvelu turvakodin jälkeiseen, kuntouttavaan ja turvalliseen asumiseen. Tuettuun asumiseen voi hakeutua asiakkaaksi kaikista Suomen turvakodeista.

Tyypillisesti tuetun asumisen asiakas on nainen, joka on lähtöisin Euroopan ulkopuolisesta maasta ja on tullut avioliiton perusteella myönnettyllä oleskeluluvalla tai esimerkiksi pakolaisstatuksella Suomeen. Asiakkaalla voi olla alaikäisiä lapsia mukanaan, lapset ovat jääneet erotilanteessa isälle tai lapsia on sijoitettu lastensuojelun toimesta. Asiakkaalla saattaa olla myös lähtömaahan jääneitä lapsia, joista hänellä on usein huoli. Asiakkaaksi voi tulla myös lapsettomia naisia.

Naisen perheessä on ollut väkivaltaa, joka on saattanut alkaa jo lähtömaassa, turvapaikkaprosessissa tai sitten Suomessa asuttaessa. Usein väkivallassa on kunniaan liittyvän väkivallan elementtejä. Kunniaan liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan erityyppistä naisen siveellisyyden kontrollointia patriarkaalisten perinteiden näkökulmasta ajateltuna.

Väkivalta asiakkaan perhetilanteessa on eskaloitunut niin, että asiakas on hakeutunut tai ohjattu turvakotiin. Turvakotiin päästykseen asiakas on usein turvautunut muiden ihmisten tai viranomaisten apuun, koska ei ole ollut esimerkiksi puutteellisen suomen kielen taidon takia tietoinen palveluista tai palveluiden käyttämisen seurauksista. Usein asiakkailla on myös virheellistä tietoa palveluntarjoajista, oikeuksistaan palveluihin tai lainsäädännön tarjoamasta turvasta.

Turvakodissa perheen tilanne pyritään hetkeksi rauhoittamaan. Perheen äiti työstää kokemaansa ja etsii suuntaa päätöksilleen. Lasten koulu ja päivähoito on usein keskeytynyt turvakotiin tulon takia. Koettu väkivalta on usein vaikuttanut eri perheenjäseniin eri tavoin, mahdollisesti hyvin traumatisoivasti, joten psykososiaalisen tuen tarve kaikkien osalta on usein huomattava. Traumatisoituminen saattaa ilmetä hyvin eri asteisena oireiluna, esimerkiksi pelkotiloina, itkuisuutena, muistiongelmoina, lamaantumisenä, päätöksenteon vaikeutena tai oppimisen ja keskittymisen vaikeuksina. Erilaiset kehotuntemukset, kuten uniongelmat, kipu- ja särkytilat, paniikkioireet ja sydämenlyöntien tihentyminen ovat yleisiä. Psykososiaalista tukea tarjotaan akuutin kriisityön ja sosiaalityön yhdistelmänä. Asiakas tarvitsee paljon tiivistä, rauhallista keskustelutukea tilanteensa hahmottamiseksi ja erityisesti tunnetta siitä, että hänen kokemuksensa tulee kuulluksi.

Väkivaltaisessa parisuhteessa eläminen, kotiäitiys, puutteellinen suomen kielen taito ja mahdollisesti luku- ja kirjoitustaidon haasteet ovat hidastaneet asiakkaan aikaisempaa kotoutumista. Puoliso on yleensä hoitanut kaikki kodin ulkopuoliset asiat, jolloin asiakkaalla ei ole ollut mahdollisuuksia oppia hoitamaan

itsenäisesti omia asioitaan tai mahdollisuutta itsenäiseen päätöksentekoon. Turvakotijakson aikana asiakas ja hänen lapsensa käsittelevät väkivaltakokemuksien lisäksi montaa päällekkäistä kriisiä kuten erotilannetta, lapsien tapaamis- ja huoltajuuskiistoja sekä mahdollisesti edelleen pakolaisuuden tai maahanmuuton aiheuttamia tuntemuksia.

Turvakotijakso on usein lyhyt siihen nähden, että kriisitilannetta elävän ihmisen tulisi sinä aikana ottaa haltuun paljon itsenäisen elämän hallinnan vaatimaa tietoa vieraalla kielellä, tehdä kauaskantoisia asumisen ja perhetilanteen päätöksiä ja samalla kuntoutua kokemuksistaan. Tähän tarpeeseen on kehitetty tuetun asumisen palvelu, ikään kuin tarjoamaan askeleen turvakodin laitospäivien asumisen ja täysin itsenäisen asumisen välille.

Kuntouttavaa, kotouttavaa ja turvallista asumispalvelua

Tuetun asumisen palvelun piirissä voi asua kahden vuoden ajan. Sinä aikana asiakas saa tukiasunnon ja hänen kanssaan tehdään pitkäjänteistä, suunnitelmallista sosiaalityötä. Asiakkaan tarvitsema apu voi kohdistua väkivaltakokemuksien käsittelyyn, kotoutumisessa tarvittavaan tukeen tai esimerkiksi rikos- ja oleskelulupa-asioissa tarvittavaan neuvontaan. Turvakodin henkilöstö ja sosiaalitoimi yhdessä arvioivat asiakkaan kanssa, hyötyisikö asiakas tuetun asumisen tarjoamasta tuesta, ja tekevät tarvittaessa hakemuksen tuetun asumisen palveluun.

**Työ koostuu kriisin
kokeneen ja kriisiä
läpikäyvän ihmisen
neuvonnasta,
hänen oikeuksiensa
kertomisesta,
psykososiaalisesta
tuesta, asioimis-
avusta ja
vanhemmuuden
tukemisesta.**

Asiakkaan ja tuetun asumisen henkilöstön välistä luottamuksen syntyä helpottaa se, että asiakasta on jo ennen palvelun alkamista käyty tapaamassa turvakodilla. Ensimmäinen tapaaminen on alkuhaastattelu ja toisella tapaamisella on tehty vuokrasopimus tukiasuntoon sekä sovittu käytännön järjestelyt asiakkuuden siirtoa varten. Varsinainen työskentely asiakkaan kanssa alkaa, kun asiakas on saanut muutettua tuetun asumisen asuntoon. Turvakodin työntekijät kirjaavat tiedoksi vielä sellaisia asioita, jotka heidän mielestään kaipaavat jatkotyöskentelyä.

Asiakkaan kanssa tehdään ensimmäiseksi kartoitus hänen voinnistaan siihen tarkoitettuna, itse täytettävän arviointilomakkeen avulla. Vastauksista esille tulevat, huolta aiheuttavat asiat toimivat hyvin keskustelun avauksina ja palvelusuunnitelmaa ohjaavina teemoina. Pyrimme aloittamaan työskentelyn yhdessä työparin kanssa, jolloin asiakas tutustuu samalla paremmin toiseen tuetun asumisen tiimin jäseneseen. Samalla myös toiselle työntekijälle tulee parempi kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta.

Asiakkaan kanssa keskusteltaessa teemme samalla suunnitelman hoidettavien asioiden kiireellisyydestä ja tapaamisten aikavälistä. Tuetun asumisen palvelua toteutetaan asiakkaalle laaditun yksilöllisen palvelusuunnitelman mukaan, ja asiakasta voidaan tavata hänen tarpeensa mukaan vaihdellen yhdestä kerrasta kuukaudessa aina useaan kertaan viikossa. Lähes aina asiakasta tavataan alkuvaiheessa tiheämmin, kunnes tilanne hieman tasoittuu.

Työ koostuu kriisin kokeneen ja kriisiä läpikäyvän ihmisen neuvonnasta, hänen oikeuksiensa kertomisesta, psykososiaalisesta tuesta, asioimisavusta ja vanhemmuuden tukemisesta. Tuetun asumisen asiakkailla on mahdollisuus päästä halutessaan keskustelemaan Kriisikeskus Monikan kriisityöntekijän kanssa. Tuetun asumisen henkilöstö tekee tarvittaessa yhteistyötä lastensuojelun, aikuissosiaalityön, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän, terveydenhoitoalan työntekijöiden, pääkaupunkiseudun ennalta ehkäisevän toiminnan, poliisin,

oikeusavustajien, päivähoidon ja koulun kanssa. Tuetun asumisen tiimissä työskentelee koordinaattori, sosiaaliohjaaja ja ohjaaja, joihin kaikkiin asiakas voi olla halutessaan yhteydessä ja saada tapaamisen kiireellisessä tilanteessa kenelle tahansa tiimin jäsenistä.

Asiakkaan luokse voidaan tehdä kotikäyntejä, ja kotikäyntejä suositetaan silloin, kun asiakkaalla on pienet lapset tai muuten hankaluuksia liikkumisessa. Kotikäynnillä tapaamisen tunnelma on vapautuneempi, ja esimerkiksi intiimiksi koettujen asioiden puheeksi ottaminen voi olla helpompaa asiakkaalle tälle mieluisassa ja turvallisessa ympäristössä.

Toimistotapaamiset tapahtuvat Monika-Naiset liiton Kriisikeskuksen tiloissa, jotka ovat lukollisen, valvontakameralla varustetun oven takana. Toimistotilat on tehty sellaisiksi, että niihin on helppo tulla pienten lasten kanssa. Hissillä on pääsy toimitiloihin ja lapsilla on oma leikkutila. Pyrimme siihen, ettei lasten tarvitsisi kuulla tapaamisella aikuisten välisiä keskusteluja.

Tuetun asumisen henkilöstö voi lähteä asiakkaan mukaan myös niin kutsutuille kenttäkäynneille hoitamaan käytännön asioita tai viranomaisasioita. Tuki voi olla niinkin konkreettista kuin bussilipun ostamisen opettelua, tai toisena ääripäänä esimerkiksi oikeudenkäynnissä tukihenkilönä toimiminen. Tuen tarpeen määrittelee asiakas itse. Tuesta huolimatta kannustamme asiakasta itsenäisesti omien asioiden hoitamiseen tai niiden harjoitteluun, silloin kun asiakkaalla on tähän osaamista ja voimavaroja. Kohderyhmän kanssa työskennellessä olemme huomanneet asiakkailla korostuvan muiden haasteiden lisäksi erityisesti mielenterveyden ongelmat, oman talouden hallinnan vaikeudet ja viimesijaisten etuuksien varassa eläminen tai pienituloisuus.

Väkivallan uhka ja häirintä eivät läheskään aina lopu siihen, että perhe lähtee yhteisestä kodista, vaan henkinen väkivalta saattaa jatkua, vaikka kodista muutetaan uuteen asuinpaikkaan. Erityisesti niissä tapauksissa, joissa on kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä, häirintää ja uhkailua saattavat aiheuttaa myös lähipiirin jäsenet. Internet ja sosiaalisen median käyttö mahdollistavat häirinnän ja henkisen väkivallan, vaikka tekijä ei olisikaan fyysisesti lähellä tai edes samassa maassa. Tuetun asumisen asunnoissa on huomioitu turvallisuutta edistäviä tekijöitä, joita ovat ylempien kerroksien asunnot, lukitut rapun ovet, ovisilmät, hälytysjärjestelmät ja asunnon merkitseminen poliisille varo-osoitteeksi. Harkintaa turvakiellosta, osoitteen salaamisesta ja muista turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä tehdään yhteispalaverissa turvakodilla, ennen kuin asiakas siirtyy asiakkuuteen. Yhtenä tavoitteena on, ettei asiakkaalle tule asumisjakson aikana syytä hakeutua uudelleen turvakotiin ja että asiakas sekä hänen lapsensa kokevat olevansa asunnossa myös psykologisesti turvassa. Turvallisuuden kokemus on edellytys vaikeista kokemuksista toipumiselle.

Kriisi ja tuen tarve saattavat tuetun asumisen aikana tuntua katoavan, mutta ne palaavat uudelleen esimerkiksi kuulustelujen, oikeudenkäyntien tai perheoikeudellisten asioiden hankaloitumisen yhteydessä. Tästä johtuen tilanteisiin pyritään reagoimaan joustavasti tarpeen mukaan. Olosuhteista riippuen myös asiakkaan psyykinen vointi saattaa vaihdella asumisen aikana. Näin ollen on tärkeää, että asumisjakso on pitkä ja mahdollistaa hyvin suunnitelmallisen työn, kokonaiskuvan saamisen asiakkaan elämäntilanteesta sekä luottamukseen perustuvan tukisuhteen muodostumisen. Pirstaleisen palvelujärjestelmän hahmottamiseen ja avun oikea-aikaiseen saamiseen auttaa se, että asiakkaan rinnalla kulkee tukihenkilö, jolla on kokonaiskuva hänen elämäntilanteestaan.

Asiakkaat löytävät asiakkuuden aikana usein arkeen merkityksellistä rytmiä työn, opiskelun, koulun ja päiväkodin alkamisen myötä, jolloin myös tapaamisten järjestäminen on heille aikataulullisesti hankalaa. Asiakasta tavataan

Turvallisuuden kokemus on edellytys vaikeista kokemuksista toipumiselle.

kuitenkin vähintään kerran kuukaudessa. Asiakkuuden yksi päämäärä on se, että tuetun asumisen jälkeen asiakas pärjää itsenäisesti, hänellä on voimavaroja toimia ja hänen elämäntilanteensa on selkiytynyt. Tavoittelemme työllämme myös sitä, että kukaan ei jäisi asumisjakson jälkeen asunnottomaksi, vaan löytäisi asiakkuuden päätyttyä vakituisen, kohtuuhintaisen ja omaan elämäntilanteeseensa sopivan asumisratkaisun. Asumistaitoja, oman talouden hallintaa ja asunnon hakua edistäviä asioita harjoitellaan koko asiakkuuden ajan.

Naiserityisyys monikulttuurisessa asumispalvelussa

Asiakkaiden kanssa työskennellään naisystävällisessä toimitilassa. Työntekijät ja asiakkaat ovat naisia. Koska kaikilla asiakkailla on taustallaan erilaisia kokemuksia väkivallan uhriksi joutumisesta, huomioidaan turvallisuus myös asiointitiloissa. Perhetekijät huomioidaan toiminnassa mahdollistamalla asiointi lasten kanssa. Asiakkaillamme on usein hyvin vähän tai ei ollenkaan tukiverkostoa, johon tukeutua esimerkiksi lastenhoidollisissa asioissa. Lasten hoitovastuun ollessa usein naisella, asiakkaan asioita hoidetaan monesti lasten läheisyydessä.

Kohtaamme asiakkaat mentaliteetiltaan vastuullisina aikuisina, korostamme heidän omaa toimijuuttaan ja kannustamme heitä terveisiin ihmissuhteisiin. Erityisesti asiakkaiden ajatukset parisuhteesta vaativat työstämistä. Monen asiakkaan parisuhde ei ole alkanut omasta vapaasta tahdosta tai emotionaalisen siteen perusteella eikä parisuhde usein ole ollut sellainen, jossa olisi voinut neuvotella parisuhteeseen sisältyvistä asioista. Parisuhteen loppumisen merkitys esimerkiksi oleskeluluvan jatkolle huolestuttaa monia ja asettaa asiakkaan riippuvuussuhteeseen puolisoistaan.

Asiakkaita tuetaan tunne-elämän taidoissa ja niistä keskustellaan sosiaali-ohjauksen, kriisityön sekä vertaisryhmien tapaamisissa. Asiakkaan itsetuntoa naisena pyritään nostamaan ja häntä tuetaan oivaltamaan oma arvokkuutensa ja ihmisarvonsa. Kestää usein pitkään, ennen kun naiset havahtuvat oikeuttamaan ja kuuntelemaan omia yksilöllisiä tarpeitaan, koska monet määrittävät lasten ja muiden tarpeet omiensa edelle, ja usein heidän lähtömaan kulttuurissaan äidin rooli on määrittänyt naiseutta voimakkaasti. Asiakkaiden kanssa käydään paljon keskustelua ja ajatusten vaihtoa esimerkiksi patriarkaalisten käsityksien vaikutuksesta eropäätökseen, yksinhuoltajuuteen ja yksin asumiseen liittyvään kulttuurilliseen stigmaan.

Väkivallan muotojen tunnistaminen ja uhrin oikeuksien tiedostaminen ovat olennaisia taitoja työntekijälle työskenneltäessä kohderyhmän kanssa. Lisäksi sukupuoleen liittyvien, kulttuurisidonnaisten normien ja trauman vaikutuksien ymmärtäminen auttavat ymmärtämään asiakasta ja jaksamaan siten työssä paremmin.

Työntekijän on tärkeää olla herkkänä omille mahdollisille ennakkoluuloilleen ja asenteilleen. Jokainen asiakas tulisi kohdata ensisijaisesti yksilönä ilman ennakkoluuloja – ei etnisen ryhmänsä, uskontonsa, kulttuurinsa tai sukupuolensa edustajana.

Maahanmuuttajanaisten kanssa työskennellessä yksilön huomioimisen ohella nais erityistä työotetta tulisi kuitenkin myös ohjata ajatus kulttuuri- ja sukupuolisensitiivisyydestä. Sukupuolisensitiivisessä työtavassa tunnustetaan sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjä oletuksia, ennakkoluuloja ja käsityksiä. Henkilöstömme mahdolliset asenteet, uskomukset ja tavat toimia sekä tekojen seurauksien merkitys sukupuolen ja kulttuurin näkökulmasta.

Kynnyksetöntä kohtaamista omaa kokemusta hyödyntäen

Se, että kokemusasiantuntija on selviytynyt vaikeasta elämäntilanteesta, herättää naisessa toiveen siitä, että ”kyllä minunkin elämäni voi kääntyä parempaan suuntaan.”

Mennään sinne, missä asunnottomat naiset ovat – Kokemusasiantuntija kulkee rinnalla

Carole Brady, Jenni Eronen ja Riikka Tuomi

Vva ry

Vailla vakinaista asuntoa ry (Vva ry) on asunnottomien itsensä vuonna 1986 perustama kansalaisjärjestö, jonka toiminnan keskiössä on asunnottomuutta omakohtaisesti kokeneiden osallisuuden ja vertaisuuden vahvistaminen. Osallisuuden vahvistamisella tarkoitetaan osallisuutta omaan elämään ja siinä tehtäviin valintoihin sekä mahdollisuutta osallistua yhteiskuntaan ja sen toimintoihin tasavertaisena kansalaisena.

Vva ry on toiminut Y-Säätiön hallinnoiman NEA-hankkeen kumppanina vuodesta 2018 alkaen, mutta kokemusasiantuntijatyötä on tehty järjestössä jo sen perustamisesta lähtien. Kokemusasiantuntijuus on läpileikkaava tekijä kaikessa järjestön toiminnassa, ruohonjuuritasolla tehtävästä etsivästä työstä hallitus-työskentelyyn. Vva ry:llä kokemusasiantuntijat ovat osa palkattua henkilökuntaa.

Vva ry:n tehtävä NEA-hankkeessa on ollut kokemusasiantuntijuuden vahvistaminen ja hankkeen jalkauttaminen asunnottomuutta kokevien naisten pariin. Järjestön kaksi hankkeessa työskentelevää kokemusasiantuntijaa toimivat kohdattavien ihmisten hyväksi ja selvittävät yhdessä heidän kanssaan, mitä oikeuksia heille kuuluu ja mitä oikeuksia he haluavat hyödyntää.

”Luottamuksen luominen tarvii näissä tilanteissa paljon aikaa. Ei kukaan, kuka on heikossa elämäntilanteessa, luota nopeasti kehenkään. Tällä hetkellä minun työnkuvaani kuuluu vahvasti se, että olen läsnä, avaan naisille omaa elämääni ja odotan, koska joku nykäisee hihasta ja pyytää juttelemaan. Vaatii siis pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä. Yritän voittaa naisten luottamusta, jotta saisin heidät eteenpäin palveluihin. Soitan heidän puolestaan viranomaisnumeroihin, jotta saadaan hoidettua akuutteja asioita. Olen heidän rinnallaan tukemassa heitä.”

Tässä artikkelissa avataan kokemusasiantuntijoiden NEA-hankkeessa tekemää työtä ja etsivän työn merkitystä asunnottomien naisten tavoittamiseksi ja luottamukseen perustuvan vuorovaikutuksellisen suhteen rakentumisen tärkeyttä. Kokemusasiantuntijat toimivat rinnalla kulkijoina varmistaen, että kohdatut naiset löytävät oikeanlaisia ja oikea-aikaisia palveluja elämäntilanteensa selvittämiseksi. Kokemusasiantuntijat tavoittavat asunnottomuutta kokevia naisia etsivän työn keinoin. Tämä tarkoittaa menemistä sinne, missä asunnottomat naiset viettävät aikaa. Kohtaamisen ja läsnäolon kautta aletaan rakentaa luottamukseen perustuvaa vuorovaikutussuhdetta. Kokemusasiantuntijat ovat viettäneet kymmeniä viikoppäiviä muun muassa terveysasemilla, sosiaalitoimistoissa, päiväkeskuksissa, kriisi- ja tukipisteissä ja asumisyksiköissä. Kokemusasiantuntija voi

toimia sillanrakentajana muun muassa sellaisissa ympäristöissä, jotka ovat kadulla elävien naisten mukavuusalueen ulkopuolella.

Naiset ovat ottaneet yhteyttä kokemusasiantuntijaan saadakseen neuvontaa ja ohjausta asumiseen liittyvissä asioissa. Monilla on liian kallis vuokra tai he elävät asunnottomuusuhan alla tulevan hädän takia. Kohdattujen naisten

Yritän voittaa naisten luottamusta, jotta saisin heidät eteenpäin palveluihin.

joukossa on ollut myös heitä, jotka asuvat epäinhimillisissä olosuhteissa. Muita syitä avun hakemiseen ovat olleet väkivaltainen parisuhde, päihdepalveluihin hakeutuminen ja terveyteen liittyvät ongelmat, joihin nainen ei ole saanut apua. Moni on halunnut käydä keskusteluja elämäntilanteeseensa liittyen. Naiset ovat myös olleet yhteydessä, jos ovat kokeneet, etteivät ole voineet vaikuttaa palvelutarpeen arviointeihin tai SAS-päätöksiin. Näissä tilanteissa on kokemusasiantuntijan avustuksella oltu yhteydessä työntekijään tilanteen selvittämiseksi. Monet naisten yhteydenotoista ovat tulleet tilanteen kriisiytyessä. Puhelinsoitot tulevat usein ilta-aikaan. Pelkkä kuunteleminen on saattanut ja saanut tilanteen sillä hetkellä rauhoittumaan. Seuraavana päivänä on asiaa lähdetty yhdessä hoitamaan.

Tilannearvioinnin pohjalta kartoitetaan tarpeenmukaiset palvelut ja tarvittaessa lähdetään apua hakeneen naisen mukaan viranomaiskäynneille, toisin sanoen toimitaan hetken aikaa rinnalla kulkijana ja ymmärtävänä kuuntelijana. He eivät ole välttämättä saaneet koskaan tällaista tukea. Naiset tuntuvat hakeutuvan palveluihin vasta sitten, kun monet elämän osa-alueet ovat solmussa ja ongelmat kasautuneet. Avun tarve olisi ollut ilmeinen jo aikaisemmin. Kun päästään tarjoamaan apua oikea-aikaisesti, ovat monet asiat helpommin hoidettavissa. Yksikin hoidettu asia saattaa vahvistaa naisen omanarvon tuntoa. Vyyhti alkaa purkautua ja näin muutkin ongelmat alkavat ratketa.

Kynnys hakeutua palveluiden piiriin on myös monille korkea. Naiset tulevat vain harvoin oma-aloitteisesti pyytämään apua, koska pelkäävät epäonnistujan leimaa. Huonomuuden kokemus on vahva. Taustalla on usein häpeää ja tunne siitä, että on pärjättävä itse. Tällainen ajattelutapa elää vahvana naisten keskuudessa. Etsivän työn merkitys on ilmeinen: tulee mennä sinne missä naiset ovat ja tällä tavoin madaltaa kynnystä avun piiriin hakeutumiselle.

Hyvin toimiva yhteistyö ja sitä kannatteleva vuorovaikutussuhde edellyttävät luottamuksellisen suhteen rakentamista. Kokemusasiantuntijan täytyy tämän toteutumiseksi usein avata omaa elämäntarinaansa ja historiaansa. Tämä edesauttaa sujuvaa asioiden hoitoa ja vuoropuhelua sekä vahvistaa palveluiden käyttäjien luottamusta viranomaisiin. Luottamuksellisen suhteen rakentuminen vaatii usein pitkäjänteistä työtä.

Vuorovaikutussuhteen rakentaminen aloitetaan kertomalla, että tuen antajalla ei ole sosiaali- tai terveystieteiden koulutusta. Tuen antajana oleva kokemusasiantuntija avaa omaa kokemustaan, jos hän kokee, että siitä olisi kohdatulle naiselle apua. Asunnoton nainen (tai kohdattu nainen) saattaa kokea helpotukseksi sen, että vuorovaikutuksen toinen osapuoli on kokemusasiantuntija. Ei tarvitse pelätä, että kokemusasiantuntija alkaisi kritisoida niitä valintoja, joita nainen on joutunut tekemään hankalassa tilanteessa. Päinvastoin, kokemusasiantuntija ymmärtää, ettei vaihtoehtoja ollut. Huojennus on suuri, kun kuulee, että tuolla tavalla kokemusasiantuntijakin on joutunut joskus toimimaan.

”Eräs nainen oli joutunut taloudellisiin vaikeuksiin, hänellä oli häätöuhka ja ulosotossa mittavat velat. Nainen oli sitä mieltä, että asialle ei ole enää tehtävissä mitään. Siinä kohtaa kokemusasiantuntija kertoi oman vastaavan tilanteensa ja toi esille, että tilanteesta voi selvitä.”

Kokemusasiantuntijan on hyvä tuoda kohtaamisissa esille työhistoriansa ja työskentelynsä järjestössä. Tämä vahvistaa luottamusta siihen, että asiat osataan hoitaa eikä kokemusasiantuntija ole käyttämässä tilannetta hyväkseen. Se, että kokemusasiantuntija on selviytynyt vaikeasta elämäntilanteesta, herättää naisessa toiveen siitä, että ”kyllä minunkin elämäni voi kääntyä parempaan suuntaan.” Luottamuksen ja toivon herättäminen kohdatuissa naisissa on erityisen vaativaa, koska moni on elänyt pitkään alistavissa ja hyväksi käytävissä ihmissuhteissa.

Luottamuksellisen suhteen rakentamisessa hyvin pienet asiat voivat olla merkityksellisiä, kuten se, että nainen kohdataan arvokkaana ihmisenä eikä

Yksikin hoidettu asia saattaa vahvistaa naisen omanarvon tuntoa.

ongelmatapauksena. Kun ihminen kohdataan kunnioittavasti, asioiden hoito-kin yleensä helpottuu.

Esimerkkitapauksessa kokemusasiantuntija lähestyy hänelle entuudestaan tuntematonta naista kauppakeskuksessa. Nainen istuu penkillä itkuisen oloise-na ja on selkeästi ahdistuneen oloinen. Keskustelussa selviää, että naisen pari-suhteessa on henkisen väkivallan piirteitä. Kokemusasiantuntija viettää naisen kanssa muutaman tunnin. He käyvät kaupoissa ja keskustelevat tilanteesta. Naiselle vahvistuu ajatus, että tämänhetkinen tilanne ei ole hyväksyttävä ja hänen ahdistuksensa johtuu siitä. Keskustelun päättyessä nainen jo hymyilee ja on paremmalla mielellä. Seuraavan kerran, kun kokemusasiantuntija kohtaa naisen, kertoo hän aloittaneensa opiskelut ja on muutenkin hyväntuulinen. Kokemusasiantuntijoiden tekemän työn tuoma lisäarvo on tänä päivänä tunnustettu ja nähdään arvokkaana ihmisten kohtaamisessa. Kokemusasiantuntija ja ammattilainen yhdessä näkevät ihmisen tilanteen kokonaisvaltaisesti. Kun ammattilainen tietää palvelujärjestelmän mahdollisuudet, kokemusasiantuntija näkee ja tietää, miten kukin palvelu voi vastata kohdatun ihmisen tarpeeseen. Vaikeassa tilanteessa elävän naisen on usein helpompi ilmaista tuen tarve vastaavaa kokeneelle henkilölle – ei tarvitse esittää asioita ”virastomoodilla”.

Kokemusasiantuntijan omat kokemukset mahdollistavat sen, että hän aistii tilanteen sanojen tai sanomatta jätettyjen asioiden taustalla eikä joudu kysymään kipeitä asioita. Jos molemmilla vuorovaikutuksen osapuolilla on kokemus samankaltaisesta tilanteesta, on kohdattavan helpompi tuoda esille elämänsä solmukohdat, vailla häpeän ja huonommuuden kokemusta. Kokemusasiantuntija huomaa herkästi henkilön tarpeet ja näin ollen voi tarjota vaihtoehtoisia tapoja reagoida hänen tuen tarpeeseensa. Kohdattavan ei tarvitse esittää olevansa mitään sellaista, mitä ei oikeasti ole. Keskinäinen suhde ei perustu esimerkiksi etuuden saamiseen, mikä saattaisi johtaa siihen, että ihmiseltä odotetaan tietynlaista tapaa toimia ja jopa käyttäytyä.

Kokemusasiantuntijat toimivat kutsuttuina asiantuntijoina eri verkostoissa ja työryhmissä tuomassa ajankohtaista, ruohonjuuritasolta tulevaa tietoa muun muassa palvelujärjestelmämme epäkohdista ja toisaalta hyväksi todetuista käytänteistä. Kokemusasiantuntijat kokevat tärkeäksi sen, että heidät otetaan työyhteisössä huomioon tasavertaisina työntekijöinä suhteessa muihin organisaatiossa työskenteleviin: ”Työparina voimme oppia toisiltamme erilaisia näkemyksiä, jolloin saatamme saada paremmin kohdattua naiset sekä autettua heidät avun tai palveluiden piiriin. Kun haluamme kehittää toimintaa, on ensiarvoisen tärkeää tuoda niiden ihmisten ääni kuuluville, jotka ovat olleet käyttämässä palveluita, joissa koemme muutoksen tarpeen.”

Kadulta Naisten tupaan ja tuvalta omaan kotiin – Naiserityistä tukea Sininauhasäätiön osahankkeessa

Inka Kasurinen ja Sonja Varonen

Sininauhasäätiö

Johdanto

Sininauhasäätiö on vuonna 1957 perustettu yleishyödyllinen järjestö, joka tarjoaa tukea asunnottomille ja asunnottomuuden uhkaa kokeville ihmisille. Järjestö avustaa ihmisiä saamaan oman kodin ja muun tarvitsemansa tuen. Lisäksi järjestö tarjoaa ja kehittää päihde- ja mielenterveysehtoisia palveluja asiakaskuntansa hyväksi. Sininauhasäätiö on konserni, johon kuuluu kehittämistyötä tekevän säätiön lisäksi myös päihde- ja mielenterveysehtoisista asumispalvelua sekä katkaisu- ja korvaushoitopalveluita tarjoava Sininauha Oy.

Sininauhasäätiön NEA-osahanke on keskittynyt etsimään naisia, jotka ovat asunnottomia tai asunnottomuusuhan alaisia. Olemme tehneet etsivää työtä tiiviisti yhdessä Sininauhasäätiön eri toimintojen kanssa sekä muiden toimijoiden kanssa, joiden kohderyhmään myös kuuluvat asunnottomuutta kokevat ihmiset. Rakentamiemme verkostojen avulla olemme tavoittaneet avun tarpeessa olevia naisia suoraan kadulta ja matalan kynnyksen päiväkeskuksista. Asiakkaat ovat alkaneet ottamaan meihin yhteyttä myös itse puskaradion avustuksella. Yhtenä tärkeänä asiakkaiden tavoittamisen välineenä on toiminut jalkautuva työ, sekä yhteistyö kunnan aikuissosiaali- ja päihdepalvelujen kanssa. Etsivää työtä olemme toteuttaneet muun muassa yhteistyössä Vailla vakinaista asuntoa ry:n työntekijän kanssa päivystämällä Helsingin kaupungin asumisen tuen palveluissa sekä sosiaali- ja hyvinvointikeskuksen aulassa.

Yhteistyön tuloksena olemme muodostaneet toimivat suhteet myös asunnottomien parissa tehtävään aikuissosiaalityöhön, jonka työntekijät lähtivät yhteistyön aikana siirtämään työtään yhä enemmän jalkautuviin palveluihin, lähemmäs asiakkaita. Etsivän työn myötä muodostui selkeä käsitys siitä, että tarve asunnottomuutta kokeville naisille kohdennetusta fyysisestä tukipisteestä on olemassa. Tästä tarpeesta lähdimme pilotoimaan matalan kynnyksen päiväkeskusta – Naisten tupaa, jota tässä tekstissä kuvaamme työmuotona ja kohtaamisympäristönä. Näkökulmaksi olemme valinneet kokemusasiantuntijoiden tekemän työn.

Naiserityinen työskentelyote kovia kokeneiden naisten kohtaamisessa

Kuultuja tarinoita on yhtä monta kuin kohdattuja naisia, ja jokainen tarina on ainutlaatuinen. Olemme kohdanneet kaikenikäisiä asunnottomia tai asunnottomuusuhan alla eläviä naisia. Monet keski-ikäisen kynnyksen ylittäneistä naisista ovat saaneet hädän kodistaan joko oman tai lähisukulaisen aiheuttaman häiritsevän käytöksen vuoksi. Yhteinen piirre erilaisissa tilanteissa on usein elämänhallinnan katoaminen. Työhömmme kuuluu asunnottomuutta aiheuttavien osatekijöiden tunnistaminen ja niihin vaikuttaminen. NEA-hankkeen aikana olemme havainneet puutteita mielenterveysongelmista kärsivien naisten asumispalvelujen tarjonnassa. Kun luottamuksellinen suhde on

Moni tapaamamme nainen on kokenut huostaanoton lapsuudessaan tai nuoruudessaan ja uudelleen äitinä omasta lapsesta luopuessaan.

saatu rakennetuksi, monet heistä ovat kertoneet traumaattisista kokemuksista osana elämänhistoriaansa. Nämä kokemukset ovat osaltaan altistaneet asunnottomuudelle.

Moni tapaamamme nainen on kokenut huostaanoton lapsuudessaan tai nuoruudessaan ja uudelleen äitinä omasta lapsesta luopuessaan. Traumatisoivan lapsuuden seurauksena on mahdollista, että elämänhallinta, ja äitiys sen osana, on käynyt ylivoimaiseksi. Lastensuojelu on yleensä tukenut perheen elämää jonkin aikaa lapsen syntymän jälkeen, mutta sitten on tapahtunut huostaanotto, jolloin naisen oma elämänhallinta saattaa notkahtaa ratkaisevasti. Mahdollinen päihteidenkäyttö riistyy käsistä ja syntyy vuokravelkaa, jonka vuoksi nainen päätyy asunnostaan kadulle. Kadulla nainen joutuu selviytymään todella monista haasteista. Suurin osa kohtaamistamme naisista on kokenut väkivaltaa useissa eri muodoissa. Seksuaalinen ahdistelu ja väkivalta ovat naisille yleisiä kokemuksia, ja usein naiset joutuvat maksamaan myös majoittumisestaan vastikkeellisesti.

Moni nainen kasvattaa kuoren, jota voi kutsua kovuudeksi. Tämä kuori pitää allaan suuren määrän tuskaa, vihaa, häpeää, surua ja pelkoa. Kovuuden alta on myös tunnistettavissa syvää juurettomuutta. Usein juurettomuus paikantuu omassa lapsuudessa koettuun kodittomuuteen ja irrallisuuteen jatkuvien muuttojen ja paikasta toiseen siirtelyjen seurauksena. Kovan kuoren avaaminen toisille ihmisille ja luottamuksen opettelu ovat niin työntekijältä kuin naiselta itseltään aikaa vaativa prosessi.

Asunnottoman ja aktiivisesti päihteitä käyttävän naisen kanssa työskennellessä on tärkeää ottaa mahdollisimman tasavertainen rooli. On pyrittävä ikään kuin näkemään asiakkaan ”sisälle” ja kuulemaan hänen tarinansa. Nainen, joka joutuu asumaan kadulla, on varmasti kokenut kovia, mutta hän ei kaipaa kokemustensa surkuttelua eikä passiiviseksi uhriksi asettamista. Työntekijän tulee kuunnella kokemukset ja osoittaa myötätuntoa. Yleensä huumorin käyttäminen sopivissa määrin auttaa työntekijää pääsemään lähemmäksi asiakasta ja rikkoo jännittyneisyyttä.

Asiakkaat tuntevat usein vihaa ja pelkoa auktoriteetteja kohtaan. Vaikka matalan kynnyksen työntekijällä ei ole viranomaisasemaan liittyvää auktoriteettia, saattaa kokemusta tästä vahvistaa esimerkiksi nimikyltti työntekijän rinnuksessa. Olemassa oleva valta-asetelma tulee tiedostaa ja pyrkiä murtamaan sitä erilaisin keinoin. Avainasemassa tässä on arvostava kohtaaminen. Työntekijöinä emme tiedä, mikä asiakkaalle on parasta, vaan yhdessä

löydämme hänelle sopivat ratkaisut. Tasavertaisuus merkitsee sen tunnustamista, että olemme ihmisinä esimerkiksi molemmat naisia, saman katon alla ja etsimme yhdessä hänelle parasta mahdollista ratkaisua. Me pystymme työmme puolesta tarjoamaan asiakkaalle esimerkiksi paikan, jossa voi rauhassa syödä, peseytyä ja levätä ja missä tämän jälkeen voimme yhdessä rakentaa tarvittavaa tukiverkostoa vaikean tilanteen ratkaisemiseksi.

Naisten tupa on naisten oma tila

Jo hankkeen alkuvaiheessa jouduimme toteamaan, että virastotilojen aulat, kahvilat tai ruuhkaiset matalan kynnyksen kohtaamispaikat eivät ole tarkoitukseenmukaisia paikkoja luottamukseen perustuvalla asioiden hoitamiselle. Lähdimme käytännössä toteuttamaan ajatusta asunnottomuutta kokevien naisten rauhallisesta ja turvallisesta kohtaamispaikasta, kun Sininauhasäätiöltä löytyi tarkoitukseen soveltuvat tilat. Sittemmin tuo *Naisten tuvaksi* nimetty tila on tarjonnut vain naisille suunnatun kodikkaan ja turvallisen paikan.

Naisten tuvalle ovat kaikki naiseksi itsensä kokevat henkilöt tervetulleita, vailla ehtoja ja vaatimuksia.

Toimintaa on NEA-osahankkeen aikana pystytty pitämään avoimena kolmena päivänä viikossa. Naisten tuvalle voi tulla lepäämään ja siellä voi käydä wc:ssä, suihkussa ja saunassa. Tuvalla on tarjolla aamiaista ja lounasta sekä lahjoituskasena saatuja vaatteita ja hygieniatuotteita niitä tarvitseville. Eri tahoilta saatujen lahjoitusten turvin on saatu käyttöön asiakastietokone sekä kaksi puhelinta, joiden avulla asiakkaat voivat asioida ja selvittää tilannettaan. Naisten tupa on osoittautunut tarpeelliseksi paikaksi, jossa on mahdollisuus tavata toisia naisia, niin vertaisia kuin ammattilaisia, syödä ja käydä keskusteluja oman tilanteen kohentamiseksi. Tuvan henkilökunta koostuu ammattilaisesta, kokemusasiantuntijasta sekä vaihtuvista vapaaehtoisista.

On melko yleistä, että nainen saapuu paikalle miesystävänsä kanssa. Tähän asetelmaan olemme löytäneet soveltuvan ratkaisun verkostoyhteistyön avulla. Naisten tuvan kävijöiden miesystävät ohjataan päiväkeskuksen yläkerrassa sijaitsevaan Kristilliseen kohtaamispaikkaan Vihreään keitaaseen. Keitaalla työskentelee sairaanhoitaja, jonka palvelut ovat myös omien asiakkaidemme käytettävissä. Naisten tuvalle olemme saaneet päivystämään myös Sosiaalipalvelujen asumisen tuen työntekijöitä ja A-klinikkasäätiön Katuklinikan työntekijöitä. Verkostoyhteistyö on Naisten tuvan toiminnan ja naisten tukiverkoston rakentamisen kannalta ollut ensisijaisen tärkeää ja antoisaa.

Kadulla tehtävä etsivä työ ja Naisten tuvalla tehtävä työ tähtäävät molemmat siihen, että tilanteisiin päästään reagoimaan nopeasti ja saadaan selvitettyksi asiakkaalle oikea asumismuoto ja tuki. Kokemus on osoittanut, että asiakkaan luottamus kasvaa sitä nopeammin, mitä ripeämmin hänen sen hetkiseen tilanteeseensa tartutaan ja saadaan asioita hoidetuksi. Nopean reagoinnin työotteessa on verkostoyhteistyöllä suuri merkitys, jotta asiakkaan saama tuki jatkuu eikä siirtymävaiheissa tule notkahduksia.

Asumistilanteen vakauttaminen on keskeisessä asemassa Naisten tuvalla tehtävässä työssä. Tähän liittyvä työskentely tarkoittaa myös taloudellisen tilanteen selvittelyä: Onko vuokravelkaa? Entä merkintöjä luottotiedoissa? Jos on, onko tehty niihin liittyviä maksusuunnitelmia? Vuokraveloista on kysyttävä ihan heti, koska asuntoa ei järjesty mistään, jos on vuokravelkaa edellisille vuokranantajille. Seuraavalle vuokranantajalle on hyvä antaa tieto, että asiakas on halukas kohtaamaan menneet virheet ja hän kantaa vastuun niistä.

Asunnottomuustyössä täytyy myös uskaltaa kysyä, mistä muusta on edellisen asumisen aikana kertynyt velkaa, sillä aina pelkät maksamattomat vuokrat eivät kerrytä asiakkaan velkaa huoltoyhtiöille. Asunnossa on saatettu esimerkiksi rikkoa ikkunoita tai ovia. Nämäkin tiedot kertovat asiakkaan elämästä ennen asunnottomuutta. Oleellista on kysyä, onko asiakas itse rikkonut paikkoja vai ovatko hänen kanssaan asuneet tai asunnossa vierailleet henkilöt rikkoneet paikkoja. Näihin asioihin on syytä hakea apua, koska ongelmat saattavat toistua seuraavassa asumisessa, jollei niihin tartuta.

Ensitapaaminen kertoo myös niin asiakkaan hädästä kuin sitoutumisesta tilanteen korjaamiseen. Asunnottomana voi olla hyvin vaikea sitoutua tarkkoihin tapaamisaikoihin. Asiakkaat ovat usein hieman päihtyneitä, mutta silti asiointikunnossa. Eettisesti ei ole oikein puhua henkilökohtaisista asioista, jos henkilö on erittäin päihtynyt. Asiakasta saattaa myöhemmin hävettää oma avoimuus, mikä taas voi jatkossa vaikeuttaa avun vastaanottamista. Yleensä keskustelemme myös asiakkaan suhteesta mahdollisiin lapsiinsa. Panostamme erityisesti siihen, että osaamme ohjata naisen oikeaan paikkaan ja löydämme hänelle soveltuvan asumismuodon. Aktiivisesti päihteitä käyttävälle naiselle on erityisen vaikea löytää asumispalvelua, ainakaan nopeasti. Silloin ainoa vaihtoehto on yleensä hätämajoitus.

Naisten tuvalla työskennellään työpariotteella. Molemmilla työntekijöillä on omakohtainen kokemus elämästä yhteiskunnan ulkopuolella, kirjaimellisesti ulkona. Omakohtainen kokemus lisää herkkyyttä ja kykyä asettua toisen asemaan.

Meitä yhdistää asiakkaisiimme myös yhteinen kieli. Kadun kieli on tuttua aiemasta elämästämme.

”Usein jossakin vaiheessa kerron asiakkaalle, etten ole itsekään helpolla pääsyt, mutta on mahdollista muuttaa suuntaa omassa elämässä, jopa täysin.”

Monesti asiakkaat aistivat tämän jaetun kokemuksen kertomattakin. Oma kohtainen kokemus eristyksestä ja nöyryytyksestä on opettanut ihmiselle, että on tehtävä muutos omassa tavassa olla ja elää. Teemme selväksi asiakkaalle, että olemme yhdessä tässä tilanteessa ja että tästä on suunta vain eteenpäin. Realistinen työote ja asioista suoraan puhuminen kasvattavat asiakkaan itsekunnioitusta, realisoivat tilannetta ja auttavat hahmottamaan tavoiteltavaa asumispolkua.

Kadulta päihteettömään asumiseen: Sinin tarina

Sinillä on sekä päihderiippuvuus että isoja ongelmia mielenterveyden kanssa. Hän käyttää amfetamiinia ja valvoo pitkiä aikoja, jotta jaksaa kävellä kaduilla ja keskustella muiden ihmisten kanssa. Jos hänellä on paikka missä voi levähtää, hän ottaa rauhoittavia lääkkeitä, joiden avulla lepääminen onnistuu edes hetkeksi.

Valvominen ja taustalla olevat mielenterveyden häiriöt aiheuttavat Sinille harhoja, joiden mukaan hän monesti elää. Harhoissa Sini kokee, että häntä seurataan tai salakuunnellaan. Hän myös keskustelee välillä henkilöille, joita muut eivät näe. Turvattoman elämäntilanteensa ja harhojensa vuoksi hän kantaa aina mukanaan veistä ja pyrkii pysymään jatkuvassa liikkeessä.

Sini on joutunut asunnottomaksi kolme vuotta sitten. Nuorisokodista päästyään hän oli tavannut miehen, jonka kanssa päätti perustaa perheen. Sini tuli pian raskaaksi ja raskaustesti oli otettu terveysterveystapisteessä yhdessä HIV-testauksen kanssa. Työntekijä oli tehnyt ennakoivan lastensuojeluilmoituksen, kun Sini oli kertonut haluavansa pitää vauvan. Raskauden aikana Sini pystyi olemaan melko pitkään päihteetön.

Kuitenkin kun Sini oli synnyttänyt vauvan, hänen puolisonsa sai vankeustuomion ja tuore äiti jäi vauvan kanssa yksin. Sinillä ei ollut muita äitikavereita, koska hän on käyttänyt suonensisäisiä huumeita 13-vuotiaasta saakka. Lastensuojelusta pyrittiin tukitoimilla auttamaan Siniä, mutta kukaan ei huomannut, eikä hän itse kertonut, ettei nukkunut öisin. Sini kuuli edelleen ääniä ja kaikki tuntui ahdistavalta.

Vauvan ollessa puolitoistavuotias, Sini aloitti pilvenpolton lievittääkseen yksinäisyyttään ja ahdistustaan. Joku ulkopuolinen oli ollut yhteydessä lastensuojeluun, kun Sini oli ulkona huutanut ja kiroillut lapselleen. Lastensuojelusta oli lopetettu Sinin saamat tukitoimet hetkeä aikaisemmin, mutta nyt ne aloitettiin taas. Samalla Sini oli aloittanut uudelleen huumeidenkäytön, mitä hän yritti kovasti salata. Sini unohti mennä lastensuojelun tapaamisiin ja vanhat kaverit majoittuivat Sinin asunnolle.

Sinin mies palasi vankilasta ja aloitti huumeiden myynnin. Asunnossa oli liikaa häiriöitä ja poliisikäyntejä sekä Sinin huumeeseulat näyttivät positiivisia tuloksia, joten lapsi huostaanotettiin kiireellisesti. Asunto oli Sinille liian kallis, koska hän ei enää saanut lapsen huoltoon liittyviä tukia. Sini sai varoituksia ja jätti vuokrat maksamatta. Mies joutui takaisin vankilaan.

Eräänä aamuna Sini oli tulossa kotiin, mutta hänen poissa ollessaan lukot oli vaihdettu ja kodissa ollut omaisuus hävitetty, myös valokuvat lapsesta. Sini meni

Realistinen työote ja asioista suoraan puhuminen kasvattavat asiakkaan itsekunnioitusta, realisoivat tilannetta ja auttavat hahmottamaan tavoiteltavaa asumispolkua.

aluksi vaihtelevien tuttavien luokse asumaan. Monet heistä halusivat häneltä kuitenkin jotain vastinetta siitä, että hän sai olla heidän kodeissaan. Joissakin majapaikoissa Sini siivosi, joissain hänen piti nukkua asunnonomistajan vieressä. Myös harhat vaikeuttivat elämistä. Sini tuli pahoinpidellyksi ja haki suojaa hätämajoituksesta, jossa hänen tavaransa ja henkilöilystodistuksensa varastettiin.

Hätämajoituksen ohjaamana Sini löysi tiensä Sininauhasäätiön kynnykset-tömään päiväkeskukseen. Hän oli kertonut tilanteestaan päiväkeskuksessa ohjaajalle ja soitti yhdessä ohjaajan kanssa Naisten tuvan työntekijälle. Sinin kanssa sovittiin tapaaminen Naisten tuvalle, jossa hän sai syödä, levätä ja käydä keskusteluja tilanteestaan.

Sini kertoi hyvin avoimesti asioistaan ja oli motivoitunut tukeen ja päih-teettömyyteen. Taustalla oli toive saada tavata häneltä huostaanotettua lasta. Työntekijöinä roolimme oli koota Sinille verkostoa ja etsiä sopivaa asumis-muotoa. Saimme nopeasti haastatteluajan päih-teettömään asumispalvelu-yksikköön ja kävimme yhdessä haastattelussa. Haastattelun ja tutustumisen jälkeen Sinille järjestyi maksusitoumus asumispalveluyksikköön, ja hän muutti sinne asumaan.

Sinin motivaatio muutokseen edesauttoi toiveiden mukaisen asumismuo-don järjestymistä. Naisten tuvan työntekijöinä tehtävämme oli olla tämän muu-tosprosessin mahdollistajia ja Sinin rinnalla kulkijoita. Varsinainen tukivastuu muuton jälkeen siirtyi asumispalveluyksikölle, joskin yhteydenpitoa asiakkaan kanssa jatkettiin kevyemmin.

Lopuksi

Naisten tupa on jo lyhyehkön toimintajakson aikana osoittanut tarpeellisuus- tensa. Monet itsensä puhtaaksi pesseet, mahansa täyteen syöneet, uudet vaatteet päälleen pukeneet ja keskusteluista toivoa saaneet naiset sanovat: "Kerrankin minulla on olo, että minua on kuunneltu." Työntekijät ovat myös saaneet rakennettua asiakkaiden kanssa onnistuneita asumispolkuja.

Naisten tupa todennäköisesti tavoittaisi vielä paremmin sen palveluita tar- vitsevia henkilöitä, mikäli aukioloajat olisivat sään- nöllisemmät. Tämänhetkisessä tilanteessa asiak- kaillamme on ymmärrettävästi vaikeuksia muistaa vaihtuvat päivät, jolloin toiminta on avoinna. Nais- ten tuvan toiminnallista sisältöä kehitetään tulevai- suudessa yhteisöllisemmäksi ja ryhmätoimintaan panostetaan resurssien niin salliessa. Ensimmäisen toimintavuoden aikana Naisten tuvalle on käynnis- tetty asumisvalmennuskurssi sekä naisten keskus- teluryhmä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Kuukausittaiset naisten hyvinvointi-iltapäivät sekä ammattilaisten avoimet ovet ovat tuoneet asiak- kaitamme, vapaaehtoisia sekä verkostoja yhteen. Laajaa verkostoyhteistyötä tulee tiivistää edelleen, jotta asiakkaat todella löytäisivät kipeästi tarvitse- mansa palvelut.

Naisen kohtaaminen kokonaisvaltaisesti, hänen kaikki elämän osa-alueet huomioon ottaen, on asunnottomuustyön onnistumisen kannalta ensisijaisen tärkeää. Naiserityisen työn merkityksellisyys onkin noussut vahvasti näkyväksi runsaan kahden vuoden työskentelyn aikana. Rakentamalla ja ylläpitämällä Naisten tuvan kaltaisia turvallisia ja rauhallisia matalan kynnyksen ympäris- töjä yhdessä asiakkaidemme kanssa, tarjoutuu myös vahvemmat edellytykset merkitykselliselle, asiakkaan tilannetta edistävälle kohtaamistyölle.

Laajaa verkosto- yhteistyötä tulee tiivistää edelleen, jotta asiakkaat todella löytäisivät kipeästi tarvitsemansa palvelut.

Oma koti – Kohti unelmia

Jo yhden pienenkin unelman toteutuminen antoi naiselle uudenlaista ajatusta siitä, millaista elämä voisi olla.

Ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan työparimalli nais erityisessä asunnottomuustyössä

Sari Rantaniemi ja Jennica Lyytikäinen

Diakonissalaitos

Johdanto

Diakonissalaitoksella on tehty nais erityistä työtä koko sen historian ajan. Vuonna 1867 laitost aloitti sairaalana ja nuorten naisten kouluttajana. Voimavaroja ryhdyttiin 2000-luvulle tultaessa kohdistamaan vaativien erityisryhmien palveluihin. Asunnottomat naiset olivat näistä ryhmistä yksi, joiden tilanteesta oltiin erityisen huolestuneita. Naisten tarpeisiin vastattiin avaamalla vuonna 2000 Munkkisaareen asumisyksikkö, joka tarjosi kodin naisille, jotka olivat olleet pisimpään asunnottomina ja kaikkein heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa. Naisille tarkoitettu Diakonissalaitoksen Hoiva -asumisyhteisö sijaitsee nykyään Alppikadun korttelissa, ja se on ollut Diakonissalaitoksen NEA-osahankkeen toiminnan sydän.

Ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan työparimallin pilotoiminen oli yksi NEA-osahankkeen keskeisimmistä tavoitteista. Pilotoinnin avulla mallinnettiin ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan yhteistyötä asunnottomuutta kokeiden naisten auttamiseksi. Pilotoinnin painopiste oli osahankkeen ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan yhteistyössä, mutta tämän lisäksi kokemusasiantuntija työskenteli myös ohjaajien työparina Diakonissalaitoksen Hoivan naisten asumisyhteisössä. Tavoitteena kokemusasiantuntijuuden yhdistäminen ammattityöhön nousi suoraan Diakonissalaitoksen arvopohjasta ja tavasta tehdä ihmisarvotyötä: uudistaen työtapoja, yhdessä asiakkaiden kanssa.

Kokemusasiantuntija aloitti hankkeessa työkokeilun kautta, jonka aikana työpari tutustui toisiinsa ja suunnitteli yhteistä työskentelyä. Ammattilaisella oli sosiaalialan koulutus eikä hän ollut aikaisemmin työskennellyt kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kokemusasiantuntijalla oli puolestaan tuore kokemus asunnottomuudesta ja päihderiippuvuudesta. Hän hakeutui kokemusasiantuntijakoulutukseen heti, kun se oli mahdollista, mutta vähäisen koulutustarjonnan vuoksi vasta pilotoinnin loppuvaiheessa. Hanketyö oli ammattilaiselle tuttua, mutta kokemusasiantuntijalle uutta. Varsinaisen, lähes vuoden kestäneen pilotoinnin aikana työparin molemmat osapuolet työskentelivät hankkeessa palkattuina projektityöntekijöinä.

Ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan toimimista työparina nais erityisessä asunnottomuustyössä voisi tarkastella useasta eri näkökulmasta. Tässä tekstissä kuvataan, miten työparityöskentelyllä tuettiin asunnottomuutta kokeneita naisia asunnottomuuden aikana aina omaan kotiin asti. Kirjoituksessa on keskitytty kuvaamaan, miten ammattilainen ja kokemusasiantuntija työskentelivät yhdessä naisten kanssa ja millaisia merkityksiä yhteistyöllä oli asunnottomuutta kokeneille naisille. Lopuksi työparin työskentelyä tarkastellaan unelmatyöskentelyn näkökulmasta. Unelmatyöskentelystä muotoutui voimavaraistava tapa työskennellä asunnottomuutta kokeneiden naisten kanssa pilotoinnin aikana.

Ammatillisen osaamisen ja kokemuksen yhdistäminen

Sujuva työparityöskentely erilaisista lähtökohdista tulevien projektityöntekijöiden kesken ei ollut itsestäänselvyys. Onnistuneen yhteistyön perusedellytyksenä oli, että työparin molemmilla osapuolilla oli aito halu työskennellä yhdessä ja oppia toisiltaan. Jotta työparityöskentelyssä onnistuttaisiin naisten, työparin ja hankkeen tavoitteiden näkökulmasta, työpari käytti runsaasti aikaa yhteisen ymmärryksen rakentamiseen niin työskentelyn tavoitteista, sisällöistä kuin menetelmistä. Keskustelua käytiin myös omista henkilökohtaisista arvoista ja Diakonissalaitoksen arvopohjasta ja niiden heijastumisesta naisten kanssa työskentelyyn.

Onnistuneen yhteistyön perusedellytyksenä oli, että työparin molemmilla osapuolilla oli aito halu työskennellä yhdessä ja oppia toisiltaan.

Ammattilaiselle tärkeää oli, että kokemusasiantuntijan oma elämäntilanne oli vakaa, että hänellä oli riittävästi etäisyyttä omiin kokemuksiinsa ja kykyä ottaa puheeksi työssä vastaan tulevia vaikeitakin asioita. Aluksi ajatus ammattilaisen kanssa työskentelystä tuntui kokemusasiantuntijasta pelottavalta, joten asioiden jakaminen oli mahdollista vasta sitten, kun luottamus ammattilaiseen oli syntynyt. Tärkeä vaihe luottamuksen rakentumisessa oli yhteistyön asteittainen aloittaminen, jonka aikana työparilla oli mahdollisuus tutustua toisiinsa rauhassa. Kokemusasiantuntija piti myös tärkeänä sitä, että ammattilainen lähti työparityöhön omana itsenään, jakaen asioita omasta elämästään.

Ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan aidon yhteistyön edellytys oli tiimin tasavertainen jäsenyys. Tämän toteutuminen edellytti, että ammattilainen oli valmis luopumaan asiantuntijuuden tuottamasta vallasta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että ammattilaisen vastuista ja velvollisuuksista huolimatta, ammattilainen antoi kokemusasiantuntijan työskennellä yksin, tehdä itsenäisiä päätöksiä ja ottaa vastuulle erilaisia työtehtäviä. Vallasta luopuminen ei olisi ollut mahdollista ilman, että ammattilainen tarkkaili ja reflektoi jatkuvasti omia työtapojaan ja pyysi työskentelystä palautetta kokemusasiantuntijalta.

Tällaisista elementeistä syntyi työparin keskinäinen kunnioitus toistensa osaamista kohtaan, mikä mahdollisti sen, että kaikki yhteistyössä rakentuva osaaminen oli naisten käytettävissä parhaalla mahdollisella tavalla. Kohdatuille naisille oli myös tärkeää nähdä, että ammattilainen ja asunnottomuutta kokenut nainen pystyivät työskentelemään yhdessä. Naisten ilojen ja surujen jakaminen oli kaikkein arvokkainta, mutta myös yhteinen matka työpariksi oli molemmille merkityksellinen kokemus.

Kadulta kohti kotia

Työpari kohtasi pilotoinnin aikana useita naisia, ja heistä noin 10 oli tiiviimmässä asiakkuudessa. Naiset ohjautuivat työparin asiakkuuteen ottamalla itse yhteyttä, joko kokemusasiantuntijan verkostoista tai Diakonissalaitoksen etsivän päihde-työn hankkeen Tukialuksen kautta. Yhteistyö Tukialuksen kanssa oli erityisen toimivaa: työskentely naisten kanssa pääsi nopeasti alkamaan, sillä Tukialuksen ammattilaiset ja vertaiset olivat jo tutustuneet naisiin etsivässä työssä ja rakentaneet alun luottamukselle. Nämä naiset olivat sitoutuneempia työskentelyyn kuin itse yhteyttä ottaneet naiset.

Kohdatut naiset olivat joko täysin asunnottomia tai menettämässä asuntonsa, ja työskentelyn ensisijaisena tavoitteena oli pysyvän kodin löytyminen. Kohdattuja naisia yhdistivät uupumus, väsymys ja epätoivo. Muutamat heistä viettivät kadulla päivät ja yöt, mutta suurin osa pystyi yöpymään tuttavien luona. Riippuvuus toisten ihmisten avusta oli naisille nöyryyttävä kokemus, ja näihin

tilanteisiin saattoi liittyä hyväksikäyttöä ja väkivaltaa. Tyypillistä oli, että naiset olivat yrittäneet hakea apua tilanteeseensa, mutta eivät olleet sitä saaneet – ainaakaan toiveidensa mukaisesti. Suurin osa naisista oli kokenut asunnottomuuden useamman kerran.

Ensimmäiset tapaamiset

Yhteydenoton jälkeen ensimmäinen tapaaminen järjestettiin mahdollisimman pian. Aika ja paikka valittiin naisten toiveiden mukaisesti. Ensimmäiseen tapaamiseen varattiin aina muutama tunti aikaa, jotta naisella olisi mahdollisuus kertoa tilanteestaan rauhassa. Nopea reagointi ja kiireetön tunnelma olivat tärkeitä tekijöitä luottamukseen perustuvan yhteistyön alulle saattamiseksi. Kerroimme naisille NEA-hankkeesta, ja millaista apua ja tukea heidän oli mahdollista meiltä saada. Pyrimme siihen, että olimme molemmat paikalla ensimmäisellä tapaamisella. Ammattilaisen tietotaito yhdistettynä kokemusasiantuntijuuteen lisäsivät naisten uskoa siihen, että heidän oli mahdollista saada tilanteeseensa apua.

Naisten asioiden edistäminen edellytti, että heihin tutustuttiin rauhassa, tapaamalla useamman kerran. Kokemusasiantuntijan oma tarina rohkaisi naisia avautumaan ja kertomaan tilanteestaan mahdollisimman avoimesti. Kattava näkemys naisen tilanteesta oli välttämätöntä, jotta nainen sai tarpeitaan vastaavan kodin ja asumisen tuen. Hätäiset asumisratkaisut olivat olleet usein syynä kohdattujen naisten asunnottomuuden uusiutumiseen.

Tilanteen kartoittamisesta, tarvittavien palveluiden järjestämisestä ja verkostojen kontaktoinnista vastasi ammattilainen. Ammattilainen auttoi isoilta tuntuvien vaikeuksien pilkkomisessa pienemmiksi paloiksi ja teki ehdotuksen, miten asioiden kanssa edettäisiin. Naiset olivat usein helpottuneita saadessaan konkreettisen ehdotuksen asioidensa edistämiseksi ja luottivat yleensä ammattilaisen näkemukseen asiasta. Luottamusta herätti se, että ehdotettu toimintatapa perusteltiin naiselle ja että naisen annettiin itse valita, miten asioita edistettäisiin. Kokemusasiantuntija puolestaan tuki naista päätöksenteossa. Tapaamisten jälkeen työpari reflektoi tapaamisen kulkua ja mietti, oliko tilanteessa toimittu parhaalla mahdollisella tavalla. Jos joku asia oli jäänyt huomioimatta, oltiin naisen yhteydessä jällempäin puhelimitse.

Kohti omaa kotia

Asumisen lisäksi moni nainen kantoi huolta myös muista asioista, kuten taloudellisesta tilanteesta, päihteiden käytöstä tai lapsistaan. Tyypillistä olikin, että ennen varsinaisen asumisen järjestelyä selviteltiin näitä muita asioita. Naisten moninaisiin tarpeisiin vastaaminen edellytti, että heidän avun pyyntöihin pystyttiin vastaamaan nopeasti ja joustavasti. Kokemusasiantuntija toimi lähellä naisten arkea, piti yhteyttä ja jalkautui heidän kanssaan palveluihin. Naisten mukana oltiin muun muassa sosiaalitoimessa, Kelassa ja päihdepalveluissa. Kokemusasiantuntijan läsnäolo itsessään oli naisille tärkeää, mutta häntä tarvittiin usein myös tukemaan naisen ja eri ammattilaisten välistä vuorovaikutusta. Työparin ammattilaisen vastuulla puolestaan oli, että kaikki meneillään olevat asiakasprosessit etenivät sujuvasti. Kokemusasiantuntijaa kuullen hän aikataulutti työskentelyä ja jakoi työtehtäviä.

Oman kodin löytymisessä kesti vaihtelevan ajan, ja odottaminen oli naisille vaikeaa. Tapaamiset ja yhteydenpito puhelimitse olivat erityisen tärkeitä silloin, kun asiat etenivät hitaasti tai naisella oli muuten erityisen vaikeaa. Henkinen tuki auttoi naisia jaksamaan ja motivoi jatkamaan yhteistä työskentelyä.

Työparin molemmat osapuolet kannustivat ja rohkaisivat naisia, mutta kokemusasiantuntijan kanssa naisten oli helpompi keskustella asioista, jotka tuottivat heille erityisen suurta häpeää. Tällaisia asioita oli muun muassa nälkä, hygienian hoitoon liittyvät asiat, päihteiden käyttö, väkivalta ja hankaluudet virkavallan kanssa.

Kokemusasiantuntijan kanssa naisten oli helpompi keskustella asioista, jotka tuottivat heille erityisen suurta häpeää.

Ammattilainen toimi henkisenä tukena kokemusasiantuntijalle, jos naisten hätä aiheutti hänessä huolta ja ahdistusta. Tilanteiden läpikäymiseen varattiin säännöllisesti yhteistä aikaa. Ammatilainen puolestaan tukeutui esihenkilöön haastavissa tilanteissa. Pilotoinnin ajan työpari kävi yhdessä työnohjauksessa.

Kodittomuuden jälkeen

Pilotoinnin aikana moni naisista sai itselleen kodin ja monen kanssa työskentelyä jatkettiin vielä asunnon saamisen jälkeen. Muutama naisista muutti tuettuun asumiseen ja loput heistä saivat asunnon yleishyödyllisiltä tai yksityisiltä vuokranantajilta. Muuttovaiheessa ja asumisen aikana ammatilainen hoiti yhteydenpidon vuokranantajaan ja auttoi etuuksien hakemisessa. Suurin osa naisista muutti itsenäisesti tuttavien avulla, ja he eivät tarvinneet paljonkaan konkreettista apua kodin laittamiseen. Muuton jälkeen oli tyypillistä, että yhteydenpito katkesi hetkeksi. Naiset olivat asunnottomuuden jälkeen väsyneitä, joten he keräsivät voimiaan ja pysyttelivät tämän vuoksi omissa oloissaan. Yhteyttä naiseen pidettiin kuitenkin säännöllisesti ja yhdessä uudesta kodista iloiten. Työntekijät kyselivät naisen kuulumisia ja muistuttivat, että tukea oli tarjolla kodin löytymisen jälkeenkin.

Uuteen kotiin asettumisen jälkeen naiset aloittivat hoitamaan asioita, jotka olivat asunnottomuuden aika jääneet hoitamatta. Näiden asioiden selvittelyyn he usein toivoivat apua ja tukea. Heitä autettiin jatkamaan keskeytyneitä opintoja, palaamaan työelämään, hakeutumaan päihdekuntoutukseen ja saamaan yhteys lapsiinsa. Yhtä merkityksellistä konkreettisten asioiden hoitamisen lisäksi oli kuulumisten vaihtaminen, sillä naisilla oli edelleen tarvetta jakaa omia asioitaan. Tässä vaiheessa pilotointia kokemusasiantuntija hoiti jo paljon niitä asioita, jotka alussa olivat kuuluneet ammattilaisille. Hän oli oppinut työskentelemään erilaisten ammattilaisten kanssa ja luottamaan omaan osaamiseensa.

Heti ensimmäisellä tapaamisella naisille oli kerrottu, että NEA-hanke oli kestoltaan määräaikainen. Hyvissä ajoin ennen hankkeen loppumista naisia muistutettiin asiasta ja kartoitettiin, millaisia tuen tarpeita heillä voisi olla hankkeen jälkeen. Osalle naisista oli syntynyt uusia tukiverkostoja ja osa piti vielä yhteyttä tahoon, jonka kautta he olivat tulleet työparin asiakkuuteen. Jokaisen naisen kohdalla mietittiin yksilöllisesti, keneen he voisivat ottaa yhteyttä, jos tarvetta tulisi. Ehdottoman tärkeää oli, että yhteistyö lopetettiin kiirehtimättä ja niin, että nainen ei kokenut jäävänsä yksin. Työskentelyn lopettaminen oli vaiheena erilainen työparin osapuolille: ammatilainen vastasi naisten saattamisesta uudelle ammattilaiselle, kun kokemusasiantuntija taas joutui päättämään vertaisuudesta syntyneen, usein naisille hyvin merkityksellisen ihmissuhteen. Tässä prosessissa ammatilainen tuki kokemusasiantuntijaa.

Unelmilla turvataan asumista

Yhteistyön lopussa työpari reflektoi pilotointia ja sen merkitystä kohdatuille naisille. Ammatilaisen huomio kiinnittyi erityisesti siihen, että kokemusasiantuntijan kanssa naiset olivat alkaneet unelmoimaan ja toteuttamaan unelmiaan. Tätä huomiota peilattiin kokemusasiantuntijan omaan tarinaan, ja huomattiin, että ammatillinen auttamistyö keskittyi pitkälti ongelmien ratkaisuun. Naisilta oli harvoin kysytty, mitä he itse haluavat elämältään tai millaisia unelmia heillä on.

Kokemusasiantuntijuus oli siis tuonut naisten kanssa tehtävään työhön ongelmien ratkaisun rinnalle unelmoinnin. Unelmointi oli keino, jolla naiset kuulivat omia tarpeitaan ja oppivat sanoittamaan niitä. He unelmoivat arkisista asioista,

kuten omasta kodista, opiskelusta, työpaikasta, perheestä, harrastuksista ja matkustelusta.

Unelmatyöskentelyn vaiheet

Unelmatyöskentelyn edellytyksenä oli, että naisen ja työparin välille oli syntynyt luottamusta. Luottamus loi maaperän yhteiselle jakamiselle ja siitä syntyvälle unelmoinnille. Työskentelyssä työparin molemmilla osapuolilla oli oma roolinsa, ja työskentelyn keskiössä oli aina nainen ja hänen tarinansa.

Kokemusasiantuntija kertoi oman tarinansa silloin, kun naiset siitä kysyivät. Naiset poimivat usein tarinasta itseään koskettavia teemoja ja aloittivat keskustelun niiden pohjalta. Tämän lisäksi myös kokemusasiantuntija otti puheeksi asioita, joista ajatteli naisen haluavan ehkä puhua. Keskustelun avaukset olivat kuin pieniä portteja, jotka kokemusasiantuntija avasi naisten kuljettaviksi. Keskustelut liittyivät yhdistävään kokemukseen asunnottomuudesta, mutta kokemusasiantuntija johdatteli keskustelua myös kohti tulevaa kysymällä kysymyksiä, kuten ”mikä on ensimmäinen asia minkä teet, kun saat avaimet omaan kotiin?” tai ”miten meinaat kotiin sisustaa?”. Yhteiset keskustelut ja kokemusasiantuntijan tarina hänen omien unelmiensa toteutumisesta sai naiset suuntaamaan ajatuksensa kohti tulevaisuutta. Unelmien siemenet oli kylvetty.

Unelmien siemenet itävät parhaiten vertaisuudesta, joita naiset saavat kokemusasiantuntijalta. Naiset tunsivat ja tiesivät kokemusasiantuntijan tarinan, mikä mahdollisti unelmoimisen eri tavalla kuin ammattilaisen kanssa. Naisissa heräsi toivo, kun he näkivät rinnallaan ihmisen, joka oli selvinnyt oman elämänsä vaikeuksista ja pystynyt toteuttamaan unelmiaan.

Toivon herääminen naisissa näkyi ensimmäiseksi pieninä asioina heidän arjessaan. Naiset alkoivat toimimaan elinympäristössään ja ottivat yhteyttä muihin ihmisiin uudella tavalla. Naiset uskaltautuivat pyytämään apua ja he alkoivat myös tarjoamaan apua muille. Yhden naisen kohdalla tämä tarkoitti sitä, että hän alkoi valmistaa itselleen ja läheisilleen ruokaa. Onnistumiset ja orastava usko omiin kykyihin vahvistivat naisia. Tässä vaiheessa äärimmäisen tärkeää oli, että naisten innostusta ruokittiin ja heitä kannustettiin. Erityisesti ammattilaisilta saatu positiivinen palaute ja kannustus oli naisille merkityksellistä, koska monilla heistä oli kokemuksia palveluista, joissa heidän kykyihinsä ei oltu uskottu.

Onnistuminen ja saatu kannustus johtivat siihen, että naiset uskaltautuivat unelmoimaan. Unelmia sanoitettiin ensin kokemusasiantuntijalle ja sitten kokemusasiantuntijan tukemana ammattilaiselle. Kun nainen kertoi unelmistaan, oli ammattilaisen tehtävä tarttua niihin ja tehdä suunnitelma unelman toteuttamiseksi. Esimerkiksi yhden naisen unelmana oli jatkaa keskeytyneitä opintojaan. Tätä unelmaa kohti lähdettiin ottamalla yhteyttä opiskelupaikkaan ja selvittämällä, miten ja milloin opintoja olisi mahdollista jatkaa. Ennen opintojen uudelleen aloittamista nainen aloitti toiveidensa mukaisesti työkokeilun. Ammattilaisen avulla työkokeilupaiikka ja tarvittavat paperityöt järjestyivät nopeasti.

Vaikka unelmien toteutuminen oli naisille merkityksellistä, tällaisten uusien askelten ottaminen elämässä myös pelotti. Kokemusasiantuntijan tuella oli näinä hetkinä tärkeä merkitys. Riippumatta siitä, miten isoja tai pieniä naisten unelmat olivat, niiden toteutumisella oli iso merkitys naisille. Jo yhden pienenkin unelman toteutuminen antoi naiselle uudenlaista ajatusta siitä, millaista elämä voisi olla. Unelmien myötä he alkoivat nähdä itsensä uudessa valossa ja saivat itselleen uusia positiivisia rooleja ja identiteettejä, kuten opiskelija, työntekijä ja luotettu ystävä. Erityisesti vastuun saaminen ja siitä hyvin suoriutuminen oli naisille

Ammattilaisen huomio kiinnittyi erityisesti siihen, että kokemusasiantuntijan kanssa naiset olivat alkaneet unelmoimaan ja toteuttamaan unelmiaan.

voimauttavaa. Tämä kaikki teki naisten elämästä merkityksellisempää ja ehkäisi osaltaan asunnottomuuden uusiutumista, mutta asumisen onnistumistakin suurempaa oli, että naisissa oli syttynyt halu elää.

Lopuksi

Naiserityisessä asunnottomuustyössä tarvitaan sekä ammattilaisia että kokemusasiiantuntijoita. Kokemusasiiantuntija tietää, miten palvelut toimivat palveluiden käyttäjän näkökulmasta ja ammattilaisella on näkemys siitä, miten palvelujärjestelmässä toimitaan. Ammattilainen ja kokemusasiiantuntija siis täydentävät toinen toisiaan. Heissä yhdistyvä osaaminen on keino viedä asunnottomuutta kokeneiden naisten asioita konkreettisesti eteenpäin. Tämä oli yksi työparityöskentelyn keskeisistä tuloksista.

Ammattilainen tarvitsi kokemusasiiantuntijaa ymmärtääkseen, mitä kaikkea tulee huomioida, kun työskennellään asunnottomuutta kokeneiden naisten kanssa. Syvempi ymmärrys esimerkiksi väsymyksen, nälän ja jatkuvan epävarmuuden vaikutuksista naisten kykyyn ottaa tarjottua apua vastaan oli edellytys, jotta ammattilainen pystyi hyödyntämään osaamisensa naisten auttamiseksi. Ymmärrys naisten inhimillisestä hädästä oli ammattilaiselle tarpeellista, mutta samalla tieto aiheutti myös turhautumista, sillä auttamisen keinot tuntuivat usein riittämättömiltä. Näissä hetkissä kokemusasiiantuntija tuki puolestaan ammattilaista. Hän muistutti omalla tarinallaan ammattilaista siitä, miten pieniltä tuntuvilla asioilla voi olla suuri merkitys asunnottomalle naiselle. Tämä synnytti ammattilaisessa toivoa ja vahvisti uskoa omaan osamiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin.

Ammattilaisen antama tuki kokemusasiiantuntijalle oli työparityöskentelyn onnistumisen näkökulmasta yksi keskeisimmistä tehtävistä. Kokemusasiiantuntija itse kuvasikin, että ammattilaisen tärkein tehtävä työparina toimimisessa oli mahdollistaa kokemusasiiantuntijan onnistuminen. Ammattilainen mentoroi kokemusasiiantuntijaa, perehdytti hanketyöhön ja oli linkkinä kokemusasiiantuntijan ja muiden ammattilaisten välillä. Silloin kun työtä tehtiin erikseen, ammattilainen oli tavoitettavissa puhelimitse. Ammattilaisen kanssa työskentely lisäsi kokemusasiiantuntijan luottamusta muita ammattilaisia kohtaan ja tätä kokemusta hän välitti työskentelyn aikana myös naisille. Tämä oli tärkeää, sillä naisten asioiden edistämiseksi tarvittiin useita eri ammattilaisia.

Yhteisen työskentelyn aikana ratkottiin naisten ongelmia, mutta myös unelmoitiin ja toteutettiin unelmia. Ammattilaisesta ja kokemusasiiantuntijasta kasvoi tasavertainen tiimi, joka otti yhdessä vastaan kaikki naisten ilot ja surut. Joten onnistuneimmillaan työskentelyssä ei ollut kyse ammattilaisista, kokemusasiiantuntijoista ja asiakkaista, vaan yhdessä jaetusta ihmisyydestä.

Toivotyötä yhdessä tekemällä – Dialogisuus nais erityyisen asumisen tuen keinona

Jenni Vanhala ja Marja Manninen

EJY ry

EJY ry:n NEA-osahankkeen tavoitteena oli espoolaisten naisten asunnottomuuden ennaltaehkäisy ja asumisen onnistumisen turvaaminen tarjoamalla tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Nais erityyistä asunnottomuustyötä lähestyttiin samoin dialogisin keinoin kuin aiemmin EJY ry:n alaisessa Voimanpesä-hankkeessa vuosina 2009–2017, jolloin kohteena olivat asunnottomat ja asunnottomuusuhanalaiset lapsiperheet. Voimanpesä-hankkeen loppuraportti löytyy ympäristöministeriön julkaisuarkistosta.

Tässä tekstissä kuvaamme EJY ry:n NEA-osahankkeessa tehtyä nais erityyistä, prosessinomaisesti etenevää ja rinnalla kulkevaa työtä. Näkökulmana artikkelissa on kotona tehtävä, kodin säilyttämistä tukeva ja kodin tuntua vahvistava työskentely.

Ensimmäinen tapaaminen asiakkaan kanssa

Nainen ottaa yhteyttä, joko suoraan työntekijään tai välillisesti toisen työntekijän kautta jossakin toisessa palvelussa. Etenkin ensimmäiseen asiakkaan ja työntekijän väliseen kohtaamiseen latautuu tunteita, ennakkoluuloja, kokemuksia ja mahdollisesti toivoa: "Voisinko juuri minä hyötyä tästä palvelusta?" Tavoitteena on luoda turvallinen, avoin ja kiireetön tapaaminen, jossa ihminen kohtaa ihmisen. Tilanne on herkkä, ja työntekijän on hyvä pidättäytyä tekemästä liian nopeita johtopäätöksiä ja ratkaisuehdotuksia, kuten "Keravalla on paljon edullisempaa asua kuin Espoossa."

Aktiivisella kuuntelemisella pääsen dialogiin naisen kanssa. Tavoitteenani on välittää naiselle kokemus siitä, että tästä on mahdollisuus selvitä ja ettei hän ole yksin. Nainen tekee itse päätökset ja valitsee, mihin asioihin hän haluaa apua. Hän saa myös valita paikan, jossa tapaamme jatkossa. Työskentelyprosessin alussa kerron, että arvostan tapaamistamme ja yhteistä työskentelyämme, jos nainen on myös valmis työskentelyyn tilanteensa hyväksi.

Naisen kodissa avautuu työntekijälle erilainen näköalapaikka siihen kokemukseen, jota "koti" naiselle merkitsee. Kotikäynnillä saatan kuulla tällaisia kommentteja "katso nyt, ei tämä todellakaan tunnu kodilta, pimeä ahdas luuku" tai "laitan aina vuodenajan mukaan eri verhot ja nämä esineet ovat minulle merkityksellisiä". Koti ei kuitenkaan ole kaikissa tilanteissa paras mahdollinen tapaamispaikka. Tällöin tapaamme esimerkiksi kirjastossa, kahvilassa tai toimistossa.

Luottamukselliseen asiakassuhteeseen pääsemme sopimalla kaikista asioista yhdessä. Konkreettiset teot edesauttavat luottamuksen rakentumista, ja nainen tietää tulleen kuulluksi. Seuraava dialogi kuvaa tällaista tilannetta:

Tavoitteenani on välittää naiselle kokemus siitä, että tästä on mahdollisuus selvitä ja ettei hän ole yksin.

”Vaikeinta tässä on nyt hankkia lukko sinne kellariin, kun ei minulla ole bussikorttiakaan!”

”Kävisinkö tullessani hankkimassa sinulle sen lukon? Voisimme myös hakea toimeentulotukea bussikorttiin, niin pääsisit paremmin liikkumaan.”

Kerron, että tällaisia tilanteita voi tulla kenen tahansa elämään. Pysin herättämään naisessa toiveikkuutta ja luottamuksen tulevaisuuteen – toivon valon, jota kohti työskentelemme. On tarpeen vältellä lupauksia, joita en työntekijänä voi pitää, ja on tärkeää välittää kokemus siitä, ettei nainen todellakaan ole minulle taakaksi. Työskentelymme rakentuu hänen rytmensä mukaisesti.

Elämäntarinan dialoginen uudelleenrakentaminen

Naisen kertomus elämästään on saattanut muokkautua monotoniseksi selviytykseksi. Nainen luettelee, ilmaisematta lainkaan tunteita, todella traumaattisia tapahtumia ikään kuin ne olisivat tapahtuneet jollekin toiselle ihmiselle. Työntekijän on tarpeen rajata naisen tarinaa esimerkiksi sanomalla, että naisen tarvitsee kertoa vain sen verran, kuin hänestä tuntuu hyvältä, ja mainitsemalla, kuinka paljon aikaa tapaamiseen on varattu.

On myös tärkeää kiinnittää menneisyyden kokemuksia nykyhetkeen tarkentavilla kysymyksillä: ”Milloin tämä tilanne tapahtui? Miten se vaikuttaa nykyiseen tilanteeseen?” Kerron myös, että kysymyksiin ei ole pakko vastata, jos asiakas ei halua tai asia on niin kipeä, ettei hän jaksa sitä juuri sillä hetkellä muistella.

Poistan naisen elämäntarinasta häpeän ja epäonnistumisen kokemuksia sanoittamalla tarinaa uudelleen. Asiakas: ”Mä olen niin surkea, että mä otin niitä pikavippejä ja ostin kaikkea turhaa.”

Työntekijä: ”Se oli sillä hetkellä sinun keinosi selviytyä tilanteesta, ei se tee sinusta surkeaa.”

Dialogisella uudelleen sanoittamisella saamme etäisyyttä tehtyihin valintoihin, ja naiselle avautuu mahdollisuus toimia tulevaisuudessa toisin. Luottamuksen syventyessä nainen pystyy paremmin tarkastelemaan nykyistä elämäntilannettaan ja ymmärtämään historiaansa. Jokaiseen kohtaamiseen on tärkeää sisällyttää kysymyksiä nykyhetken tilanteesta, taloudesta, ihmissuhteista, jaksamisesta ja juuri kyseisellä hetkellä mieltä painavista asioista.

Jos harteilla painaa jokin akuutti asia, on siihen syytä tarttua ensimmäisenä ja yrittää löytää ratkaisu tai ainakin helpotus. Seuraava kuvaus konkretisoi ahdistavan tilanteen helpottamista.

Naisella oli tulossa häätö, ja olimme ennalta sopineet, että täytämme yhdessä asuntohakemuksia ja soitamme mahdollisille vuokranantajille. Nainen oli todella levoton, kun tapasimme. Aika pian selvisi, ettei hän voinut nukkua ollenkaan, koska pelkäsi, että minä hetkenä hyvänsä häätömiehet voivat tulla avaimilla sisään ja kantaa kaiken ulos ja jättää hänet vain kadulle. Soitimme yhdessä ulosottoon, jossa ystävällinen ääni vakuutti, ettei tämä häätö tapahdu niin, vaan nainen saa selkeän päivämäärän ulosmuutolle.

Asiakkuuden päättyminen

Asiakkuudet päättyvät, kun tilanne ratkeaa tai asiakas ei koe olevansa vielä valmis muutokseen. Esimerkiksi hamstraustilanteissa asiakkuus usein päättyy, vaikka tilanne ei ole juurikaan muuttunut. Useaan kertaan siivottu koti on viikon kuluttua taas samassa kunnossa, täynnä tavaraa. Tai nainen päättää, juuri kun raivaussiivous on saatu sovituksi, että on liian aikaista tehdä muutosta, sillä hän pelkää tavarasta luopumista. Ympärillä oleva tavara antaa naiselle turvallisuutta. Nykytilan sietäminen on tällöin ainut tulos, joka saavutetaan asiakastyössä.

On myös ryhmä naisia, joiden asiakkuus ei varsinaisesti päätty, vaan tuen tarve säilyy ennallaan. Tilanne on jatkunut niin pitkään, ettei muutokselle tunnu enää

löytyvän tilaa. Palveluohjaus ei onnistu, koska ihminen ei yhteistyöstä huolimatta itse tunnista tuen tarvetta. Tarvitaan hyvää verkostotyötä ja ohjausta tulevaisuutta ajatellen. Asunnon järjestymisen asunnottomalle tai asunnottomuusuhan alla elävälle naiselle on esimerkki onnellisesta tilanteesta, jolloin asiakassuhde usein päättyy ja ainoastaan yksittäisiä asioita tulee enää hoidettavaksi.

Lopuksi: Kotia kohti, rinnalla kulkien

Kodin saaminen ja säilyttäminen, kodin tunnun rakentaminen ja kodittomuuden kokemuksista toipuminen muodostavat työskentelymme päätavoitteen. Keskeistä työssämme on niiden merkitysten tavoittaminen ja sanoittaminen, jotka tekevät asunnosta kodin. Vaikka naisella olisi asunto, hän saattaa silti tuntea olevansa koditon. On tapahtunut jotain, joka on tuhonnut kodin tunnun. Kodin huolehtimisesta voi tulla yhdentekevää, jos koti ei tunnu enää kodilta.

Seuraavat sitaattit asiakastyöstämme kuvaavat kodin tunnun katoamista: "Olen asunut täällä jo puoli vuotta, mutta tavarani ovat edelleen muuttolaatikoissa."

"Tämä oli meidän yhteinen kotimme. Sitten puolisoni menehtyi ja minä sairastuin. Nyt olen tämän asunnon vanki."

"Olen antanut vuokravelan kasvaa, jotta pääsen eroon tästä asunnosta. Täällä lapseni käyttävät minua taloudellisesti hyväkseen ja tyhjentävät jääkaappini."

Yhteinen tavoitteemme on löytää kodin merkitys, unelmia ja uusia ratkaisuja vaikeuksista selviytymiseen. Usein kysyn unelmista ja siitä, mikä on tuottanut elämässä mielihyvää. Yhteinen tehtävämme on löytää polkuja kohti kotia ja unelmia. Tavoitteiden saavuttaminen voi edetä hitaasti ja joskus se voi osoittautua mahdottomaksi. Elämänhistorian aikana koettu trauma tai monenlaiset yksilölliset ja yhteiskunnalliset tekijät voivat olla vaikuttamassa siihen, ettei tilanteessa pääse tapahtumaan muutosta.

Asunnottomuusuhan alla nainen on usean stressitekijän takia lähes toimintakyvytön. Näin voi olla etenkin, jos naisella on lapsia, eikä hän pysty turvaamaan kotia lapsilleen. Vaikka häätö ei olisi enää estettävissä, on rinnalla kulkeminen silti merkityksellistä.

Rinnalla kulkeminen on asiakkaan oman toimijuuden vahvistamista, kannustamista päätöksen tekemiseen ja unelmoimisen kipinän sytyttämistä. Rinnalla kulkeminen alkaa siitä hetkestä, kun asiakas ja työntekijä pääsevät yhteiseen dialogiin ja päämäärään tai ajatukseen siitä, mikä asiakkaan tilanteessa voisi viedä tilannetta parempaan suuntaan. Rinnalla kulkemisessa on oleellista se, etteivät asiakkaan "mokaamiset" tai unohdukset kaada yhteistä työskentelyä. Rinnalla kulkijan täytyy antaa kanssakulkijalle aikaa kuulostella ja tunnustella muuttuvaa tilannetta. Tarvittaessa työntekijän täytyy sanoittaa tapahtumia ja muistuttaa unelmasta, jotta nainen pysyy muutoksen tiellä oikeassa suunnassa.

Ennaltaehkäisevää asunnottomuustyötä tarvitaan, kun naisen elämässä tulee eteen tilanne tai asia, josta selviämiseen hänen omat voimavaransa eivät riitä. Mitä aiemmin nainen saa apua pyytämäänsä pulmaan, sitä varmemmin hänen asumistaan voidaan turvata.

Liikkuvassa tukityössä ei ainoastaan tueta asumista, vaan työntekijä kuuntelee naisen suurimman huolen, joka jarruttaa hänen tilanteensa eteenpäin viemistä. Tähän naisen itsensä nimeämään asiaan työntekijä tarttuu yhdessä naisen kanssa joko puheen tai konkreettisen tekemisen avulla, ja he yhdessä luovat toivoa naisen tulevaisuuteen.

Vaikka naisella olisi asunto, hän saattaa silti tuntea olevansa koditon. On tapahtunut jotain, joka on tuhonnut kodin tunnun.

Yhteisöllistä turvallisuutta

Mahdollisuus auttaa muita tuo elämään merkityksellisyyttä. Turvaa tuovat myös yhdessä tekeminen, ilo ja hauskanpito. Kun tutustuu toiseen ihmiseen ilon ja hauskanpidon kautta, on helpompi puhua myös vaikeista ja vakavista asioista, kun niiden aika tulee.

Naiserityinen työ asumisyksikkö Liisankodissa

Maria Nuutinen ja Sofia Uuksulainen

Suur-Helsingin Valkonauha ry

Johdanto

Kuvaamme tässä tekstissä pysyvään asumiseen tähtäävää asiakasprosessia naisten päihdehuollon ympärivuorokautisessa asumisyksikössä eli Suur-Helsingin valkonauha ry:n Liisankodissa. Liisankoti on tarkoitettu asunnottomille naisille, jotka kokevat päihdeidenkäytön vaikeuttavan hyvän elämän tavoittelua ja kaipaavat tukea elämäänsä. Yhdistys tuottaa asumispalvelua ostopalveluna Helsingin kaupungille.

Yleensä naisten tavoitteena on muuttaa Liisankodista muualle sitten kun he eivät enää tarvitse tukea. Osa liisankotilaisista on kuitenkin ikääntyneitä naisia, jotka asuvat kodissa halutessaan jopa elämänsä loppuun asti. Prosessi koostuu itsetuntemuksen, toipumisorientaation ja yhteisöllisyyden yhdistelmästä, ja prosessi on pienillä muutoksilla siirrettävissä mihin tahansa yhteisöön tai asumispalveluun.

Liisankodin asiakastyön perustana on toipumisorientaation (*recovery*) viitekehys. Tämä Suomessa melko uusi asiakastyön lähestymistapa tarkoittaa ajattelun ja toiminnan viitekehystä, jossa periaatteina ovat toivo, kohtaaminen, osallisuus ja toimijuus. Toipumisorientaation viitekehyksessä toipumisella ei tarkoiteta kliinistä toipumista, vaan ihmisen omaa kokemusta ilon, merkityksellisyyden ja tyytyväisyyden löytämisestä tämän hetkisestä elämästä.

Toipumisorientaatiossa asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on yhteistyösuhde, jonka periaate on ”ihmiseltä ihmiselle”, ilman työntekijän ammatillista asiantuntijavaltaa. Yhteistyössä painottuvat mentorointi-tyyppiset periaatteet, joissa työntekijä antaa osaamisensa asiakkaan käyttöön. Työntekijä tukee asiakkaan identiteetin vahvistumista ja auttaa häntä uskomaan voimavaroihinsa ja löytämään itselleen merkityksellisiä tavoitteita ja elämän sisältöjä.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos on ollut vahvasti mukana levittämässä toipumisorientaation mukaisia käytäntöjä. Liisankotia ylläpitävä Suur-Helsingin Valkonauha ry on mukana Helsingin kaupungin psykiatria- ja päihdepalvelujen koolle kutsumassa Recovery-työryhmässä. Suur-Helsingin Valkonauha ry on lisäksi mukana Suomen sosiaalipsykiatristen yhteisöjen keskusliitossa, jonka keskeinen tavoite on toipumisorientaation juurruttaminen päihde- ja mielenterveystyöhön. Liisankodin työntekijät ovat saaneet koulutusta toipumisorientaatioon edellä mainittujen verkostojen kautta, ja Liisankoti on jakanut toipumisorientaatioon ja nais erityiseen työhön liittyvää osaamistaan omissa yhteistyöverkostoissaan.

Toipumisorientaation mukaisten ajattelumallien sisäistämistä työntekijöiden keskuudessa on edesauttanut Liisankodissa jo vuosia sitten käyttöön otettu kumppanuusmalli. Kumppanuusmallia käytetään laajasti lapsiperheiden kanssa tehtävässä työssä. Davis Hiltonin kirjaan *Miten tukea sairaan tai vammaisen lapsen vanhempia?* (Suomen sairaanhoitajaliitto, 2003) perustuvaa mallia on Liisankodissa sovellettu päihdetyöhön. Kumppanuusmallissa luodaan työntekijän ja asiakkaan tasa-arvoista kohtaamista, vastakohtana mallille, jossa työntekijä on asiantuntija. Työntekijän asenteena tulee olla asiakkaan kunnioitus, nöyryys, aitous, empatia ja hiljainen innokkuus.

Lähtötilanne

Asumisyhteisöön muuttaa nainen, jonka elämänselämänsä kuuluu asunnottomuutta, päihderiippuvuutta ja muita psykososiaalisia ongelmia. Häntä on yritetty auttaa monella taholla jo aiemmin, mutta hän on toistuvasti pudonnut pois auttavien tahojen palveluverkostoista. Usein nainen on kokenut myös kaltoinkohtelua ihmissuhteissa ja elänyt itsetuntoa ja naiseutta vahingoittavissa rooleissa. Naisella on halu toipua ja lopettaa päihteidenkäyttö, ja hän on väsynyt tämänhetkiseen elämäntilanteeseensa.

Ensikohtaamisesta lähtien naisen omat toiveet ja tarpeet ovat kaiken perustana: ”Miten voimme palvella sinua, jotta saavutat unelmasi?” Sosiaaliohjaaja kohtaa naisen tasa-arvoisesti ja hänen toiveitaan kunnioittaen. Naiselle voi olla hankalaa sanoittaa tavoitteitaan, jolloin työntekijä tarjoaa hänen käyttöönsä erilaisia itsetuntemustyökaluja ja -menetelmiä. Menetelmänä voidaan käyttää esimerkiksi enneagrammi- persoonallisuustyyppien tutustumista, kirjoja, tehtäviä, tanssia, kuvataidetta, liikuntaa tai naisen yhteisöön kuulumisen tarpeista nousevia ryhmiä (esimerkiksi elämänkaari- ja tunneryhmät), joiden avulla naisen on mahdollista tutustua itseensä.

Yhteisen työskentelyn myötä naisella on mahdollisuus opetella sanoittamaan itseään ja unelmiaan. Tämän pohjalta voidaan yhdessä omaohjaajan kanssa luoda konkreettisia tavoitteita. Naisten unelmat vaihtelevat perheen perustamisesta ja ihmissuhteiden rakentamisesta koulutukseen, ammattiin ja uraan. Osa naisista unelmoi myös vapaudesta: yksin asumisesta, matkustelusta ja omasta kodista.

Nainen aloittaa omaohjaajan avustamana kalenterityöskentelyn, jossa hän miettii, millaisia iloa tuottavia ja unelmien toteuttamista kohti vieviä asioita haluaisi seuraavalle viikolle suunnitella. Viikoittaisissa keskusteluissa punnitaan edellisen viikon valintoja ja muokataan uudelle viikolle yhä enemmän hyvää elämää tukevaa toimintaa. Prosessi on naisen oma ja etenee hänen toivomaansa suuntaan ja hänen valitsemallaan tahdilla.

Prosessin myötä naiselle paljastuu usein esteitä matkalla kohti unelmien toteuttamista: tunne-elämän ongelmia tai haittaavia uskomuksia itsestä ja ympäröivästä maailmasta. Haitallisilla uskomuksilla tarkoitetaan itseen, toisiin ihmisiin tai/ja ympäröivään maailmaan kohdistuvia uskomuksia, jotka aiheuttavat haitallisia toimintamalleja ja tilanteeseen nähden kohtuuttomia tunteita tai tunteettomuutta. Nainen itse määrittelee esteet, joiden kokee haittaavan unelman saavuttamisessa. Omaohjaaja tarjoaa apuaan esteiden poistamiseen. Naisella on lupa erehtyä, tehdä virheitä ja muuttaa mieltään ja prosessin suuntaa. Omaohjaaja kannattelee toivoa ja uskoa naiseen, mutta ottaa vastaan myös naisen epätoivon.

Toivon kannattelulla tarkoitetaan uskoa muutoksen mahdollisuuteen ja hyvään tulevaisuuteen. Omaohjaaja myötäelää naisen prosessia, ottaa vastaan toivon ja epätoivon hetkiä sekä auttaa rakentamaan kuvaa tulevasta. Retkahduksista ja tuskallisista hetkistä huolimatta, ja niistä myös oppien, omaohjaaja jaksaa auttaa naista pitämään yllä näkymää hyvästä tulevaisuudesta.

Pitkäjänteinen ja itsetuntemusta vahvistava työskentely kohti hyvää elämää alkaa vähitellen kantaa ja luo entistä vakaamman pohjan elämälle. Nainen oppii ymmärtämään, mitkä ovat ne asiat elämässä, joihin hän itse pystyy vaikuttamaan. Tämän seurauksena hän osaa vaikuttaa hyvinvointinsa edistämiseen.

Turvallinen tila

Toimintatapamme perustuu ajatukseen siitä, että ihminen on paras versio itsestään, kun hän tuntee olevansa turvassa. Turvallinen yhteisö voi rakentaa myös ihmisen sisäistä turvallisuuden tunnetta, jolloin henkinen kasvu on mahdollista. Työntekijöiden asenne ja taidot tasa-arvoiseen kohtaamiseen, kumppanuuteen ja yhteistyöhön yksittäisen ihmisen ja koko yhteisön kanssa rakentavat turvallisen yhteisön perustan. Liisankodissa kohtaamisen taitoja on konkretisoitu

työntekijöille toipumisorientaatio- viitekehyksen ja lapsiperhetyössä sovelletun kumppanuusmalliajattelun avulla.

Liisankodin asukkaat ja työntekijät muodostavat yhdessä mahdollisimman tasa-arvoisen yhteisön. Asukkaat ovat mukana kaikessa mahdollisessa päätöksenteossa, kuten esimerkiksi uusien työntekijöiden rekrytoinnissa, kodin hankinnoissa, kodin järjestyssääntöjen laatimisessa ja ryhmätoimintojen suunnittelussa. Työntekijöiden vastuulla on kannatella yhteisön turvallisuutta.

Tiiviisti yhdessä asuttaessa tulee aina välillä vastaan huonoja päiviä, ajattelomattomia sanoja, selän takana puhumista ja riitatilanteita arkisista asioista. Yhteisökokouksissa otetaan matalalla kynnyksellä puheeksi kaikki yhteishengen ja turvalliseen ilmapiiriin vaikuttavat negatiiviset asiat. Yhdessä keskustellaan negatiivisten puheiden vaikutuksesta koko yhteisöön, riitojen sopimisesta, keskinäisen myötätunnon positiivisesta vaikutuksesta ja siitä, että jokaista on kohdeltava Tommy Tabermannin sanoin ”värisevänä sieluna, jota ei saa tallata”. Jokainen voi saada tukea ja tukea toisia oman tilanteensa mukaan.

Mahdollisuus auttaa muita tuo elämään merkityksellisyyttä. Turvaa tuovat myös yhdessä tekeminen, ilo ja hauskanpito. Kun tutustuu toiseen ihmiseen ilon ja hauskanpidon kautta, on helpompi puhua myös vaikeista ja vakavista asioista, kun niiden aika tulee. Liisankodissa järjestetäänkin jatkuvasti juhlia ja hauskoja tapahtumia.

”Kaikkea saa tehdä. Kaikkea pitää tehdä. Kaikkia ovia pitää tempoa, kaikkia kuita kurkotella. On vain yksi ehto, elinehto: Värisevää sielua ei saa tallata.”

– Tommy Tabermann

Turvallinen ympäristö rakentuu paitsi ihmisistä, myös yhteisöllisyyttä tukevista tiloista. Jokaisella asukkaalla on yhteisössä oma huoneensa, jonne on mahdollista vetäytyä halutessaan, mutta yhteisten tilojen suurella määrällä luodaan yhteisöllisyydelle edellytykset. Erityisen tärkeänä yhteisössä pidetään yhteisiä keittiötiloja, joissa arkea rakennetaan yhteisten aterioiden ympärille. Merkitykselliseksi on naisten yhteisössä koettu myös yhteisen liikkumisen ja juhlimisen mahdollistavat tilat, sekä tilat, jotka on varta vasten varattu itsestä huolehtimiseen ja kaunistautumiseen. Tilojen esteettisyydellä ja rakennuksen sijainnilla arvostetulla asuinalueella on valtava merkitys naisten arvokkuuden kokemuksen syntymisessä. Kodin kauniiksi laittaminen yksin ja yhdessä muiden kanssa on myös mahdollisuus ilmaista itseään ja naiseuttaan.

Yhteisöllisyys on myös osallisuutta alueelliseen yhteisöön ja jokaiselle yksilöllisesti sopivien, omaa hyvää elämää tukevien yhteisöjen etsimistä. Katajanokalla olemme hakeneet paikkamme osana naapuriyhteisöä kutsumalla naapureita tapahtumiimme ja näkymällä positiivisesti ympäristössä. Liisankoti on koettu yhteisöksi, joka levittää positiivista henkeään ympäristöön. Tästä esimerkkinä voi mainita, että naapurissa sijaitsevassa taloyhtiössä on aktiivisesti haluttu edistää Liisankodin toiminnan vakiinnuttamista Katajanokalle. Olemme levittäneet hyvää mieltä ympäristöön esimerkiksi jakamalla Mikkelinpäivänä Tove Janssonin puiston kulmassa tuoreita korvapuusteja ja mietelauseita vastaantulijoille. Lisäksi talossa juhlietaan näkyvästi, tanssitaan ja ollaan mukana tapahtumissa ympäri Helsinkiä.

Tämä kaikki vahvistaa naisten itsetuntoa, toimijuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. Osallisuus tarkoittaa Liisankodissa asukkaan tasavertaista osallisuutta yhteisössä ja yhteisessä toiminnassa, mahdollisuutta vaikuttaa yhteisiin asioihin ja kokemusta siitä, että on tärkeä osa yhteisöä ja yhteiskuntaa. Toimijuus Liisankodissa näkyy yksilön omassa prosessissa, jossa nainen oppii omia sisäisiä vaikutus- ja toimintamahdollisuuksiaan.

Prosessin alussa moni kokee olevansa hyvin avuton, haavoittuva ja voimaton omassa elämässään: asiat vain tapahtuvat ja niille ei voi mitään. Toimijuuden vahvistuessa nainen saa kokemuksia siitä, kuinka omiin tunteisiin, kokemuksiin ja toimintaan eri tilanteissa voi vaikuttaa.

Prosessi

1. Tutustuminen yhteisöön

Kun nainen tulee tutustumaan Liisankotiin ensimmäisen kerran, hän päättää itse, haluaako muuttaa osaksi yhteisöä. Lisäksi hän miettii, haluaako hän lähteä tekemään elämäänsä muutosta ja etsimään omaa hyvää elämäänsä. Päätöksen jälkeen alkaa asettuminen yhteisöön ja oman unelman etsiminen.

Tarvitaan ehdottoman tasavertaista kohtaamista ja alhaalta päin kannatusta, jotta kohtaaminen asiakkaan ja työntekijän välillä onnistuisi ja luottamus rakentuisi alusta lähtien.

2. Matka itsetuntemukseen alkaa

Tässä vaiheessa työntekijä asettuu hellävaroen ehdottamaan naiselle erilaisia työkaluja itsetuntemukseen. Itsetuntemuksen kehittäminen on elämänmittainen matka. Aluksi tavoitteena on löytää naisen vaikeuksien alle hävinnyt minuus ja naiseus. Tämän perusteella on mahdollista sanoittaa myös oma unelma ja ajatukset hyvästä elämästä.

Tässä vaiheessa nainen oppii löytämään voimavarojaan ja hyväksymään armollisemmin pimeitä puoliaan ja heikkouksiaan. Itsetuntemusmatkaan liittyy usein paljon häpeää omista virheistä. Ohjaajan tehtävänä on rakentaa hyväksyvä ilmapiiri, jossa häpeää on mahdollista käsitellä. Vaiheeseen voidaan palata uudelleen myös unelmatyöskentelyn aikana.

3. Unelmasta tavoitteiksi

Unelman löydyttyä se muutetaan tavoitteiksi, joita kohti naisen on mahdollisimman helppo edetä. Kalenterityöskentelyssä omaohjaaja auttaa miettimään hyvää elämää kohti vieviä asioita. Viikoittaisissa keskusteluissa nainen arvioi edellistä viikkoon ja suunnittelee tulevalle viikolle kalenteriin asioita, joiden ajattelee edistävän hyvän elämän tavoittelua. Joka viikko hän jättää pois edellisellä viikolla huonoiksi kokemiaan tekemisiä ja lisää sellaisia, jotka tuntuvat hyviltä ja toimivilta. Työntekijä ja asukas suunnittelevat tekemisiä asukkaan ehdoilla yhteisön sisälle ja tarpeen mukaan myös ulkopuolelle.

Lisäksi pohditaan millaiset asiat ovat esteenä unelman saavuttamiselle. Esteitä voivat olla esimerkiksi negatiiviset tunteet, väärät uskomukset, vaikeat ihmissuhteet, huono talous tai heikko terveys. Omaohjaajan kanssa mietitään, millaista apua nainen kaipaa esteiden poistamiseen. Retkahduksia tapahtuu lähes aina, kun tavoitteena on päihteettömyys. Takapakeista pyritään ottamaan oppia tulevaan ja pohditaan esimerkiksi, millaiset syyt ovat johtaneet retkahtamiseen ja miten retkahtamisia voitaisiin jatkossa torjua.

4. Siipien kokeilu

Kun omaa hyvää elämää on eletty yhteisön tuella tarpeeksi kauan, on aika suunnata ajatuksia yhteisön ulkopuolelle. Työskentelyn päätyminen tapahtuu naisen omilla ehdoilla.

Tähänkin vaiheeseen voivat kuulua retkahdukset ja epäonnistumiset, mutta naisella on nyt työkaluja niiden käsittelyyn. On aika pohtia, mihin unelmat vievät ja millaisia toiveita naisella on tulevan asumisen suhteen. Yhteisö säilyy taustatukena aina, ja sinne on mahdollista palata, jos siivet eivät vielä kannu.

Naiserityisyys

Naiserityisyys näkyy toimintakäytännössä oman naiseuden etsimisenä ja naisen elämän kipupisteiden jakamisena naisyhteisössä. Ainoastaan naisista koostuvan yhteisön turva ja energia mahdollistavat nais erityisen toiminnan, mitä yhteisö vie ilolla myös ulospäin.

Itsetuntemuksen kehittämisessä naista ohjataan pohtimaan erityisesti naiseutta, ja yhteisö kannustaa kaunistautumaan ympäristöä ja itseä varten. Erityisesti naiseutta juhlitaan yhteisissä juhlissa, kaunistautumis- ja toimintahetkissä, joita yhteisö yhdessäideoi.

Yhteisöllisyys ja vertaisuus asumisen turvaajina

Pilvi Azeem

Y-Säätiö

Tekstini teemana on naisten asumisen turvaaminen yhteisöissä. Lähtökohtana on, että tässä tekstissä kuvaamani naisille sopiva yhteisö ja siellä tehtävä asumisen tukityö toteuttavat asunto ensin -mallia. Asunto ensin -malli on ollut Suomessa valtakunnallisesti käytössä asunnottomuuden vähentämiseksi jo vuodesta 2008 lähtien.

Asunto ensin -mallin perusajatuksena on tarjota asunnottomuutta kokevalle ihmiselle ensin asunto ja sen jälkeen asumisen turvaamiseksi riittävä tuki. Asunto ajatellaan jokaiselle kuuluvaksi ihmisoikeudeksi. Näin ollen asunnon saamiseksi ei vaadita elämäntavan muutosta, esimerkiksi päihteistä luopumista. Suomessa asunto ensin -mallia toteutetaan niin hajautetussa asumisessa kuin asumispalveluyksiköissä. Asumispalveluyksiköissä asumisen tukeen on liitetty usein myös yhteishoidon elementtejä. Taustalla on lisäksi ajatus, että yhteisön jäsenet voivat antaa toisilleen vertaistukea jakaessaan samankaltaisia kokemuksia.

Tekstini perustuu NEA-hankkeen yhteisöllisyyttä tarkastelevassa teemallisessa kehittämissyhmässä koottuun kokemustietoon. Ryhmään osallistui hanketyöntekijöitä, joilla oli kokemusta työskentelystä yhteisöissä. Ryhmä etsi vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Mikä on naisten asema yhteisöissä? Miten naisten asumista voidaan turvata yhteisöissä? Millaiset yhteisöt ovat sopivia naisille? Mikä merkitys vertaisuudella ja/tai kokemusasiantuntijuudella on naisten yhteisöissä?

Vastauksia saadaksemme vierailimme neljässä eri yhteisössä, joista kaksi oli ainoastaan naisille tarkoitettua yhteisöä. Kohteista kaksi oli asunto ensin -mallilla toimivia asumispalveluyksiköitä.

Kaikissa yhteisöissä, joissa vierailimme, asui asunnottomuutta kokeneita ihmisiä. Niissä oli myös käytössä yhteisöllisyyttä tukevia rakenteita, kuten yhteisökokoukset ja yhteisön itse laatimat säännöt. Yhteisöissä oli kiinnitetty huomiota vertaisuuden hyödyntämiseen yhteisön jäsenten voimaantumiseksi. Uskallan sanoa, että asunnottomuutta kokeneiden naisten ääni tuli vierailuilla kuulluksi, koska kaikilla vierailuilla keskusteluissa oli mukana työntekijöiden lisäksi yhteisön naisasukkaita. Tässä tekstissä keskityinkin pääsääntöisesti asukkaiden itse esille nostamiin asioihin.

Naisten asumisratkaisuisissa tulee erityisesti huomioida esimerkiksi lasten tapaamisten mahdollistaminen, leimatuksi tulemisen välttäminen ja fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden huomioiminen. Koska turvallisuuden tunne on tärkeää naisille, korostuu valinnanmahdollisuus liittyen asuntoon, myös asuinympäristöön. Vierailuilla naiset olivat sitä mieltä, että varsin monenlaiset ihmiset voivat hyötyä yhteisöllisestä asumisesta – myös he, joiden tuen tarve on vähäinen. Eri ikäisillä naisilla on erilaisia tarpeita, joten yhteisöjä rakennettaessa on syytä kiinnittää huomiota naisten keskinäisiin eroavuuksiin ja niistä seuraaviin yksilöllisiin tarpeisiin. Ensisijaisesti naiset toivoivat kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemista.

Yhteisöllinen asuminen sopii niille henkilöille, jotka haluavat saada vertaistukea. Yhteisöjen jakaminen päihteiden käytön salliviin ja päihteettömiin asumismuotoihin herätti monenlaisia ajatuksia. Päihteiden käyttö voi olla selviytymiskeino, johon turvautuminen vähenee turvallisen asumisen seurauksena.

Asunnottomuutta kokeneille naisille omien rajojen tunnistaminen voi olla vaikeaa, ja tästä syystä heillä on suurempi riski joutua hyväksikäytetyksi ja traumatisoitua entistä enemmän. Aktiivinen päihteiden käyttö lisää näitä riskejä. Näin ollen yhteisöllisessä asumisessa tarjottavan tuen tulee olla sellaista, missä nämä riskit tunnistetaan ja niiden poistamiseksi tehdään töitä koko yhteisön kanssa. Yhteisön jäsenille, joilla on aktiivista päihteiden käyttöä, tulee tarjota keinoja kohti päihdeongelmasta vapaata elämäntapaa.

Kohtaamamme naiset arvostivat pieniä ja kodikkaita, ilmapiiriltään turvallisia yhteisöjä ja asukkaiden yksityisyyden kunnioitusta. Naiset kokivat yhteiset tilat tärkeiksi, mutta korostivat yhteisiin hetkiin osallistumisen vapaaehtoisuutta. ”Vastuun ja vapauden tulee olla tasapainossa”, kuten eräs naisista osuvasti ilmaisi. Naisten kertoman mukaan yhteisön toimintaan osallistuminen voi tarkoittaa esimerkiksi asukkaiden ja henkilökunnan yhteisiä koulutuksia tai naisille tarkoitettuja teemapäiviä ja retkiä. Henkilökunnalta naiset odottivat konkreettista apua ja tukea asumisen ja arjen hallinnassa ja edunvalvojana toimimista. Naiset toivoivat tukea asioiden omatoimiseen hoitamiseen, koska monella oli toiveena eteneminen itsenäisempään asumiseen.

Turvallisuuden varmistaminen niin yhteisön ulko- kuin sisäpuolella korostui jopa kaikkein tärkeimpänä asiana. Turvallisuutta lisäviksi elementeiksi koettiin yhteisön selkeät rakenteet ja säännöt, ainoastaan naisten yhteisölle tarkoitettu sisäänkäynti ja ympäristön riittävä valaistus. Toistaiseksi voimassa olevan vuokrasopimuksen ajateltiin tukevan turvallisuuden tunnetta ja mahdollistavan kodin rakentamisen.

Eräs nainen sanoi, että asumisen pysyvyys on kaiken perusta, joka luo puitteet myös traumojen turvalliseen käsittelyyn. Naisten kokemus oli, että yhteisön tulee sulautua muuhun ympäristöön siten, etteivät asukkaat tulisi leimatuiksi naapurustossa. Toiveena oli myös sijainti rauhallisella alueella ja palvelujen läheisyydessä. Asunnottomien palveluita, kuten pitkäaikaisasunnottomille tarkoitettua asumispalveluyksikköä tai päiväkeskusta, ei toivottu naapurustoon. Monet vierailuilla kohdatut naiset kertoivat myös, että yhteisön tulee olla sellainen, jossa lasten ja lastenlasten on turvallista vieraila. Luottamusta rakentaviksi tekijöiksi koettiin työntekijöiden pysyvyys yhteisössä ja tieto siitä, kuka työntekijä kulloinkin on työvuorossa.

Yhteisön ihmissuhteiden merkitys niin turvallisuuden luojana kuin vertaistuen antajana nousi esille. Naisten kertoman mukaan hyvät ja toimivat naapuruussuhteet luovat turvallisuutta, auttavat vertaisuuden syntymisessä ja rohkaisevat pyytämään apua. Hyvien naapuruussuhteiden syntyminen edellyttää selkeitä rakenteita yhteisön toimintatavoissa, muun muassa yhteistä näkemystä siitä, miten uusi yhteisön jäsen otetaan vastaan ja mukaan yhteisön toimintaan.

Asukkaat kokivat tärkeäksi myös yhteisen ymmärryksen siitä, kuinka yhteisössä ratkotaan jäsenten välisiä ristiriitoja. Naiset kertoivat, että yhteisöissä tuli luoda paikkoja ja tilaisuuksia vertaisuuden mahdollistamiseksi. Näitä paikkoja ovat muun muassa yhteiset kahvihetket ja juhlat sekä erilaiset ryhmätoiminnot. Yhteisöön kuuluvien, niin asukkaiden kuin työntekijöiden eli jokaisen yhteisön jäsenen, toivottiin olevan valmiina jakamaan omastaan sen, minkä kokee olevan muille hyödyksi. Tämän ajateltiin vahvistavan sekä yhteisöllisyyttä että vertaisuutta. Myös toisista huolehtiminen miellettiin keskeisenä voimavarana yhteisöllisyyttä ja vertaisuutta mietittäessä.

Työntekijöiden roolilla yhteisössä, heidän arvoillaan, asenteillaan ja tavallaan tehdä töitä, koettiin olevan suuri merkitys. Työntekijöiden tulee ymmärtää, että he ovat töissä asukkaiden kotona ja osoittaa kunnioitusta asukkaiden kotia kohtaan. Monet yhteisön naisasukkaat toivat esille, että työntekijöiden tehtävänä

Turvallisuuden varmistaminen niin yhteisön ulko- kuin sisäpuolella korostui jopa kaikkein tärkeimpänä asiana.

on auttaa asukkaita, ei tuomita. Työntekijöiden haluttiin toimivan asukkaille esimerkkinä, jakavan tietoa ja mahdollistavan uusien elämäntaitojen rakentamisen. Työntekijätiimin tulisi olla moniammatillinen, jotta yhteisössä asuville naisille tarjottava tuki voisi olla mahdollisimman kokonaisvaltaista ja kaikkien osaaminen olisi hyödynnettävissä.

Henkilökunnan tulee kannatella asukkaita ja puhua yhteisestä hyvästä, ottaa yhteisössä hiertäviä asioita puheeksi ja puhua tunteista. Eräässä yhteisössä kerrottiin, että työntekijät tarvitsevat tunnetaitoja ja itsetuntemusta voidakseen tehdä työnsä hyvin. Yhteisössä tulisi puhua myös naiseuden myyteistä, häpeästä ja syyllisyydestä. Osaava ja motivoitunut henkilökunta motivoi asukkaita löytämään voimavaroja ja uusia tapoja elämänhallinnan tueksi.

Kävimme keskustelua siitä, tuleeko naistyötä tekevän työntekijän olla itse nainen. Tätä ei koettu välttämättömäksi, vaan merkitykselliseksi koettiin taito aidosti kohdata asiakas. Naisten toiveena oli tulla kohdatuksi ensisijaisesti ihmisenä, mikä tarkoittaa niin henkisen kuin fyysisen hyvinvoinnin kokonaisvaltaista huomioon ottamista. Muutamista asioista, kuten naisten terveyteen liittyvistä kysymyksistä, haluttiin puhua mieluummin samaa sukupuolta olevan työntekijän kanssa. Naiset kertoivat, että turvalliseksi koettu miestyöntekijä tarjosi heille usein toisenlaisen miehen mallin kuin mihin he olivat tottuneet. Näin ollen miestyöntekijän avulla heidän oli mahdollista saada korjaavia kokemuksia.

Kun on kyse asunto ensin -mallilla toimivan yhteisön toiminnasta ja sen suunnittelusta, on työntekijöiden osattava huomioida naisten erityiset tarpeet, varsinkin sellaisissa yhteisöissä, joissa naiset ovat vähemmistönä. Toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ottaa huomioon myös naisten toiveet edetä kohti itsenäistä asumista. Naiset kertoivat haluavansa osallistua yhteisön ulkopuolisiin toimintoihin. He toivoivat tietoteknisten taitojen opettelua ja tietoa talous- ja velka-asioihin liittyen. Kokemus omista vaikuttamisen mahdollisuuksista lisäsi sitoutumista yhteisön toimintaan.

Kun asukkaat alkavat luottaa siihen, että kaikkia yhteisön jäseniä kuunnellaan ja kaikilla on aito mahdollisuus osallistua päätöksentekoon, osallisuuden ja turvallisuuden tunne yhteisössä vahvistuu. Näin saadaan luotua naisille turvallinen, asunto ensin -mallilla toimiva asumisyhteisö, jossa naisilla on osaavan henkilökunnan avulla mahdollisuus löytää omat voimavaransa ja halutessaan siirtyä itsenäiseen asumiseen.

Järjettömyyttä ymmärtämässä

- Traumatietoinen työote

Asioiden jatkuva tai toistuva keskeneräisyys ja työntekijän tarve ratkaista asiat omien näkemystensä ja rytmensä mukaan saattavat aiheuttaa työntekijässä ristiriitaisia tunteita ja tästä seurauksena jännitettä asiakassuhteessa. Ristiriidan sietäminen tuntuu kokonaisvaltaisesti mielessä, tunteissa ja kehossa.

Naiset näkyviksi – Moniammatillista tukea rikostaustaisille naisille

Hanna Mäki-Tuuri

Kriminaalihuollon tukisäätiö

Johdanto

Kriminaalihuollon tukisäätiö on perustettu vuonna 2001. Kyseessä on rangaistuksesta vapautuvien ihmisten ja heidän läheistensä selviytymistä edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja. Säätiö tarjoaa monipuolisia palveluja rangaistuksesta vapautuville, heidän perheilleen ja heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille. Säätiö osallistuu alaa koskevaan keskusteluun ja edistää kuntoutuspainotteista kriminaalipolitiikkaa verkostoilla ja kehittämishankkeillaan. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, 2020.)¹

Naiset näkyviksi – Tukea rikosseuraamuksista vapautuville naisille (2018–2020) on Kriminaalihuollon tukisäätiön STEA-avustuksin toimiva kehittämishanke. Hankkeessa rakennetaan kuntouttavia tukijatkumoa vankilasta vapautuville ja vapautuneille naisille. Toimintamalli perustuu intensiiviseen, moniammatilliseen tukeen, moninasiin viitekehyksiin ja menetelmiin² ja asiakkuuden aloittamiseen jo vankeusaikana. Hankkeen moniammatillinen tiimi koostuu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista ja kokemustyöntekijästä. Tuki on kokonaisvaltaista, eikä hankkeen toiminta kytkeydy suoraan asumissosiaaliseen työhön. Naiseri-tyisyyden teemat kuitenkin yhdistävät Naiset näkyviksi -hankkeen esimerkiksi asunnottomien naisten parissa työskenteleviin toimijoihin.

Tässä tekstissä Naiset näkyviksi -hankkeen työtä esitellään ”Virkun” tarinan kautta. Virkun elämään on mahtunut myös traumaattisena koettuja tapahtumia, mikä on naisvangeille hyvin tavallista. Vapautumisvaiheessaan hän saa tukea Naiset näkyviksi -hankkeen työntekijöiltä.

Matka vankilasta vapauteen

Vapautumisvaihe on monelle kriisi riippumatta siitä, miten hyvin vapautumista on valmisteltu vankilasta käsin. Kriisi se on erityisesti silloin, jos ihminen vapautuu asunnottomana. Vapautuvan olosuhteet ovat vapautumisvaiheessa todennäköisemmin vakautta horjuttava ongelmavyöhyke kuin turvallinen tukipilari. Usein mukana kulkevat myös toisiinsa kytkeytyneet päihde- ja mielenterveysongelmat.

Tätä vyöhykettä on Naiset näkyviksi -hankkeessa purettu moniammatillisen tiimin voimin. Pelkkä rinnalla kulkeminen ei riitä tueksi, jos olosuhteet ja elämä ovat menneet solmuun vähitellen vuosien tai vuosikymmenten aikana. Rinnalla kulkemisen lisäksi tarvitaan vankkaa asiantuntija- ja kokemusasiantuntijaosaamista sekä tiivistä yhteistyötä kuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa.

Työntekijöiden havaintojen mukaan vankilasta vapautuvien naisten palveluisa kynnys asiointiin tulee säilyä matalalla, eikä asiakkuudelle saa olla näkymättömiä kriteerejä. Asiakkailta ei edellytetä sitoutumista päihde- ja mielenterveys- tai odoteta sanattomiin sopimuksiin perustuvaa käyttäytymistä. Työntekijöiltä taas edellytetään kriisityövalmiuksia: päivittäiseen työhön kuuluu asiakkaan hädän sietämistä ilman ratkaisuja ja ymmärrys asiakkaan hädän monimuotoisia ilmaisuja kohtaan. Toimiva yhteistyö tarkoittaa myös selkeitä rajoja, joiden sisällä on tilaa liikkua ja kompuroida. Kunnioitukseen ja ennakkointiin perustuva asiakas-suhde suojaa uhka- ja vaaratilanteilta, joita hankkeen aikana ei onneksi ole ollut.

¹ Luettu 17.4.2020:
<https://www.krits.fi/saatio/tutustu-saatioon/>.

² Esimerkiksi kognitiivinen (dkt, moodit), HOT, PTSD- ja C-PTSD-työ sekä kriisityö, voimavara- ja ratkaisukeskeiset menetelmät, kokemusasiantuntijuus, toimintaterapia, dialogisuus, psykoedukaatio.

Työskentelyn edetessä asiakkaiden tavoitteet ja suunnitelmat muuttuvat alkuvaiheessa sovitusta. Tästä syystä vankilassa käynnistyvä pitkäkestoinen ja joustava työtapa toimii. Toisinaan sekä asiakas että työntekijä yllättyvät siitä, mitä kaikkea elämänhistoriaan on mahtunut, kun asiakkaan mukanaan kantamaa vyyhtiä aletaan ajan kanssa purkaa. Vapautuvan tukitarpeita ja Naiset näkyviksi -hankkeen roolia vapautuvan vangin elämässä kuvataan alla kuvitteellisen "Virkun" tilanteen kautta. Tarinassa kuvataan moniammatillisen tukijatkumon rakentumista ja työn määrittymistä asiakkaan muuttuvien olosuhteiden ja tarpeiden mukaan.

Vankilassa

Tapaamme 39-vuotiaan Virkun ensimmäisen kerran Hämeenlinnan vankilassa. Paikalla ovat hankkeemme sosiaalialan ammattilainen ja psykologi, mutta ensimmäisellä tapaamiskerralla myös vankilan työntekijä. Kerromme Virkulle lyhyesti hankkeesta. Tänäpä olemme kiinnostuneempia kuitenkin Virkun nykyisestä elämäntilanteesta. Vankilan työntekijä vastailee tarvittaessa kysymyksiin, mutta antaa Virkulle paljon tilaa. Virkku sai tulla kuulemaan hankkeesta, ilman painetta asiakkuuteen sitoutumisesta. Virkun annetaan rauhassa pohtia seuraavaan kertaan, millaista tukea hän toivoo, ja haluaako hän yhä hankkeen asiakkuuteen.

Virkku kertoo olleensa nyt kaksi vuotta kuivilla ja toivoo raittiuden jatkuvan vapaudessa. Olemme yksimielisiä siitä, että kokemustyöntekijän ja ammattilaisten yhteistyö on paras vaihtoehto Virkulle. Asuntoa emme valitettavasti voi Virkulle järjestää, koska hankkeella ei ole asuntoja saatavilla. Asuntojen puute ei Virkkua haittaa, vaan hän kokee tarvitsevansa psykologista keskusteluapua sekä tukea KELA-asioiden selvittämiseen ja uuden päihdeettömän arjen rakentamiseen.

Virkulla on takanaan 20 vuotta amfetamiinin käyttämistä, huumekauppaa, petoksia ja väkivaltaa. Pääongelmakseen Virkku sanoo lyhyen pinnan. Häneltä menevät helposti hermot, ja ratkaisuna on yleensä ollut väkivalta. Tähän ongelmaan Virkku toivoo apua.

Kerromme Virkulle, että muutkin ovat olleet samassa tilanteessa ja saaneet hankkeen psykologilta apua lyhyeen pintaan ja väkivaltakäytökseen. Tällä hetkellä Virkku ei pidä ongelmanaan päihteitä, vaan kertoo niiden olevan mennyttä elämää.

Virkku tavataan toisenkin kerran Hämeenlinnassa. Hän sanoo odottaneensa tapaamista. Hän kertoo uniongelmistaan, ja myös vanhat huumesekoilut ja väkivaltaiset tapahtumat tulevat helposti mieleen. Näin on tapahtunut vasta päihdeettömyyden jälkeen. Virkku on alkanut miettiä, onko hän masentunut.

Hän haluaa ehdottomasti ADHD-tutkimuksiin, sillä Virkun mukaan ADHD on ajanut hänet käyttämään amfetamiinia. Virkku vaatii meitä järjestämään hänelle ADHD-lääkityksen. Emme voi suostua tähän vaatimukseen, koska emme ole lääkäreitä, ja koska ADHD:lta vaikuttava oireilu saattaa liittyä moneen muuhunkin asiaan. Tämä oli Virkulle uutta. Hän on luottavainen ja avoimen oloinen meitä kohtaan, vaikka emme voi kaikkia hänen toiveitaan täyttää. Hankkeemme psykologi lupaa auttaa Virkkua hakeutumaan tutkimuksiin siivillä, jos hän vielä silloin haluaa selvittää asiaa tarkemmin.

Kolmannella tapaamiskerralla Virkku kertoo odottelevansa päätöstä avovankilaan pääsystä. Hankkeemme sosiaalialan ammattilainen varmistaa, mitä yhteistyötä vankeusaikana on ehditty tehdä esimerkiksi aikuissosiaalityön ja tuetun asumisen palveluiden kanssa. Vankilan työntekijät ovat ehtineet selvittää paljon asioita, mutta tästä huolimatta Virkku on vapautumassa asunnottomana.

Tapaamme Virkun neljännen kerran Vanajan avovankilassa, missä hän on alkanut miettiä enemmän tulevaisuuttaan. Koevapaus olisi mahdollinen, jos

vain jostain löytyisi asunto. Olosuhteisiin liittyvät asiat aiheuttavat huolta, ja Virkku haluaa tavata hankkeemme sosiaalialan ammattilaista. Hän on tehnyt vankilan ohjaajan kanssa asuntohakemuksia. Luottotiedot ovat menneet. Ulosotossa on 100 000 euron velat, ja vuokravelkaa on eri kaupungeista. Uniongelmat ovat jatkuneet. Virkku ei pidä retkahtamista todennäköisenä. Toisaalta hän kertoo suunnittelevansa kosteita juhlia heti vapautumisen jälkeen.

”Ettekste nyt voi vaan hommata mulle asunnon?” Virkku kysyy.

Muistutamme, ettei meillä ole asuntoja. Yksin ei tarvitse kuitenkaan jäädä, tapahtui mitä tahansa. Virkkua muistutetaan siitä, että hankkeen asiakkuudelle ei ole ehtoja, vaan tuki jatkuu riippumatta kosteista juhlista.

Viides tapaamiskerta on sovittu Vanajalle pari kuukautta ennen vapautumista. Koevapaus olisi yhä mahdollinen, jos asunto vain löytyisi. Virkku ei jaksaisi tulla meitä tapaamaan. Vankilan työntekijä on kirjannut Virkun hankkeasiakkuuden mahdollisen koevapauden toimintavelvoitteeksi. Virkku päättää siksi lopulta tulla tapaamiseen.

Hän on kuitenkin luovuttanut. Mikään ei nyt innosta. Päällimmäisenä on huoli asunnottomuudesta, ja mielessä liikkuu uudelleen myös pelko oman käytöksen hallitsemattomuudesta. Avoin puhe peloista ja huolista viestii meille luottamuksesta. Virkkua muistutetaan jälleen siitä, että meihin voi olla yhteydessä, tapahtui vapautumisen jälkeen mitä tahansa. Yhdessä sovitaan, että hankkeemme sosiaalialan ammattilainen tukee Virkkua vapautumisvaiheen yli. Virkku vapautuu vankilasta suoraan ilman koevapautta, eikä halua tavata ennen vapautumistaan meitä, koska emme voi järjestää hänelle asuntoa.

Vapautuminen

Aikaa Virkun vapautumisesta on mennyt noin viikko. Virkku saapuu toimistolle yllättäen ja jonkin verran päihtyneenä, mutta paikalla olevat työntekijämme ottavat Virkun vastaan iloisina jälleennäkemisestä. Virkku on vapautunut asunnottomana ja kamppailee nyt päihteiden kanssa. Alkoholialaa on mennyt jo jonkin verran, mutta Virkku kertoo pysyneensä erossa huumeista. Hän on törmännyt velkojiinsa ja on peloissaan. Siksi viimeistään nyt pitäisi löytää joku majapaikka.

Virkku kertoo, että hänellä on mahdollisuus majoittua Vantaalla ystävän luona. Ystävä on korvaushoidossa eikä Virkun mukaan käytä päihteitä. Saamme muistutettua Virkkua vankilassa varatusta tapaamisajasta Helsingin kaupungin asumisen tuen (Astu) haastatteluun. Työntekijämme tarjoutuu lähtemään Astuun mukaan, mistä Virkku on kiitollinen – pinna ei ehkä kestäisi yksin.

Tapaamme Virkkua nyt vaihtelevasti mutta melko tiuhaan toimistolla, ja käymme keskusteluja myös puhelimitse. Virkun puhelinnumero vaihtuu usein, mutta hän päivittää meille yhteystietonsa aina jotenkin. Työntekijämme päivittävät Virkun luvalla yhteystiedot yhteistyökumppaneille. Virkku välttelee liikkumista Kinaporissa, joten tapaaminen sovitaan Tikkurilaan. Hän saapuu tapaamiseen uuden miesystävänsä kanssa ja on vaitonainen. Miesystävä pyytää apua kaikenlaisiin tarpeisiinsa. Työntekijöitämme on paikalla kaksi, jolloin toinen voi keskustella rauhassa Virkun kanssa ja toinen kuunnella miesystävän huolia.

Virkku ei saavu varatulle ajalla Helsingin kaupungin asumisen tuen haastatteluun, ja yhteys häneen saadaan seuraavan kerran vasta viikon kuluttua. Virkku tulee yllättäen toimistolle ja alkaa kertoa aiemmin kokemastaan panttivankitilanteesta. Hän on törmännyt vangitsijaansa. Virkku on erittäin ahdistunut ja vapiseva ja itkee vuolaasti. Hankkeemme psykologi pyydetään paikalle. Muisto tapahtumasta oli laukaissut holtittoman päihteiden käytön. Hän ei missään tapauksessa halua olla yhteydessä poliisiin. Lisäksi miesystävä aiheuttaa huolia. Virkku on pelokas ja haluton puhumaan miesystävästään.

Virkku ei enää voi mennä Vantaalle, koska pelkää törmäävänsä uudelleen vangitsijaansa. Alkoholien lisäksi menee kaikkia mahdollisia päihteitä. Virkku lähes nuokkuu tapaamisessa, osin valvottujen öiden ja osin päihteiden vaikutuksesta.

Ohjaamme hänet Hietaniemenkadun palvelukeskukseen eli ”Hietsuun”. Hankkeemme sosiaalialan ammattilainen soittaa Virkun kanssa Hietsuun ja kertoo sinne, mikä tilanne on. Virkku on helpottuneen oloinen, vaikka jännittää Hietussa olevia muita asiakkaita.

Aikaa kuluu ja lopulta Virkku soittaa asumisyksiköstä. Hän on siirtynyt sinne Hietsusta. Virkun mielestä asiointi Hietussa oli aiempaa helpompaa, koska työntekijät tiesivät nyt valmiiksi, millainen tilanne Virkulla on. Virkku haluaisi päästä korvaushoitoon. Sovimme, että lähdemme yhdessä Virkun kanssa päihdepoliklinikalle seuraavana aamuna. Korvaushoitoon pääsemisen jälkeen hän haluaisi kuntouttavaan työtoimintaan. Teemme puhelimesta tulevaisuuden suunnitelmaa, mutta sovimme etenemisestä askel ja päivä kerrallaan.

Päihdepoliklinikalla työntekijämme on mukana sekä henkisenä tukena että asiantuntijana. Työntekijämme avaa tapaamisen lopuksi ammattilaisen näkökulmasta Virkun polveilevaa elämäntilannetta sekä päihde- ja mielenterveyshistoriaa. Virkku on kiitollinen avusta, koska epäilee puhuneensa ”ihan mitä sattuu” yrittäessään vain paniikissa saada hoitoa.

Virkku pääsee lopulta erikoissairaanhoidon tutkimuksiin ja hoitojaksolle, jossa selvitetään hänen psykiatrinen ja neuropsykiatrinen oireilunsa. Ennen tutkimuksia Virkku on tilannut potilastietonsa vankilan terveydenhuollosta ja käynyt hankkeemme psykologin kanssa paperit läpi, koska yksin hänen on vaikea ymmärtää niitä. Päihderiippuvuuksiin ja psykiatriaan keskittyneen erikoissairaanhoidon hoitojakson jälkeen Virkun vointi alkaa kohentua. Aiemmin peruuntunut Astun haastattelu saadaan sekin viimein toteutettua. Astun tapaamiseen lähtee mukaan jo vankeusajalta tuttu, Virkun asumishistorian hyvin tunteva sosiaalialan ammattilaisemme.

Virkulla on ensimmäistä kertaa siviilissä arkirutiinit, jotka koostuvat lääkkeen hakemisesta, asumisyksikön rutiineista ja tapaamisistamme. Rutiineja suunnitellaan ja vahvistetaan työntekijämme tuella. Virkku on ollut uudelleen halukas tapaamaan myös hankkeemme kokemustyöntekijää. Kokemustyöntekijämme tuki tuo Virkulle voimaa ja toivoa myös omasta selviytymisestä. Virkku pohtii esimerkiksi sitä, miten voi löytää selvänä kumppanin tai saada töitä rikostaustansa takia.

Korvaushoidon ansiosta Virkun olo tasaantuu viikko viikolta, mikä mahdollistaa hänen toivomansa psykologin tapaamiset. Virkku avaa kokemuksiaan väkivallasta ja pohtii lyhyttä pinnaansa. Samoja asioita, mutta vähän eri näkökulmasta, hän käy läpi kokemustyöntekijämme kanssa. Virkkua ahdistaa, kun hänet nähdään joko avuttomana uhrina tai ”hulluna tappajana”. Voiko olla toisaalta uhri, mutta toisaalta käyttää väkivaltaa saadakseen rahaa tai päihteitä? Entä voiko olla ”hullu tappaja”, jos tuntee empatiaa ja haluaa auttaa? Persoonansa eri puolien sietäminen ei ole Virkulle helppoa, mutta hän on valmis tekemään töitä. Eniten Virkkua ahdistaa se, että hänen ristiriitaisten puoliansa sietäminen vaikuttaa olevan vielä vaikeampaa häntä ympäröivälle maailmalle kuin hänelle itselleen. (Mäki-Tuuri & Noroma, 2019–2020.)

Voiko olla toisaalta uhri, mutta toisaalta käyttää väkivaltaa saadakseen rahaa tai päihteitä? Entä voiko olla ”hullu tappaja”, jos tuntee empatiaa ja haluaa auttaa?

Naiserityisyys rikostaustaisten parissa: mikä toimii ja mitä on kehitettävä?

Havaintojemme mukaan Rikosseuraamuslaitoksessa on sekä osaamista että tahtoa nais erityisen työn tekemiseen. Muurien ulkopuolella rikostaustainen nainen sen sijaan nähdään välillä mustavalkoisten linssien läpi: joko häntä pelätään tai hänet nähdään heiveröisenä uhrina. Tietoa tarvitaan lisää. Ristiriitainen

elämänhistoria heijastuu usein ristiriitaisuuksina käyttäytymisessä, tunteisissa ja ajattelussa, mikä rikostaustaisten naisten parissa työskentelevien tulee ymmärtää.

Käyttäytymistä kannattaa tarkastella laajemmin, koska "käsittämättömältä" vaikuttavan toiminnan taustalla on usein motiivina halu pysyä turvassa. Turvaton ja usein traumaattinen elämänhistoria määrittelee osaltaan sitä, millaisilla keinoilla kukin turvaa tavoittelee. Joku tavoittelee turvaa huutamalla hätäänsä. Toinen taas suojautuu peloilta ja pettymyksiltä vihalla, jolloin samalla saattaa mennä mahdollisuus apuun. Kolmas voi pelätä häpeää ja epäonnistumisia, jolloin työntekijää ei päästetä kiillotettua pintaa syvemmälle. Neljäs puolestaan on oppinut sivuuttamaan omat tarpeensa, koska turvaa on saanut vain mukautamalla ympäristöönsä ja miellyttämällä muita.

Siksi nais erityinen työ rikostaustaisten parissa edellyttää, että näemme sekä toiminnan motiivit että ulkoisen käyttäytymisen. Turvallisuuteen tähtäävien toimintamallien ohella käyttäytymiseen voivat vaikuttaa myös esimerkiksi neuropsykiatriset häiriöt sekä pitkään jatkuneen päihteidenkäytön aiheuttamat seuraukset. On hyvä muistaa, että rikostaustaiset naiset ovat heterogeeninen ryhmä, jonka kanssa työskentely edellyttää valmiutta ammentaa laajalti eri viitekehyksistä ja menetelmistä. Siksi parasta nais erityistä työtä on muistaa kysyä seuraava kysymys: mitä erityistä minun tulisi huomioida juuri sinun kanssasi?

Völjy – Kohtaamisia rikotuilla poluilla

Elina Autio

A-klinikkasäätiö

A-klinikkasäätiön ylläpitämä matalan kynnyksen kohtaamispaikka Völjy toimii haittoja vähentävän työn periaatteella asiakkaiden anonymiteettia kunnioittaen. Völjy on huumeita käyttävien ihmisten oma paikka, joka auttaa erilaisissa asumisen kriisitilanteissa ja tarjoaa tukea itsenäiseen asumiseen. Völjyssä tehdään töitä psykososiaalisella työskentelyotteella, uusia toiminnan mahdollisuuksien etsien.

Kerran kuukaudessa Völjyn ovet ovat avoinna vain naisille. Tämä teksti kertoo huumeita käyttävien naisten parissa tehtävästä työstä. Teksti etenee siten, että ensin kuvaan asiakkaina olevien naisten tilanteita. Tämän jälkeen keskityn kuvaamaan nais erityistä työtä siten kuin se toteutuu laatimiemme periaatteiden mukaisesti. Nämä asiakassuhdetta kannattelevat periaatteet ovat *lempeä jämäkkyys, kohdennettu apu, turvallinen rajaaminen sekä hyväksyvä katse ja lämpö*. Nämä periaatteet toimivat pohjana turvalliselle vuorovaikutukselle, joka liikkuu janalla inhimillisyys – ammatillisuus.

Kohtaaminen on käsite, johon työmme ydin tiivistyy. Työssämme huumeita käyttävien naisten parissa olemme kohdanneet tilanteita, joita luonnehtii monenlainen rikkinäisyys. Kohtaaminen ja rikkinäisyys ovat tämän tekstin keskeiset käsitteet.

Naiset huumeiden käytön maailmassa

Huumeita aktiivisesti käyttävien henkilöiden elämään liittyy usein traumaattisia kokemuksia eri elämänvaiheissa. Naiset ovat huumemaailmassa erityisen haavoittuvassa asemassa, alttiina erilaisille rajojen rikkomisille ja traumatisoiville kokemuksille. Taustalla voi olla jo lapsuudesta saakka jatkunutta kaltoinkohtelua, hoitamattomia tai diagnosoimattomia mielenterveys- tai neuropsykiatrisia haasteita sekä päihteiden käyttöä. Naiset saattavat altistua parisuhteissa henkisellet ja fyysiselle väkivallalle ja erilaiselle alistamiselle. Asunnottomuus, seksuaalinen hyväksikäyttö, erilaiset vahingoittavat riippuvuus suhteet, mahdolliset raskaudet, raskauden keskeytykset tai lasten huostaanotot tai rikollisessa maailmassa eläminen saattavat aiheuttaa sen, että mieltä vahingoittavia tapahtumia kasaantuu jo aiemmin elämäkulkuun kertyneen rikkinäisyyden päälle.

Usein naiset kokevat olevansa yksin huumeiden käytön maailmassa ja luottaminen ihmisiin voi olla vaikeaa, miltei mahdotonta. Luotettavia ihmisiä ei ehkä ole elämässä lainkaan. Naisten elämässä väkivallan uhka saattaa olla jatkuvasti läsnä. Naisen koti ei välttämättä ole turvallinen paikka. Myös kadulla sekä muiden asunnoissa saattaa joutua kohtaamaan väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä tai kaltoinkohtelua. Erityisen haavoittuvaisia ovat vailla asuntoa olevat naiset, jotka saattavat joutua yöpymään hyvinkin turvattomissa paikoissa, kuten rapukäytävissä, puistoissa tai tuttavien asunnoissa.

Naiset ovat huumemaailmassa erityisen haavoittuvassa asemassa, alttiina erilaisille rajojen rikkomisille ja traumatisoiville kokemuksille.

Moni nainen on kertonut arvottomuuden kokemuksesta: olen epäkelpo, vääränlainen ja muottiin sopimaton. Ulkonäköpaineet, yhteiskunnan naiseuteen kohdistuvat odotukset ja omat ajatukset siitä, millainen haluaisi olla ja millainen kokee olevansa, aiheuttavat tuskallista häpeää. Sisäistetyt, itseen kohdistuvat odotukset voivat olla liian vaativia. Omat odotukset siististä kodista ja hyvänä ja huolehtivana äitinä tai huolta pitävänä vaimona toimisesta eivät täyty riittävän hyvin.

Kohtuuttomat odotukset aiheuttavat häpeää ja syyllisyyttä. Halu pärjätä ja myös näyttää pärjäävältä on suuri. Häpeä tekee avun pyytämisen hankalaksi. Apua pyydetään vasta, kun voimat ovat loppuneet ja tilanne umpikujassa.

Kohtaaminen

Kohtaamisessa turvallisuudentunteen ja orastavan luottamuksen syntyminen ovat ensisijaisia. Asiakkaan esille tuomia ongelmia on usein mahdotonta ratkaista hetkessä. Päinvastoin vaikeudet saattavat velloa monimutkaisena vyyhtinä, jota lähdetään hiljalleen yhdessä avaamaan. Jos asiakas kokee tulleen kuulluksi, on todennäköisempää, että hän sitoutuu työskentelyyn.

Asiakkaiden kykenemättömyys sitoutua sovittuihin asioihin ja tapaamisiin, itsetuhoinen käytös sekä hyvien asioiden ja tukitoimien sabotointi nostavat työntekijässä pintaan monenlaisia, sietämättömältäkin tuntuvia tunteita. Asiakkaan kohtuuton elämäntilanne ja rankat kokemukset saattavat herättää työntekijässä hätää ja tarpeen astua asiakkaan maailmaan suojelemaan ja auttamaan tätä.

Työntekijä ei myöskään osaa tai jaksa aina ymmärtää asiakkaan rikkinäisen taustan aiheuttamaa oireilua ja epäjohtonmukaista käyttäytymistä. Umpikujaan ajautunut tilanne voidaan tulkita asiakkaan välinpitämättömyytenä tai uppinkaisuutena. Tämä saattaa johtaa työntekijän kyynistymiseen ja turhautumiseen sekä asiakkaan syyllistämiseen siitä, ettei hän ole motivoitunut tai halukas hoitamaan asioitaan.

Havainnot asiakkaan itsetuhon kierteestä yhdistettynä häneen kohdistuvaan väkivaltaan ovat työntekijälle raskaita kantaa. Työntekijällä tulee olla mahdollisuus tarkastella asiakastyön herättämiä tunteita ja ajatuksia työyhteisössä sekä asianmukaisessa työnohjauksessa saadakseen ymmärrystä asiakkaiden hätään sekä epäjohtonmukaiseen ja itsetuhoiseen käyttäytymiseen. Tämä on edellytys työn mielekkyyden ja auttamiskyvyn turvaamiselle. On tärkeää tiedostaa sijaistraumatisoitumisen riski. Siksi on välttämätöntä, että työntekijä saa riittävästi tukea ja mahdollisuuksia oman kokemusmaailmansa havainnointiin. Tämä edesauttaa työntekijän kykyä säädellä etäisyyttä asiakkaan kokemusmaailmaan. Työyhteisön merkitystä työhyvinvoinnille ei voi liikaa korostaa. Työkavereiden ja esimiesten tuki, avoin ja tunteet huomioiva ilmapiiri, ammatilliset verkostot, työmäärän säätely, jatkuva koulutus ja työnohjaus tukevat työntekijän jaksamista.

Asiakaskohtaamisessa moralisoimattoman ja hyväksyvän ilmapiirin luominen on mahdotonta, jos työntekijä mielessään syyllistää asiakasta niistä asioista, jotka ovat jääneet toteutumatta. Työntekijällä voi olla oma näkemyksensä asiakkaan tilanteesta sekä ymmärrys siitä, mitä asioita olisi hyvä lähteä työstämään.

Asiakkaalla taas saattaa olla aivan toisenlainen näkemys asioiden tärkeysjärjestyksestä. Asiakas voi pyytää apua esimerkiksi vaatekaapin järjestämisessä, vaikka asunto saattaa olla raivaussiivouksen tarpeessa. Asiakkaan toiveesta järjestellään ensin vaatekaappi kuntoon ja tarjotaan sitten apua myös asunnon kuntoon saattamiseksi muilta osin. Tämä vaatii työntekijältä kykyä asettaa omat tavoitteensa syrjään ja työskennellä yhdessä asiakkaan laatimien tavoitteiden suuntaisesti. Yhteisen työskentelyn aikana päästään todennäköisesti pureutumaan myös niihin asioihin, joita työntekijä on pitänyt tärkeinä. Mikäli työntekijä lähtee etenemään vain omien tavoitteidensa suuntaisesti, asiakas ei tule kohdatuksi. Kuuntelemalla asiakkaan toiveita vahvistetaan kodin tuntua – asunto on asiakkaan oma tila.

Asioiden jatkuva tai toistuva keskeneräisyys ja työntekijän tarve ratkaista asiat omien näkemystensä ja rytmensä mukaan saattavat aiheuttaa työntekijässä ristiriitaisia tunteita ja tästä seurauksena jännitettä asiakassuhteessa. Ristiriidan sietäminen tuntuu kokonaisvaltaisesti mielessä, tunteissa ja kehossa. Oman vireystilan tunnistaminen ja säätely on tärkeää asiakaskohtaamisessa.

Kohtaamisen kulmakivet

Olemme jäsentäneet kohtaamisen seuraavien periaatteiden mukaisesti. Tekstissä on nais erityisyyttä kuvaavia tuokiokuvia.

Lempeä jämäkkyys

Asiakkaan ja työntekijän välille muodostuu aina ihmissuhde, joka elää ja muuntuu vuorovaikutuksessa. Kun tuttuus lisääntyy, tulee suhteeseen myös enemmän sävyjä. Kun olemme toisillemme tutumpia, opimme tietämään ja aistimaan myös toisen tavan ja kyvyn suhtautua vaatimukseen, vapauksiin ja vastuisiin. Tuttuuden myötä vuorovaikutuksessa tulee mahdolliseksi ottaa pieniä riskejä. Asioita voidaan sanoa aiempaa suoremmin ja samalla totuttaa asiakasta yhä rehellisempään vuorovaikutukseen. Riskien ottaminen edistää sitä, että asiakas voi tuntea olonsa vähitellen yhä turvallisemmaksi, kun mitään pahaa ei tapahdukaan eikä suhde katkea ja työntekijä hylkää.

Työntekijän kiinnostus, vaivannäkö ja pienet ylimääräiset välittämisen osoitukset vahvistavat asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta ja lisäävät luottamusta. Muuton jälkeen uuteen kotiin tuotu asiakkaan lempikukka tai jokin muu henkilökohtainen muistaminen lämmittää mieltä ja vahvistaa vuorovaikutussuhdetta.

Työntekijän tehtävänä on herätellä tai ylläpitää toivon kipinää toivottomiltakin tuntuissa tilanteissa: vielä on mahdollista toimia ja viedä asioita eteenpäin. Yhdessä asiakkaan kanssa mietitään ratkaisuja käsillä olevaan tilanteeseen, kuitenkin syyllistämättä asiakasta. Kun asioita lähdetään yhdessä viemään eteenpäin, sopivan pienissä osissa, saattaa asiakkaalle itselleen herätä halu toimia.

Kohdennettu apu

Haittoja vähentävä työote ja työssä olevat rakenteet mahdollistavat sen, että asiakas voi tulla hoitamaan asioitaan silloin, kun se on hänelle mahdollista. Asiointi voi tapahtua Völjyn aukioloaikoina asiakkaan tarpeen mukaisesti silloin, kun asiakkaan kunto ja olotila sen sallivat. Tarkasti rajatut vastaanottoajat ovat usein haastavia kaoottisessa elämäntilanteessa elävälle asiakkaalle ja aikoja voi jäädä käyttämättä. Kokemus omasta kyvystä toimia ja ottaa apua vastaan mahdollistaa asioiden hoitamisen pitkäjänteisemmin. Joustavuus mahdollisuuksien rajoissa luo pohjan hyvälle yhteistyölle. Työssä on olennaista rakentaa yhtä aikaa suhdetta sekä asiakkaaseen että yhteistyöverkoston.

Mahdollisuus auttaa konkreettisesti ja käytännönläheisesti vahvistaa vuorovaikutusta ja luo hyvän pohjan luottamukselle. Apu tarjotaan mahdollisimman nopeasti ja joustavasti. Kuunnellaan asiakkaan tarpeita ja kunnioitetaan hänen todellisuuttaan. Astianpesukone viedään pois olohuoneen nurkasta, jossa se on ollut vuosia. Tehdään yhdessä kaatopaikkakuormaa, raivataan lattia näkyville tai viedään vaatteita pesuun. Autetaan virastoasioiden hoidossa tai lähdetään

Kun olemme toisillemme tutumpia, opimme tietämään ja aistimaan myös toisen tavan ja kyvyn suhtautua vaatimukseen, vapauksiin ja vastuisiin.

mukaan sosiaalityöntekijän vastaanotolle. Vastataan tarpeeseen, joka asiakkaalta tulee. Ollaan sen kanssa, mikä on asiakkaalle totta.

Turvallinen rajaaminen

Työntekijä kuulee ja näkee paljon hätää, ahdistusta ja yksinäisyyttä. Ratkaisuja tekee mieli tarjota. Kuitenkaan työntekijä ei voi luvata asiakkaalle asioita, joista ei voi ottaa vastuuta. Työntekijä voi vähentää asiakkaan yksinäisyyttä työajallaan, mutta ei vapaa-ajallaan ystävänä. Selkeät reunaehdot luovat turvallisen työskentelytilan. Ja antavat molemmille turvallisuutta.

Luottamuksellisen suhteen rakentaminen vie aikaa. Asiakas saattaa käydä useasti esimerkiksi naisten päivissä tunnustelemassa työntekijöiden suhtautumista ja asenneilmapiiriä, ennen kuin kertoo omista asioistaan tai avun tarpeestaan. Jokaiseen kohtaamiseen pyritään luomaan mahdollisimman turvalliset puitteet. Mahdollisuus tavata sovitusti asiakkaan toivomassa paikassa, keskustella puhelimitse tai pyytää tulemaan paikan päälle silloin, kun muita asiakkaita ei ole paikalla, luovat mahdollisuuden valita turvallisimmaksi koettu vaihtoehto. Aikaa pyritään varaamaan tapaamisiin ja kotikäynneille riittävästi, vaikka luottamussuhde olisikin jo luotu. Tarjotaan riittävästi tilaa sillä kertaa oleelliselle. Joskus tärkeimpään asiaan päästään vasta lähdön kynnyksellä.

Hyväksyvä katse ja lämpö

Huumori ja leikki rakentavat vuorovaikutussuhteita. Yhdessä nauraminen keventää tunnelmaa ja luo yhteyden toiseen ihmiseen. Naisten retkillä olemme käyneet kokeilemassa muun muassa vaijeriliukumista, ilmajoogaa ja lasinpuhallusta. Retket ja uuteen heittäytyminen toimivat kuten leikki lapselle – ne vapauttavat energiaa, luovat yhteenkuuluvuutta ja tuovat iloa.

Ajaessamme takaisin Völjyyn lasinpuhallusretkeltä, auto täyttyi naisten puheensorinasta. Eräs asiakas mainitsi, miten tärkeältä tuntuu, että työntekijät ovat mukana opettelemassa uusia asioita asiakkaiden kanssa, eivätkä vain kuljettamassa kohti elämyksiä. Naisten päivissä asiakkaat saattavat opettaa työntekijöille, miten askarteluun valitaan oikeat maalit tai mikä työjärjestys toimii parhaiten askarrellessa.

Pienet sanat ja teot kertovat naiselle hänen olevan merkityksellinen. Arvostus, läsnäolo ja tuomitsemattomuus kohtaamisessa saattavat avata mahdollisuuden luottamuksen rakentumiselle. Naisten kanssa työskenteleminen on kokemuksellisesti erilaista kuin miesten. Naisvertaisuudella on iso rooli. Tasa-arvoisuus ja asettuminen samalle viivalle siellä, missä se on luontevaa ja mahdollista, saattaa olla voimauttavaa naiselle. Ehkä hän hetken pystyy katsomaan itseään hieman lempeämmin. Hyväksyvä katse ja lämpö auttavat naista näkemään itsensä pienissä hetkissä uusin silmin. Ehkä hän löytää uudenlaisia näkökulmia itseensä ja tilanteeseensa.

Lopuksi – Jokainen nainen ansaitsee asunnon, josta rakentuu koti.

Naisten tarve vain heille ja heidän lähtökohdistaan kehitettyihin, helposti saatavilla oleviin, yksilöllisesti ja joustavasti toteutettuihin palveluihin on edellytys naisten asunnottomuuden poistamiselle.

Yhteenvetoa

Leena Lehtonen, Riitta Granfelt ja Pilvi Azeem

Y-Säätiö

Erityisesti naisille suunnattujen palvelujen ja nais erityisen työn tarve asumispolkujen kaikissa vaiheissa on tullut NEA-hankkeen aikana monin tavoin osoitetuksi. NEA-hankkeessa onkin koottu yhteen asioita, joihin tulee kiinnittää erityistä huomiota naisten asunnottomuuden poistamiseksi. Eri osahankkeissa kohdattujen naisten asunnottomuutta voi perustellusti kutsua *kodittomuudeksi*. Naiset elivät monella tavoin haavoittavassa tilanteessa – äärimmäisimmässä tapauksissa kadulla, sairaina, nälkäisinä ja väkivallalle alttiina.

Naisia kohdattiin matalan kynnyksen päiväkeskuksissa, ensi- ja turvakodeissa, virastoissa, kauppakeskuksissa ja heidän omissa kodeissaan. Nais erityinen työ konkretisoitui niin ennaltaehkäisevänä, etsivänä kuin kotiin annettavana tukena. Kohdattujen naisten joukosta löytyi sekä ikääntyneitä naisia että vasta aikuisiän kynnyksellä olevia naisia: äitejä, raskaana olevia ja lapsettomia. Kaikkien äidinkieli ei ollut suomi. Joillekin suomalainen kulttuuri ja palvelujärjestelmä olivat outoja. Muutamilta puuttui luku- ja kirjoitustaito, jotkut taas olivat olleen mukana työelämässä vuosikymmeniä.

Ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyömalli on osoittautunut toimivaksi. Kokemusasiantuntijoiden työpanosta on hyödynnetty erityisesti etsivässä työssä ja matalan kynnyksen palveluissa. Yksittäisten naisten ja yhteisön parissa tehtävän vuorovaikutustyön lisäksi he ovat osallistuneet naistyön sisällölliseen ja metodiseen kehittämiseen sekä koulutustilaisuuksien suunnitteluun

ja toteutukseen. Kokemusasiantuntijat ovat antaneet merkittävän panoksen myös kansainväliseen yhteistyöhön. Ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyömallien kehittäminen on johtanut hyvin toimiviin toimintamalleihin, joissa molemmat osapuolet oppivat toisiltaan.

NEA-hankkeen ydin on ollut asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutussuhteessa. Lisäksi meille on ollut tärkeää olla mukana palvelurakenteiden kehittämiseen kohdentuvassa rakenteellisessa vaikuttamistyössä. Tämä on konkretisoitunut osallistumisena kaupunkien asunnottomuustyön valmisteluun, järjestöjen ja kuntien erityisesti naisten tarpeet huomioon ottavien yhteistyömallien kehittämiseen ja erilaisten kansalaisjärjestöjen tapaamisiin. Hankkeen itsestään selvä tehtävä on ollut asunnottomiin naisiin kohdistuvien stereotyyppien ja negatiivisten asenteiden vastainen työ. NEA-hanke on ollut esillä niin kansallisissa kuin kansainvälisissä medioissa.

Naisten tarve vain heille ja heidän lähtökohdistaan kehitettyihin, helposti saatavilla oleviin, yksilöllisesti ja joustavasti toteutettuihin palveluihin on edellytys naisten asunnottomuuden poistamiselle. Naiset tarvitsevat erilaisia asumisvaihtoehtoja, hajasijoitettuja asuntoja ja pieniä, vain naisille suunnattuja yhteisöjä. Kaikessa asumisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota turvallisuuteen. Kodittomuutta kokeneilla naisilla on oikeus saada tukea ammattilaisilta ja kokemusasiantuntijoilta, joilla on taito kohdata haavoittuvassa tilanteessa eläviä naisia. Työntekijöiden koulutuksessa tulee panostaa traumasensitiiviseen osaamiseen ja työhön väkivaltaa kokeneiden parissa.

Asunnottomat naiset eivät voi odottaa. Heidän on päästävä turvaan kadulta,

Eri osahankkeissa kohdattujen naisten asunnottomuutta voi perustellusti kutsua kodittomuudeksi.

tuttavien sohvilta ja väkivaltaisista kodeista. Palvelujärjestelmän eri organisaatioiden välisten vuorovaikutussuhteiden tulee toimia siten, että naisille pystytään rakentamaan heidän yksilölliset tarpeensa huomioon ottavia palvelupolkuja, jotka tekevät mahdolliseksi asunnottomuudesta irrottautumisen ja asunnon rakentumisen kodiksi.

Myöskään asunnottomien naisten parissa työskentelevät eivät voi enää odottaa. Lähityö haavoittuvassa tilanteessa elävien, traumatisoituneiden naisten parissa on emotionaalisesti erittäin kuormittavaa ja altistaa uupumiselle, jopa sijaistraumatisoitumiselle. Vuorovaikutussuhteessa tapahtuva, intensiivistä läsnäoloa edellyttävä työ vaatii niin ammattilaisilta kuin kokemusasiantuntijoilta itsen käyttöä työvälineenä, ja tästä seurauksena omien tunteiden, ajatusten ja toimintojen reflektointia. Työyhteisön tuki ja työnohjaus ovat välttämättömiä edellytyksiä työssä kehittymiselle ja työssä jaksamiselle.

Asunnottomat naiset ja työntekijät joutuvat ajoittain toimimaan tilanteissa, joissa ei ole valittavana muuta kuin huonoja vaihtoehtoja. Luottamukseen perustuva vuorovaikutussuhde on kaiken työskentelyn perusta, mutta ei yksinään riittävä. Asunnottomuudesta irrottautuminen edellyttää naisten tarpeet huomioon ottavaa palvelujärjestelmää, joka mahdollistaa yksilöllisten hoito- ja asumispolkujen rakentamisen periaatteella *jokainen nainen ansaitsee asunnon, josta rakentuu koti*.

Yhteistyössä:

Y-SÄÄTIÖ

A-KLINIKKASÄÄTIÖ

NEA-OSAHANKE
EIJ

ENSI- JA
TURVAKOTIEN
LIITTO

HELSINGIN
ENSIKOTI RY

TURUN
ENSI- JA
TURVAKOTI RY

Sininauhasäätiö

Kriminaalihuollon
tukisäätiö

Diakonissa-
laitos

Suur-Helsingin
LIISANKOTI
Valkonauha ry

Kohti kotia ja turvaa – Nais erityisyys asunnottomuustyössä on kokoelma tekstejä nais erityisyys yden määrittelyistä ja toimivista työmalleista. Julkaisu on syntynyt monen tahon yhteistyönä NEA nais erityisyys asunnottomuustyössä -hankkeen myötä. Kirjoittajina on niin kokemusasiantuntijoita kuin muita alan ammattilaisia, kehittäjiä ja pitkään naisten asunnottomuutta tutkinut tutkija.

STEA:n rahoittama NEA nais erityisyys -hankkeen tavoitteena oli monitoimijaisella yhteiskehittämisellä poistaa naisten asunnottomuutta, kehittää työmalleja ja nostaa naisten erityisiä tarpeita esille. Hanketta koordinoi Y-Säätiö. Lisäksi mukana olivat Vailla vakinaista asuntoa ry, Diakonissalaitos, Sininauhasäätiö, Ensi- ja turvakotien liitto, Turun ensi- ja turvakoti ry, Helsingin ensikoti ry, A-klinikkasäätiö ja EJY ry.

